

EUROOPA LIIDU KEEL
KUI MEIE ÜHINE KEEL

Eesti Keele Instituut

EUROOPA LIIDU KEEL KUI MEIE ÜHINE KEEL

Artiklite kogumik

Eesti Keele Sihtasutus
2008

Kogumiku väljaandmist on toetanud
Haridus- ja Teadusministeerium

Koostanud ja toimetanud
Katrín Hallik ja Katre Kasemets

Kujundanud
Merle Moorlat

Trükkinud
AS Pakett

ISBN 978-9985-79-235-3

www.eksa.ee

SISUKORD

Sissejuhatuseks. <i>Peeter Päll</i>	7
Keelte roll Euroopa Liidus. <i>Kees van der Horst</i>	9
Fennid – metsikud ja armetult vaesed? Soome ja eesti keel Euroopa Parlamendis. <i>Helena Rautala</i>	13
Soome keel Euroopa Komisjonis. <i>Jyrki Lappi-Seppälä</i>	22
Selgest inglise keelest keeruline soome keel? Euroopa Liidu õigusaktide mitmekeelne ettevalmistamine. <i>Aino Piehl</i>	26
Tõlkimisest, tõlkevigadest ja toimetamisest. <i>Mart Paberit</i>	29
Eesti keel Euroopa Liidu tekstides. <i>Meeli Sedrik</i>	37
Mida eurotõlkijad keelenõust küsivad? <i>Maire Raadik</i>	55
Keelemaastik õigustõlke ümber ja eesti keel õigustõlke maastikul. <i>Krista Kerge</i>	71
Kirjandust ja linke	101

SISSEJUHATUSEKS

28. septembril 2007 korraldasid Eesti Keele Instituut ja Soome Kodumaa Keelte Uurimiskeskus Tallinnas Estonia talveaias sümposiooni teemal „Euroopa Liidu keel kui meie ühine keel”. Käesolev kogumik koosnebki põhiliselt selle sümposiooni materjalidest.

Eesti keel ei ole mitte ainult Eesti riigikeel, vaid ka Euroopa Liidu ametlik keel ja sellele vihjas sümposiooni pealkirigi. Euroopa Liidus vastutavad tekstide hea kvaliteedi eest kindlad asutused ja organisatsioonid ise, nii on Luxembourgigi, Brüsselisse ja mujale tööle siirdunud ligi kakssada Eesti tõlkijat ja tõlki, kes kõik tegutsesvad selle nimel, et vahendada eestlastele Euroopa Liidu kohta käivat informatsiooni ning teistesse Euroopa keeltesse eestikeelseid tekste. Selle töö maht on aukartust äratav ja sellel on otsene mõju Eestis kasutatavale keelele, sest Euroopa Liidu õigusakte rakendatakse meil vahetult.

2007. aastal alustas Eesti Keele Instituut Haridus- ja Teadusministeeriumi toetusel eurokeelehoolet, mille peaesmärk on anda Euroopa Liidu asutustes töötavatele Eesti tõlkijatele, tõlkidele ja ametnikele eesti keele täiendusharidust, pakkuda neile mõeldud keelenõuannet ja anda nende kasutusse vajalikke keelematerjale: sõnastikke, andmebaase, käsiraamatuid jm. Tööd tehakse selle nimel, et Euroopa Liidus kasutatav eesti keel oleks enam-vähem samasugune nagu Eestis kasutatav eesti keel, niisama hästi hooldatud, ajakohane ja täpne. Kui see õnnestub, siis ei tohiks olla põhjust rääkida eurokeelest kui mingist erilisest keelest, millest tavainimene arugi ei saa. Ehk teisisõnu, nn eurokeel peaks olema osa meie ühisest keelest.

Seda tööd saame teha ainult koostöös kõigi asjaosalistega. Seejärel oli eriti hea meel selle üle, et sümposioonil esinesid Euroopa Komisjoni ja Euroopa Parlamendi eesti tõlkeüksuste juhid ja

tõlkijad. Juba 2007. aastal alustati Brüsselis ja Luxembourgis keelehooldekursusi, anti tõlkijatele konsultatsioone ning hakati analüüsima Euroopa Liidu aktide eestikeelsete tõlgete taset. Eesti Keele Instituut on nüüdseks tööle võtnud kaks inimest, kelle ülesandeks on eurokeelehoole ning terminoloogia arendamine.

Meil on selles ettevõtmises küllap veel vaja õppida ja paljuski määravad tegelikud vajadused ja võimalused selle, mida meie eurokeelehoole sisaldama hakkab. Kuid meil on olemas hea eeskuju ja siinkohal mõtlen ma meie hõimurahvast soomlasi, kel on soome eurokeelehoole alal üle kümneaastane kogemus. Seda ei saa kasutamata jätta ning seepärast korraldati sümposiumin soomlastega ühiselt. Ka Kodumaa Keelte Uurimiskeskuses on ametis inimene, kelle ülesandeks on hooldada Euroopa Liidu kontekstis kasutatavat soome keelt. Oleme väga tänulikud Soome kolleegidele nende abi ja toetuse eest.

Eesti keel ei ole Euroopa Liidus mitte ainult keel, millesse tõlgitakse, vaid ka keel, milles võib kirjutada ja esineda. Seda võimalust tuleks julgemini kasutada. Sümposiumi eel sai valmis raamat „Autor, arvesta ka tõlkijat”, mis annab kasulikke näpunäiteid neile, kelle juttu tõlgitakse teistesse keeltesse. Raamat tõlgiti soome keelest ja kohandati Eesti lugejale, sümposiumil olid kohal mõlemad raamatu autorid, Aino Piehl ja Inkaliisa Vihonen.

Nagu öeldud, on juba alustatud Euroopa Liidu tõlkijatele ja tõlkidele suunatud keelehooldekursusi. Käesolev kogumik sisaldab ka nende kursuste esimeste lektorite, Krista Kerge, Maire Raadiku ja Meeli Sedriku analüüsi, mis annavad kogumikule olulise lisaväärtuse.

Raamatu (ja sümposiumi) pealkiri võib mõjuda soovmõtlemisena ja ilmselt ta seda natuke ongi. Kuid see on ometi püüdlisväärtne soov ja sellest võidaksid kõik.

Peeter Päll

KEELTE ROLL EUROOPA LIIDUS

KEES VAN DER HORST

Euroopa Komisjoni kirjaliku tõlke peadirektoraadi eesti keele osakonna juhataja kohusetäitja (2008. aasta aprillini)

Mul on suur rõõm olla sümposiooni esimene esineja. Oma ettekandes keskendun ma ühtse Euroopa ideele.

Võib-olla te mäletate maineka rahvusvahelise elektroonika-firma tunnuslauset „Muudame asjad paremaks”. See oleks võinud sama hästi olla ka ühtse Euroopa idee tunnuslause. Muudame asjad paremaks, meie kõik, üheskoos. See oli toona suurepärase ja väga julge idee, ka siis, kui see ainult ideeks oleks jäänudki. Kuid 1950. aastatel, kui 6 riiki sellekohase lepingu sõlmisid, muutus idee reaalsuseks. On arusaadav, et sel ajal motiveeris neid riike soov lõpetada sõjad, mis olid Euroopat sageli laastanud ja milles oli hukkunud palju inimesi. Ka külma sõja arenemine sundis tegutsema. Kuid sellegipoolest läks selle idee elluviimiseks vaja suurt julgust, kuna viimase sõja mälestused olid veel värsked ja suur osa Euroopast oli endiselt varemetes.

Nüüd me teame, mis ühtse Euroopa ideest saanud on. Esialgse 6 riigi asemel on riike 27 ning ühendus laiub Iirimaa läänerrannikust Eesti idapiirini ja Põhja-Soomest Küprose lõunarannikuni. Jah, see ainulaadne idee õnnestus, kuid peagi sattus liit silmitsi uute katsumustega.

Alguses leidis ühtse Euroopa idee laia toetust. Sellesse usuti pimesi ja suhtuti nagu millessegi võrdlemisi abstraktsesse, kuid heasse ja usaldusväärse, mille targad mehed Luxembourgis ja Brüsselis olid välja mõelnud. 1990. aastate algul, kui algasid Maastrichti lepingu referendumiga seotud diskussioonid, muutus aga hoiak märkimisväärselt. Väikese hilinemisega jõudsid euroop-

lased äratundmisele, et Euroopa või Brüssel ei ole kaugel, vaid on hakanud nende elu mõjutama, ja võib-olla ei saagi kõiki otsuseid enam valimatult targaks pidada. Kuna esialgne motivatsioon oli kahanenud, tekkisid kahtlused ja hirmud. Näiteks ei teatud enam, mis suunas Euroopa peaks liikuma, või kardeti kaotada rahvuslik identiteet. Seetõttu tulebki nüüd leida uut inspiratsiooni, taastada usaldus ning hajutada hirme ja kahtlusi.

Me ei saa küll väita, et keel on lahendus, kuid keele osatähtsust nii kindlustunde kaotamisel kui ka selle taastamisel on sageli alahinnatud. 1994. aastal saatis komisjon ühe oma direktoritest, hr Philippe Petit-Laurenti Euroopa pealinnadesse missioonile, et uurida komisjoni ja selle teenistuste imago (*l'image de la Commission et de ses services*). Ta naasis muljetega, mis olid roosilistest väga kaugel. Paljut peeti halvaks ja toodi välja mitmesuguseid vigu. Selgus ka üks õnnetu, kuid paraku mõistetav tõsiasi, millega meie, ELi ametnikud, oleme õppinud elama: nii Euroopa üldisemalt kui ka komisjon eraldi sobivad vajaduse korral väga hästi patuoinaks. See ei ole ühtse Euroopa ideele kuigi suureks kasuks tulnud. Kuid mis veelgi huvitavam, hr Petit-Laurent osutas ühele nähtusele, mida ta nimetas suurenevaks allergiaks ELi tekstide vastu. Ta kirjutas, et kõikjal kurdetakse nende võõrapärasuse üle: „Nad on võõrapärased keelelises mõttes, seda halvendab ka tõlgete puudulik kvaliteet, mis muudab sõnumi vastumeelseks; ning võõrapärased kultuurilises mõttes, sest on kasutatud harjumatu retoorikat.” „See näib prantsuspärane,” öeldi hr Petit-Laurentile Londonis ja Bonnis. „See on saksa õiguskeele žargon,” kurdeti Pariisis. Lühidalt, ettevõtmine „vaadata ennast teiste pilgu läbi” osutus kainestavaks kogemuseks. On kahju, et neile hoiatustele pöörati komisjonis liiga vähe tähelepanu, hoolimata sellest, et hr Petit-Laurent neid väga selgelt ja valjuhäälselt edastas. Samasuguse sammu astus hiljuti ka esimene keelelise mitmekesisuse volinik hr Leonard Orban, kes külastas paljusid liikmesriike. Ma ei ole tema muljeid küll vahetult kuulnud, kuid paljudes riikides kurdeti, et sugugi mitte

kõiki tekste ei ole võimalik emakeeles lugeda. Selliseid kaebusi 1994. aastal veel ilmselt ei esitatud.

Tunnistan, et keelte olulise rolli kohta Euroopa Liidus ei leidu piisavalt tõestusmaterjali. Siiski leian, et me võime siit teha kasulikke järeldusi.

Esiteks, kui Euroopa Liidu tekstid kõlavad juba emakeeles võõrapäraselt, siis kujutage ette, kui võõrapärased tunduksid nad mõnes teises keeles. Euroopa Ühenduste Nõukogu kõige esimene, 1958. aastast pärinev otsus (1/58) on erakordselt tark ja ettenägelik, see sätestab, et Euroopa ja selle institutsioonid peaksid olema mitmekeelsed. Ajalugu ei ole teaduslabor, kus võiks teha millegi tõestamiseks korduskatseid, kuid ma oletan, et see otsus päästis ühtse Euroopa idee varajasesst surmast.

Teiseks, praegu on võib-olla õige aeg teha seda, mis 1994. aastal tegemata jäi, nimelt tunnistada, et keeled mängivad Euroopa Liidus olulist rolli. Olen juba maininud põrmustavat mõju, mida ühe keele valimine oleks kaasa toonud. Peale selle erineb Euroopa Liidu liikmeks saamine teiste rahvusvaheliste organisatsioonidega liitumisest. Euroopa Liiduga ühinemine toimub kahepoolset. Ühest küljest liitub uus riik liikmesriikide perega, teisest küljest aga jõuab Euroopa Liidu mõju, või kui soovite, siis Euroopa või Brüsseli mõju ka uue riigi kodanikeni. Seda võib võrrelda külalise saabumisega, kuid külalise vastuvõtmine „pere liikmeks” sõltub mõnest olulisest tegurist. Seega, halvimal juhul võib külaline saabuda kui soovimatu ja kutsumata võõras, kes ei oska ega taha meiega ühist keelt kõnelda. Õnneks ei ole Euroopa sedalaadi külaline. Riigid teevad liitumise valiku ise ning valmistuvad selleks põhjalikult, see muudabki Euroopa Liidu ainulaadseks. Euroopa mõistis juba varakult, et omalt poolt peaks ta käituma nagu külaline, kes räägib võõrustaja keelt. Kuid hr Petit-Laurenti ringreis tõestas väga selgelt, et ei piisa üksnes selle keele kõnelemisest. Me ootame ja soovime, et Euroopa räägiks meie keelt.

Euroopa võtab tööle parimaid keeletespialiste, et tagada kõnelemine ja kirjutamine oma liikmesriikide keeltes. Ja kuigi ma ise

ei ole pädev seda kvaliteeti hindama, võin ma teile kinnitada, et Eesti ja Soome tõlkijad, kes üheskoos panevad Euroopa meie keeltes kõnelema ja kirjutama, annavad endast parima.

Siin tekib kohe ka intrigeeriv küsimus: kuidas on võimalik, et Euroopas, kus on ametis sellised suurepärased tõlkijad, esineb tekstides ikkagi puudusi. Ma eeldan, et see, mida hr Petit-Laurent 1994. aastal kirjutas, on endiselt tõene ja see on aidanud ka tänast sümposiooni korraldada. Seega tuleb tõdeda, et tõlkijate töös on teatud piirangud.

Olen üle kolmekümne aasta olnud Euroopa idee teenistuses ning oma tööülesannete tõttu ka keeleprobleemidega tihedamalt seotud. Tänapäevase ürituse korraldajad on sümposiooni pealkirja sõnastanud lühidalt ja täpselt (soome-ugri täpsusega, mida ma nii väga imetlen): „eurokeel – meie keel”. Ega eurokeel ei ole mingi omaette keel, vaid osa meie kõigi emakeelest, kuigi ta tundub meile meie igapäevasest keelest nii erinev. Ma arvan, et me olemegi siin selleks, et neid erinevusi ja nende tekkimise põhjusi mõista, ning arutleda üheskoos, mida nendega ette võtta. Ma arvan, et meie kõigi eesmärk on aidata neid erinevusi vähendada, et eurokeel ei liiguks hoopis kuhugi teise suunda ega muutuks nende keeleks.

Ühtse Euroopa idee õnnestumine sõltub paljudest teguritest. Tähtsaim on kahtlemata liidu võime vastata sõnas ja teos oma kodanike ootustele. Kuid nii praegu kui ka tulevikus sõltub edu sellest, kui paljudes inimestes suudame me tekitada tunde, et see on meie liit, sest ta püüab võita meie südameid meie keeles. Just seetõttu on nii tähtis, et eurokeel saaks ja jääks meie keeleks.

Ja kui arutletakse, palju selline panustamine Euroopa Liidu edusse võiks maksta, siis lubage kinnitada, et need summad ei ole nii tohutud, nagu ajakirjandus sageli väidab. See, et liit räägib iga kodanikuga tema emakeeles, läheb ühele inimesele maksma umbes 2 eurot aastas, aga see on ju espresso või ajalehe hind.

Inglise keelest tõlkinud Katrin Hallik

FENNID – METSIKUD JA ARMETULT VAESED? SOOME JA EESTI KEEL EUROOPA PARLAMENDIS

HELENA RAUTALA

*Euroopa Parlamendi kirjaliku tõlke ja kirjastamise
peadirektoraadi eesti kirjaliku tõlke üksuse juhataja*

Euroopa Parlament töötab kõikides ametlikes keeltes. Igal parlamendiliikmel on õigus lugeda kõiki dokumente oma emakeeles ning kuulata kõiki sõnavõtte ja kõnesid oma emakeelde tõlgituna. Parlamendi kirjaliku tõlke üksused töötavad Luxembourgis. Ühes tõlkeosakonnas on tööl 32–35 tõlkijat ja umbes 15 assistenti. Inglise, prantsuse ja saksa keele osakonnad on teiste keelte osakondadest veidi suuremad, sest neid keeli kasutatakse n-ö releekeelena juhtudel, kui puudub võimalus tõlkida otse mõnest vähem levinud keelest. Kasutatakse ka välistõlkijate abi. Eesti üksuses tõlgivad välistõlkijad umbes 40% kõikidest parlamendi tekstidest.

Konkursi läbinud tõlkijad oskavad tööle tulles tõlkida vähemalt kahest ametlikust keelest. Euroopa Parlamendi kirjaliku tõlke peadirektoraadis on pärast 2004. aasta laienemist omaks võetud selline tava, et kõiki tõlkijaid innustatakse õppima võõrkeeli niipalju, et igaüks neist suudaks tõlkida eespool nimetatud releekeeltest nii pea kui võimalik. Alles seejärel innustatakse omandama teisi keeli, mille järele parlamendis on vajadus. Teistest keeltest kasutatakse kõige rohkem hispaania, itaalia ja hollandi keelt, uute liikmesriikide keeltest aga poola keelt.

Soome keele kirjaliku tõlke üksuses on liiga palju Põhjamaade keeltest tõlkijaid. Kahjuks ei ole rootsi ega taani keelest vaja palju tõlkida. Eesti keele üksuses on küllaldaselt soome keele oskajaid, aga veel mitte piisavalt prantsuse keele oskajaid.

1995. aastal, kui Soome Euroopa Liiduga liitus, ei olnud fennid enam armetult vaene rahvas, nagu Tacitus aastal 93 pKr meie esiisade kohta kirjutanud oli, kuid teiste, vanemate liidukaaslaste arvates ilmselt endiselt metsik. Rahvas, kes veel 150 aasta eest oli pidanud kooliharidust võõras keeles omandama, sai nüüd oma keelele võrdsed õigused vanade kultuurkeelte prantsuse, itaalia, inglise ja kreeka keele kõrval. Kuni 2004. aastani oli soome keel liidus ainuke mitteindoeuroopa keel. Parlamendi bürokraatlik masinavärk oli täielikus hämmelduses sellisest keelest, kus käänatakse nimesid, kus lauseliikmete omavahelisi suhteid väljendatakse käändelõppude abil ja kus pole grammatilist sugu. Kui meie keelesugulased Eesti ja Ungari parlamendi keeleperega 2004. aastal ühinesid, ei olnud hämmeldus enam nii suur. Soome tõlkijad pidid alguses tõlkima kümnest teisest keelest soome keelde. Algaastatel tähendas see tugevat panustamist mitte ainult prantsuse, vaid ka näiteks hollandi, kreeka ja portugali keele õppimisele, sest nende keelte oskajaid oli meie tõlkijate hulgas vähevõitu.

Metsikute fennide juurdetulek oli teistele liikmetele suur šokk, seetõttu otsustati uueks laienemiseks korralikult ette valmistada.

Kui Soome Euroopa Liiduga liitus, võttis parlament tööle ka esimesed tõlkijad. Enne seda oli parlamendi kodukorra soome keelde tõlkinud noor praktikant, kes tulemuse järgi otsustades ei olnud mitte kunagi rahvaesinduskoguga kokku puutunud.

Esimesed ajutised eesti keele tõlkijad võeti Euroopa Parlamendi juurde tööle poolteist aastat enne Eesti ühinemist. Samal ajal otsustati üle minna kontrollitud mitmekeelsusele, mille all mõeldi seda, et kõikidel Euroopa Parlamendi liikmetel on võrdne õigus saada vajalikud õigusloomega seotud dokumendid oma emakeeles selleks ajaks, kui toimub hääletamine.

Dokumendid, mida käsitletakse esialgu ainult komisjonis, tõlgitakse ainult komisjoni liikmete emakeeltesse. Uute liikmesriikide tõlkijad võivad vajaduse korral tõlkida kõik dokumendid kas inglise, prantsuse või saksa keelest. Kui uutes keelteüksustes on aga näiteks portugali või leedu keele oskajaid, ei takista neid miski neist keeltest otse tõlkimast. Releekeltesüsteemile üleminek otsustati puht praktilistel põhjustel. Ükski kirjaliku tõlke üksus ei ole võimeline veel aastaid, aga võib-olla mitte kunagi tagama umbes 30 tõlkijaga üksuses kõikide ELi keelte oskust.

KOHANEMINE EUROOPA PARLAMENDIS

Noored ja eelkõige hea arvutioskusega Soome tõlkijad kohanesid Euroopa Parlamendi tööga kiiresti. Kohanemisele aitasid kaasa ka Soome Vabariigis kehtiv kakskeelsus, kantseleikeele tõlkimise traditsioon ja väga hea kirjaliku tõlkimise koolitus. 1995. aastal olid soomlased ja rootslased need, kelle nõudmisel asendati diktofonid arvutitega.

Väga hea tõlkekoolitusega on tegelikult asi veidi keerulisem. Väikestel keelealadel koolitatakse tõlkijaid tõlkima oma emakeelest võõrkeelde, mistõttu ei ole ka meie tõlkijad alati õppinud süvendatult soome keelt. Ametiuhkus on olnud sageli emakeeleoskusest tugevam. Siin on aga huvitav erinevus soomlaste ja eestlaste vahel. Minu kogemuste põhjal ei suhtunud tõlkijakoolituse läbinud soomlased oma töösse samavõrd avatult ja kirglikult kui eestlased, kellest enamikul kas puudus täielikult tõlkijakoolitus või olid nad jõudnud võtta ülikooli juures ainult ühe- või kaheaastase tõlkekursuse. Kui eestlased tulid, polnud neil tugevat tõlkijaidentiteeti, kuid neil oli suur vajadus süvendada oma eesti keele oskust. Auhinnatud ilu- ja teatmekirjanduse tõlkijatel on kombeks rõhutada, et emakeele mitmekülgne valdamine on nende töö alustala. Miks on see siis vähem tähtis õigusaktide tõlkijatele?

SOOME KEEL PEAAINEKS SOOMENDAJATELE, EESTI KEEL EESTINDAJATELE

Minu teada ei rõhutata piisavalt tõlkijate koolitamisel emakeele ja keeleteaduslike üldteadmiste tähtsust. Mitte ainult ilukirjandusliku teksti, vaid ka dokumendi suurepärase tõlke tagavad põhjalikud teadmised oma emakeelest, oskus oma emakeelt kasutada, väga hea võõrkeele valdamine, hea üldharidus, uudishimu ja tugev eneseusaldus. Tõlkija keeleline eneseväljendus ei tohi olla kõhklev ega hoolimatu. Kõhklemine võib põhjustada kramplikku lähteteksti järgimist. Kui aga tõlkija põhiteadmised on nõrgad, ei olegi tal võimalik sellest vabaneda.

MISSUGUST EMAKEELEÕPETUST OLEKS VAJA?

Arusaamine oma emakeele väljendusrikkusest ja keelekasutuse seaduspärasusest eeldab vormi- ja lauseõpetuse, sõnatuletuse, semantika, etümoloogia, kirjakeele arengu, terminoloogia ja keelekontaktide õppimist. Enne kui Eesti Euroopa Liiduga ühines, juhendasin Euroopa Parlamendi soome keele kirjaliku tõlke üksuses vabas vormis eesti keele ringi, kus me õppisime koos eesti keelt. Tutvustasin seal ka eesti keele sõnade neid vasteid või teatud vorme soome murretes või vanas kirjakeeles, mis enamasti on praegusest soome üldkeelest kadunud. Osalejad ütlesid hiljem, et selline keeleajalooline analüüs õpetas neile peaaegu sama palju soome keelt kui eesti keelt.

Ülikoolis ei tegeleta süstemaatiliselt üliõpilaste sõnavara laiendamisega, kuigi seda peaks tegema. Tõlkijale on see esmatähtis. Samuti peab õppima kasutama kriitiliselt sõnaraamatuid. Kui õpingutes keskendutakse võõrkeeleoskuse laiendamisele, jääb üliõpilasele sageli mulje, et võõrkeel on sõnavara poolest ja isegi idiomaatiliselt märksa rikkam kui oma emakeel. Sellise arvamusega liigub tõlkija üksnes kitsal ja pinnapealsel emakeele osal.

Näiteks on soome *vertaisarvionti* päris hea tõlkevaste sõnale *benchmark*, kuid vanasti on soome keeles sama tähendanud *mit-tapuu* ('mõõdupuu'). Ehk võiks ka seda sõna mõnikord kasutada. Prantsuse keeles tähistab eskiise, projekte, ehitiste peamisi osi sõna *squelette*, mille üks soomekeelne vaste on *luuranko* ('luukere'). Vähemalt kõik soome keelt õppinud teavad, et *luuranko* asemel võime öelda ka *ranka* või *runko*. Metafooriliselt on aga tugikonstruktsiooni tähenduses kasutusel siiski sõna *runko*, mitte sõnaraamatus esimese tõlkevastena kirjas olev *luuranko*.

Kõik minu senised näited on puudutanud sõnavara, kuid sama oluline on loomulikult ka vormiõpetuse ja lauseehitusega tegelemine. Samuti on oluline teada, kuidas soome ja eesti kirjakeelt arendatakse, kuidas normid tekivad ja mida kirjakeel eneses hõlmab. Kui ilmus „Perussanakirja”, pidin soome keele tõlkijaid veenma selles, et „Nykysuomen sanakirja” on uue sõnaraamatu kõrval endiselt kasutuskõlblik. Mõni tõlkija arvas, et kui sõna uues sõnaraamatus ei ole, siis ei tohi seda enam kasutada.

On kurb, et väikeste keelte tõlkijad, näiteks soomlased ja eestlased, on saanud nõrgema koolituse võrreldes juhtivate keelte tõlkijatega, keda on eelkõige koolitatud tõlkima oma keelde ja seda põhjalikult. Kuid kõik peavad oma tööd ühtemoodi hästi tegema.

TERMINOLOOGIA

Euroopa Parlamendi kirjaliku tõlke üksuses töötatakse mõnikord suulise tõlke kiirusega. Töörütmi tõttu peavad sobivad sõnad ja õiged terminid tulema sellistel puhkudel ikkagi tõlkijalt. Tõlke- ja terminiprobleemide arutamine muutus lihtsamaks 1990. aastate lõpus, kui saadi Interneti-ühendusega arvutid. Nüüd on võimalik e-posti teel oma kolleegidele esialgseid tõlkevariante saata, varem tegelesid kõik sama probleemi lahendamisega ja lõpptulemus võis sündida lausa hääletades.

Eestlased sisenesid otse postmodernistlikku aega. Enamik neist ei olnud kuulnud midagi diktofonidest või ajast enne Interneti. Eesti Õiguskeele Keskuses oldi terminitega juba tegeletud ja suur õnn oli saada üks keskuse terminoloogidest tõlkijaks.

Parlamendis otseselt terminoloogiatööd ei tehta ja terminoloogide tööle võetud ei ole. Seda põhjendatakse struktuuriüksuste erinevate ülesannetega: õigusloome töös võtab parlament seisukoha komisjoni ettepanekute suhtes ja teeb otsuse tavaliselt koos nõukoguga. Terminoloogia peab olema lõpuni läbi mõeldud ja õige juba komisjoni ettepanekutes, parlament kasutab õigusloomes ainult oma poliitilist otsustamisõigust.

Loomulikult ei suju kõik alati nii, nagu eespool kirjeldatud. Ka parlamendi liikmete hulgas on erinevate valdkondade spetsialiste, kes soovivad terminite kohta oma sõna sekka öelda. Vahel tulevad väga kiireloomulised ja aktuaalsed teemad esimest korda aruteluks alles Euroopa Parlamendis, mitte Euroopa Komisjonis. Sel ajal, kui hullulehmatõbi Suurbritannias möllas, esitas parlamendi ellukutsutud ajutine komisjon väga spetsiifilisi raporteid, mille tõlkimisel oleks loomahaiguste põhjalik tundmine olnud kulla hinda väärt. Tõllal helistasime tihti meditsiiniteaduste sõnavaratoimkonda.

NIINIMETATUD KURGIDIREKTIIV

Üldiselt arvatakse nii Soomes kui ka Eestis, et eurokeel on kohmakas, keeruline ja isegi arusaamatu. See on samasugune väärarusaam nagu nn kurgidirektiiv. Paljud inimesed usuvad, et Euroopa Liit otsustab, kui kõveraid kurke tohib süüa. Loomulikult võib leida tõlkijate töös vigu (kui otsida), kuid enamik neist tekstidest kannatavad suurepäraselt välja võrdluse Soomes ja Eestis samal teemal kirjutatud tekstidega. Osa meie dokumentidest on isegi väga hästi koostatud. Ega meie tõlkijad rumalad pole!

Põhjendatult on meile ette heidetud kohmakaid tekste, mis on laiemale lugejaskonnale kirjutatud. Meie koolitame oma tõlkijaid kasutama täpset ja korrektset õiguskeelt, ladusa keelekasutuse ja kõigile mõistetava keele õpetamiseks ei ole olnud aega. See on muidugi kahetsusväärne ja Euroopa Liidu imagot silmas pidades kahjulik. Õigustuseks saan öelda, et laiale lugejaskonnale mõeldud tekstid moodustavad meie tööst üliväikese osa. Õiguskeelt peavad aga kõik tõlkijad tõlkima iga päev.

Paljud arvavad ekslikult, nende hulgas ka osa ametnikke, et tõlkijad järgivad liiga palju algteksti ning et algtekst on kindlasti keeruline ja selle lauseehitus kõlbmatu. Teatud praktilistel põhjustel peetakse sageli algtekstiks prantsuskeelset versiooni. Samal põhjusel eeldatakse, et lausete piirid oleksid määrustes erinevate keelte tõlkeversioonides samades kohtades. Euroopa Liidu aluslepingutes ei räägita midagi tõlkimisest. Seal öeldakse üksnes, et kõik tekstid koostatakse ametlikes keeltes. Miks siis ei või soome- ja eestikeelsed tekstid erineda lauseehituse ja sõnastuse poolest mõnes teises keeles kirjutatud tekstidest? Eksiarvamus on ka see, et vanades liidukeeltes kirjutatakse tingimata keeruliselt, ebaloomiliselt või käskivas kõneviisis. Halduskeele mõistetavamaks muutmiseks tegeletakse peale Põhjamaade ka teistes maades.

ÕIGUSLOOME KVALITEEDI PARANDAMISE KOKKULEPE

22. detsembril 1998 sõlmitud kokkuleppe kohaselt on kõik struktuuriüksused kohustatud parandama õigusloome kvaliteeti, eelkõige kasutama üldarusaadavat keelt. Paradoksaalne on aga, et sellest kokkuleppest ei peeta eriti kinni. Kokkulepe on mõeldud struktuuriüksuste sisekasutuseks ja see ei ole juriidiliselt siduv. Suures osas on see koostatud samasugustel põhimõtetel nagu Soomes kehtiv ametikeele seadus, kuid on ka erinevusi. Euroopa Liidu õigusaktide kvaliteedi parandamiseks sõlmitud kokku-

leppes pole märke selle kohta, kes on keeleküsimuste spetsialist. Soomes on selleks määratud *Kotus* (Kodumaa Keelte Uurimiskeskus). Tõsi, kokkuleppes küll mainitakse juriidilisi üksusi, kaasa arvatud nende õigus- ja keelespetsialiste, kelle ülesanne on teha kokkuleppele vastavaid ettepanekuid. Õigus- ja keelespetsialistide all mõeldakse nn juriste-lingviste, tõlkijana töötavaid juriste, kellest ainult üksikutel on filoloogiline haridus. Kokkuleppe põhimõtteid peab hoolega järgima. Mitte keegi Euroopa Liidu tekstide koostajatest ei tohiks väita, et „algtekst” või muu kõrgem võim seab tingimuseks kasutada keerulist keelt. Olen alljärgnevalt võtnud kokku seaduse põhimõtted, mis kokkuleppes on sõnastatud küll veidi teisiti, kuid mille sisu on sama.

1. Ühenduse õigus peab olema kättesaadav.
2. Kodanikud peavad aru saama neid puudutavatest õigusaktidest.
3. Ühenduse õigusakte tuleb rakendada võrdselt kõigis liikmesriikides.
4. Neil, keda õigusakt puudutab, peab enne selle jõustumist olema võimalik tutvuda akti rakendustega, see on nn õiguskindluse põhimõte.
5. Nii seaduse ettevalmistustöös osalejad kui ka algteksti ja parandusettepanekute tegijad peavad seda kokkulepet arvesse võtma.
6. Struktuuriüksused peavad sõnade asemel tegudele asuma, selleks et õigusloometekstid saaksid selged, lihtsad ja täpsed.

Kaks esimest punkti on samad mis Soome ametikeele seaduses. Põhimõtteid tutvustatakse kokkuleppe sissejuhatavas osas, kus öeldakse, et selgus, lihtsus ja täpsus on „olulisimaid tingimusi ühenduse õiguse kättesaadavuse saavutamisel”. Kokkuleppe üldistes põhimõtetes käsitletakse täpsemalt õigusaktide keelt. Ka seal rõhutatakse selgust, lihtsust ja täpsust, kuid peale selle pööratakse tähelepanu teksti lühidusele ja sisule. Soovitav on vältida pikki artikleid ja lauseid, aga ka keerulisi sõnu ja põhjendamatu lühendite kasutamist.

Tähelepanuväärne on tõsiasi, et üldistes põhimõtetes räägitakse erinevate tekstiliikide olemasolust. Seal juhitakse tähelepanu sellele, et tuleb arvestada õigusakti liigiga – kas tegemist on määruse, direktiivi, otsuse või ettepanekuga. Tekstuaalsus ei olnud kokkuleppe koostajatele tundmatu mõiste. Terminid peavad olema ühesugused ja nende kasutamisel peab olema järjekindel. Kokkuleppe osalised on teadlikud, et ka õigusloome on kommunikatsioon: õigusaktide koostajad peavad oma tööd tehes silmas pidama neid, keda õigusakt puudutab, sest neil peab olema võimalus saada üheselt mõistetavat infot oma kohustuste ja õiguste kohta.

METSIKUD FENNID

Oleme Euroopa Parlamendi soome ja eesti üksustes otsuste vastuvõtmisel juhindunud eespool tsiteeritud kokkuleppest ja Euroopa Parlamendi seisukohast. Kui komisjoni keeleline lahendus meid ei rahulda, siis nende ettepanekutega leppimise asemel lähtume teadmisest, et komisjon on üksnes eelnõu esitaja.

Soome keelest tõlkinud Maarja Keba

SOOME KEEL EUROOPA KOMISJONIS

JYRKI LAPPI-SEPPÄLÄ

Euroopa Komisjoni Eesti esinduse keelenõunik (2005–2007)

Kui Soome, Rootsi ja Austria 1995. aastal Euroopa Liiduga liitusid, sai soome keelest liidu esimene mitteindoeuroopa keel. Kõikidele Euroopa Liidu kandidaatriikidele seatakse tingimuseks tõlkida kehtiv ühenduse õigustik (*acquis communautaire*) oma keelde. Soome puhul oli tõlkimisprotsess alanud juba enne Euroopa Liidu liikmeks pürgimist, sest Soome oli 1994. aastal liitunud Euroopa Majanduspiirkonnaga (EMP-ga). Seetõttu loodi justiitsministeeriumi juurde kirjaliku tõlke üksus, mille ametlik nimi muutus mitu korda, kuid mida mitteametlikult kutsuti kogu tegutsemisaja jooksul EMP üksuseks. Selle üksuse tegevus sarnanes üsna paljuski Eesti Õiguskeele Keskuse tööga. Peaaegu kõik EMP üksuses töötanud tõlkijad asusid hiljem tööle Euroopa Liidu eri struktuuriüksustesse, põhiliselt Brüsselisse ja Luxembourgis.

Samamoodi nagu Soome soovis algusest peale olla Euroopa Liidu „eeskujulik õpilane”, soovis ka soome keel näidata end Euroopas oma parimatest külgedest. Just nagu maapoiss, kes saadetakse pealinna oma õpiteed alustama – ema paneb pojale selga pühapäevariided ja vaatab hoolega, et mustade püksisäärte alt ei paistaks välja valged spordisokid. Esimestel Euroopa Liidu liikmeks olemise aastatel taheti ELi õigusaktide soome keelt teha kõigest väest veatumaks Kodu-Soomes kasutusel olevast seadus- ja ametikeelest. Eriti välditi võõrsõnu. Sellega püüti soome keelt justkui juba varakult vaktsiinida kardetud teiste Euroopa Liidu keelte rünnaku ja mõju vastu. Mõnikord võis juhtuda nii, et soo-

me keelde tõlgitud Euroopa Liidu teksti eristas Soomes loodud tekstist just nimelt see põhimõte, et seal oli kasutatud omakeelseid sõnu ka sellistel puhkudel, kus tavaline soomekeelne tekst oleks tõenäoliselt eelistanud võõrsõnu.

EMP üksus töötas rangelt juristide käe all. Üksus töötas väga hästi ja täpselt, kuid parema tulemuse saavutamiseks oleksid nad siiski võinud sagedamini oma töösse soome keele eksperte kaasata. Ühenduse õigustik tõlgiti suures osas prantsuse keelest, sest seda peeti usaldusväärsemaks allikaks kui ingliskeelset algteksti. 1990. aastatel oli veel enamik algtekste kirjutatud prantsuse keeles ning inglise keelde tõlkijad suhtusid tõlkimisse sageli väga vabalt. Selline vaba suhtumine ei sobinud aga kokku Soome tõlkijate põhimõtetega. Kui EMP tõlkeüksus oleks tõlkimisel aluseks võtnud ingliskeelsed tekstid, oleks tulemuseks olnud tõenäoliselt loomulikum ja arusaadavam soome keel. Samuti oleks tõlkevigu vähem olnud. Prantsuse keelest tõlkimise traditsioon on Soomes märksa lühem kui inglise keelest tõlkimise oma. Pealegi oli tollal üsna keeruline Soomest leida piisaval hulgal selliseid tõlkijaid, kes valdaksid prantsuse keelt väga hästi. Tollal oli kombeks, et aluslepingutes kasutusel olnud termineid ei tohtinud enam hiljem muuta. Seetõttu jäid ebaõnnestunud terminid seaduste tekstides kivenenult korduma.

Reegli järgi pidid kõik keeled järgima tekstis ühesugust lausete jaotust. See põhjustas sageli kohmakaid soomekeelseid lauseid. Reegel võeti kasutusele sel põhjusel, et õigusakte muudeti ja neile viidati lausetega. Näiteks: „5. artikli teise punkti esimese alampunkti kolmandasse lausesse tehakse järgmine muudatus ...” Hiljem on sellisest reeglist loobutud. Nüüd viidatakse õigusakti vajalikule kohale kas punkti või alampunkti abil.

Pikka aega arvati, et EMP tõlkeüksuse juristide loodud reeglid ja normid puudutavad kõiki tekstiliike. Üsna varsti (kõigepealt majandus- ja sotsiaalkomisjonis ning piirkondlikes komisjonides, hiljem Euroopa Parlamendis ja Euroopa Komisjonis) saadi aru, et erinevatel tekstiliikidel on ka erinev tõlkestrateegia. Euroopa

Liidu Nõukogus on olukord natuke teistsugune, sest peaaegu kõik nõukogu tekstid on õigusaktid.

Nüüdseks on liikmesriikide komisjonide esindustesse tööle võetud keeletekspertid, kelle ülesanne on kohandada Brüsselis ja Luxembourgis tõlgitud infomaterjalide tekstid kohaliku ajakirjanduse stiilile. Kohandatud uudistes ja artiklites kasutatakse harjumuspäraseid väljendeid, isegi kui mõni termin ei pruugi ametlikult korrektne olla. Näiteks räägitakse Soome infokanalites Euroopa Liidu Komisjonist, kuigi ametlik nimi on Euroopa Komisjon.

See, et soome keel oli Euroopa Liidus esimene mitteindoeuroopa keel, on tekitanud mitmesuguseid praktilisi tõlkeprobleeme. Mõnikord tundub, nagu jagaks soome keel ümbritseva tõelisuse teistsugusteks osadeks kui indoeuroopa keeled. Konkreetse maailma kirjeldamisel nii rikas soome keel tundub abstraktsioone sõnastades abitult vaene. Soome on nüüdseks Euroopa Liidu liige olnud juba üle kümne aasta. Selle aja vältel on soome keel läbi teinud suure arengu, peale keele loomuliku muutumise on oma osa olnud ka rahvusvahelistel keelekontaktidel. Soome keelehoole tegeleb pigem selge kommunikatsiooni arendamisega, mitte niivõrd keele arengu juhtimisega, pidurdamisest rääkimata. Kõik muutused ei ole aga soome keelele kasulikud ja head.

Soome keele muutumine ei ole põhjustatud üksnes paljudest keelekontaktidest, mida liitumine Euroopa Liiduga on kaasa toonud, vaid ka ja eelkõige Ameerika inglise keele jõulisest positsioonist. Kuigi Euroopa Liit on samuti soome keelt jõuliselt mõjutanud. Minu arvates ei ole suurim probleem võõrsõnade soome keelde tungimine, vaid teatud süntaktilised, retoorilised ja idiomaatilised muutused. Enam ei tunta rektsiooni, näiteks öeldakse ja kirjutatakse üha sagedamini olen *tyytyväinen siitä* mitte *tyytyväinen siihen* ('olen rahul sellega'). Sisseütleva käände asemel on seega hakatud kasutama seestütlevat käänet. Võimalik, et selline kasutus on tekkinud sõnade *iloinen* ja *onnellinen* eeskujul, mõlemad nõuavad seestütlevat käänet: *olen iloinen siitä* ('olen rõõmus selle üle') ja *olen onnellinen siitä* ('olen õnnelik selle üle').

Väliskohakäänded vallutavad järjest rohkem sisekohakäänete positsiooni: juhtudel, kus varem olid mõlemad võimalikud, on nüüd sisekohakäänete tähendusnüanss kadumas. Võrrelgem näiteks lauseid *otan kirjan hyllystä* ('võtan raamatu riiulist') ja *otan lompakon hyllyltä* ('võtan rahakoti riiuli pealt'), *kiinnitän julisteen seinään* ('kinnitan plakati seinale') või *ripustan taulun seinälle* ('riputan maali seinale'). Teiste võõrkeelte mõju on märgata näiteks mõningate nimisõnade puhul. Sellised sõnad, millel on algset olnud soome keeles kas ainult ainsuslik või ainult mitmuslik vorm, on mõne teise keele mõjul saanud ka teise vormi.

2004. aasta suur laienemine tõi Euroopa Liitu juurde üheksa uut ametlikku keelt, teiste hulgas eesti keele (hiljem on lisandunud bulgaaria, rumeenia ja iiri keel). Juba varakult enne uute riikide liitumist jõuti arusaamisele, et lühikese aja jooksul ei ole väikestes keeltes võimalik leida nii palju professionaalseid tõlkijaid, kui tollal aastane tõlgitavate tekstide hulk oleks eeldanud. Seepärast asus komisjon kohe radikaalseid muudatusi tegema. Selleks et kõik vajalik jõutaks ka väikestesse keeltesse tõlkida, hakati tõlgitavate tekstide kogust vähendama. Praegu tõlgitakse kõikidesse ametlikesse keeltesse ainult kõik õigusaktid ja kõiki liikmesriike puudutavad dokumendid. Muud dokumendid, näiteks struktuuriüksuste protokollid ja raportid, tõlgitakse ainult vajaduse korral. Tavaliselt tõlgitakse need tekstid inglise, prantsuse ja saksa keelde. Selline muutus tõi kaasa tööjõu ülepakkumise n-ö vanade keelte tõlkeosakondades. Ka soome keel kuulub selliste keelte hulka. Tõlkeüksuste arvu on vähendatud, osale tõlkijatele on leitud muud tööülesanded. Pensionile siirduvate või vabatahtlikult lahkuvate tõlkijate asemele ei võeta alati tööle uusi töötajaid.

Kokkuvõtteks võiks öelda, et Euroopa Liiduga liitumine ei ole soome keele jaoks olnud oht, vaid suur proovikivi.

Soome keelest tõlkinud Maarja Keba

SELGEST INGLISE KEELEST KEERULINE SOOME KEEL? EUROOPA LIIDU ÕIGUSAKTIDE MITMEKEELNE ETTEVALMISTAMINE

AINO PIEHL

Soome Kodumaa Keelte Uurimiskeskuse teadur

Soome liitumine Euroopa Liiduga on olnud ka soome keele jaoks suur muutus. Soome keelest sai üks suure rahvusvahelise ühenduse keel. Selle ühenduse olulistel koosolekutel oli nüüd võimalik rääkida soome keeles ja ELi tähtsaimad tekstid tõlgiti soome keelde. Nii laialdast rahvusvahelist kasutuspiinda ei olnud soome keelel varem olnud. Uudne oli olukord ka Soome ametnikele, kes hakkasid osalema Euroopa Liidu mitmekeelsete õigusaktide ettevalmistamisel.

Milline on õigusaktide mitmekeelsel ettevalmistamisel soome keele osatähtsus? Kas soome keel mõjutab tekstide keelt? Olen teinud selle kohta kaks küsitlust, esimese 1998. aastal ja teise 2006. aasta suvel (seda küsitlust täiendasin 2007. aasta kevadel). Siinkohal peab rõhutama, et küsitluse tulemused ei kajasta kõikide ametnike arusaamist.

Küsitlused saadeti ministriumidesse, kust need toimetati edasi nendele isikutele, kelle töö on seotud Euroopa Liiduga. Esimesele küsitlusele vastas 180, teisele 165 inimest. Ligi kümneaastasest vahest hoolimata on mõlema küsitluse vastused üsna sarnased. Vastustest selgub, et soomlased räägivad nõupidamistel sageli inglise keelt. Soome ametnikud jälgivad koosolekutel

tavaliselt ingliskeelseid tekste ja esitavad oma seisukohad inglise keeles.

2004. aasta laienemise järel muutus suulise tõlkimise kord – igale keelele kehtestati teatud ajaline limiit. Kui mõni riik soovib rohkem tõlget, peab selle eest juurde maksma. 2004. aastal tellis kõige vähem suulist tõlget Rootsi, Soome oli teisel kohal. 2007. aastal paluti aga soomekeelset tõlkeabi juba üsna palju. Ka viimases küsitluses vastas mitu ametnikku, et nad kasutavad koosolekul soome keelt. Samal ajal ütlesid paljud ministriumide ametnikud, et nad loevad sageli seaduse tekste inglise keeles, sest ingliskeelsed tekstid jõuavad kiiremini kohale. Tekstide tõlkimine soome keelde võtab aega ning mõnikord ettevalmistusprotsessi ajal kõiki tekste ei tõlgitagi.

Inglise keelt osatakse Soomes ja teistes maades võõrkeeltest kõige paremini, seetõttu on inglise keelest kujunenud paljude liikmesriikide esindajate ühine suhtluskeel. Väga paljud vastasid, et nad loevad Euroopa Liidu tekste meelsamini inglise keeles, sest koosolekul käsitletakse neid niikuinii inglise keeles. Sellest järeldub, et õigusaktide ettevalmistamise ajal jääb soome keel tihtipeale kõrvale. Soome keelt kasutatakse eelkõige info edastamisel Soome Parlamendile või teistele soomekeelsetele huvirühmadele.

Küsitlusest ilmneb ka, et soome keele nõrgal töökeele positsioonil on oma tagajärjed. Vastustest selgub, et paljudele tundub soomekeelne tekst võõras ja selles on hulk küsitavaid kohti. Alla poolte vastanute arvates on võõrkeelne Euroopa Liidu tekst raskesti mõistetav, seevastu üle 80% pidas raskeks soomekeelset versiooni. Vastanute meelest teevad teksti raskesti mõistetavaks keerulised lausekonstruktsioonid ja võõrapärased sõnad. Siiski arvasid pea-aegu pooled vastanutest, et soomekeelsete tekstide kvaliteet on aja jooksul paranenud.

Tegelikult on ametnikel võimalus soomekeelse teksti kvaliteeti mõjutada, sest tõlke vaatab läbi nõupidamistel osalev Soome esindaja. Asjaosalisena ta teab, mida tekstiga on tahetud öelda, kuid tõlkija lähtub oma töös üksnes tekstist. Tundub, et koostöö

ametnike ja tõlkijate vahel peaks olema intensiivsem. Niimoodi arvas ka neljandik vastajatest. Samal ajal on neljandiku arvates senine koostöö olnud piisav ja pooled vastajatest ei osanud oma seisukohta öelda. Mõnest vastusest selgus, et koostööks ja tekstide kontrollimiseks on vähe aega. Tegelikult sõltub koostöö ka ministeeriumidest ja hetkeolukorrast.

Milliseid järeldusi me tulemuste põhjal teha saame? Sõltumata vastajate arvamustest, näen mina mõningaid puudusi, millele me peaksime tähelepanu pöörama. Kõigepealt peaksime hoolt kandma selle eest, et ametnikud saaksid lugeda õigusakte oma emakeeles nii varases ettevalmistusjärgus kui võimalik. Oluline on ka, et nii Euroopa Liit kui ka ministeeriumid annaks neile tekstidesse süvenemiseks piisavalt aega. Eriti hoolikalt peaks suhtuma määruste tekstidesse. Teine oluline aspekt on tõlkijate ja ametnike koostöö. Ametnikul peab olema võimalus vajaduse korral võtta tõlkijaga ühendust ja vastupidi. Kui tõlkija vajab abi, teab ta, kelle poole ministeeriumis pöörduda, et oma küsimusele kiiresti vastus saada. Kolmandaks tahan rõhutada soome keele kui töökeele positsiooni. Soomekeelset teksti on lihtsam jälgida koosolekutel, kus seda saab rääkida ja kuulata. Iga õigusakti ettevalmistamisel peaks soome keelde tõlkimist kasutama vähemalt osaliselt. Ka küsitluse vastuste hulgas oli arvamus: „soome keele positsiooni tuleb parandada, see lihtsustaks märkimisväärselt Soome huvide eest seismist”.

Soome keelest tõlkinud Maarja Keba

TÕLKIMISEST, TÕLKEVIGADEST JA TOIMETAMISEST

MART PABERIT

Euroopa Komisjoni tõlkija

Kvaliteetne tõlge peab olema ilma vigadeta ja hästi loetav. Sellise tõlke oleme meie Euroopa Komisjoni kirjaliku tõlke peadirektoraadis kohustatud tagama ja seda on meie tekstide lugejatel õigus nõuda.

Komisjon on ELi seaduseelnõude algataja ning meie osakond tõlgib õigusaktide eelnõusid ja muid ametlikke dokumente. Enamasti on need konkreetsed, sageli väga tehnilised tekstid, ja paljud neist saavad seaduse jõu. Tähtajad on meil väga ranged. Näiteks kui ükskord selgus, et Eestis vabakutselise tõlkija tehtud tõlge on nii halb, et seda ei saa kuidagi avaldada, vastati, et see dokument peab olema tõlgitud kõikidesse keeltesse ja see tõlge avaldatakse sel ja sel kuupäeval koos tõlgetega teistesse keeltesse: tõlke kvaliteet on puhtalt Eesti asi, aga Euroopa Liidu dokumendi avaldamist ei lükata sellepärast edasi, et keegi Eesti tõlkija on halva tõlke teinud.

Mina ise olen hariduselt keemik, uurisin kunagi fermentide kineetikat ja sain selle eest teaduste kandidaadi kraadi. Teadlastel on kombeks aeg-ajalt naerda huvitavate ideede üle, mida tõlkijad on osanud teaduslikke artikleid tõlkides välja mõelda. Nüüd, tõlkija ja toimetajana, need naljad mind enam naerma ei aja.

Arvatakse, et kui inimene oskab mõnda võõrkeelt, siis võib ta sellest keelest kõike tõlkida. Tõlkijad teavad, et see nii ei ole.

Iga tõlkija, kes eriala tundmata asub erialast teksti tõlkima, teab, et ta võib igal sammul teha VEA. Ühtegi viga ei tehta

meelega, see juhtub alati kogemata. Veal on midagi ühist teadusliku avastusega: selle tegemist ei ole võimalik ette näha ega planeerida, see tehakse siis, kui seda üldse oodata või karta ei osata.

Tõlkijat võib võrrelda teadlasega. Kui teadlane pingutab kõigest väest, siis teeb ta võib-olla avastuse. Kui tõlkija pingutab kõigest väest, siis ta võib-olla ei tee viga. Aga kummalgi juhul ei saa öelda midagi kindlat.

Erialaste tekstide tõlkija ei saa oma ameti üle vist kunagi väga uhke olla – ta teab, et tema töö on sageli tehtud patuga pooleks. Kõigepealt sõltub tõlkija väga tugevasti autorist, kellele dokumendi keel ei ole sageli tema emakeel. Kui autor on kirjutades natuke üle nurga lasknud, taipab sama eriala inimene ilma vaevata, mida ta öelda tahtis. Tõlkija võib aga sellises kohas kõikidest vaimupingutustest hoolimata teha ikkagi jämeda tõlkevea – tõlkides lihtsalt ära selle, mis oli kirjas, aga mõistmata seda, mida oli mõeldud. See on meie töö traagika. Ainus lohutus tõlkijale on see, et erialainimene taipab ilma vaevata, et selles kohas on tõlkeveiga ja hakkab siis tõlke asemel originaali lugema. Võib-olla ei pane ta sellist viga tõlkijale isegi pahaks, mõistes, et filoloogile käib erialainimese lohakuste parandamine ikkagi üle jõu. Ma ei taha öelda, et originaali tekst on alati halb, aga ka dokumentide autorid on inimesed ja eksimine on inimlik.

Siinkohal tooksin näite ühest kombineeritud nomenklatuuri käsitlevast dokumendist.

EN: *Motor chassis with a self-ignition capacity of at least 8,500 cm³, fitted with a cabin on either 3, 4 or 5 wheels ...*

FR: *Châssis de moteur avec une capacité d'auto-allumage d'au moins 8 500 cm³, installé dans une cabine sur 3, 4 ou 5 roues ...*

DE: *Fahrgestell mit Fahrerhaus und Motor mit Selbstzündung mit einem Hubraum von 8500 cm³ oder mehr, mit 3, 4 oder 5 Rädern ...*

Ingliskeelsest originaalist saame teada, et šassiil on isesüütimisvõime ja seda võimet on vähemalt 8500 cm³, ning et kabiinil on 3, 4 või 5 ratast. Meil on võimalik vaadata, kuidas see tekst on tõlgitud teistesse keeltesse (kui on juba tõlgitud). Originaalist ärahirnutatuna vaatame nüüd tõlget prantsuse keelde. Seal on korratud kõike huvitavat, mis on öeldud inglise keeles, ning lisatud ka uus nüanss ja rohkesti espriid: mootorišassii on paigutatud kabiini! Saksa keele abil on see tekst lõpuks ka eesti keelde tõlgitud: „Šassii kabiini ja diiselmootoriga, mille töömaht on vähemalt 8500 cm³, kas kolme, nelja või viie rattaga ...” Tõlkides tegin siiski ühe väikese kõrvalekalde: kuna ühe andmebaasi järgi on *Motor mit Selbstzündung* (iseenesliku süütega mootor) diiselmootor, siis nii ma tõlkisingi, teistes keeltes oli jäänud iseenesliku süüte juurde. Päris rahul mu südametunnistus sellepärast ei ole – selline hüpe võib olla kahtlane.

Kui tegemist on võõraste mõistete ja näiteks teadusliku tekstiga (me tõlgime ka määramismeetodeid jm üpris teaduslikke tekste), võib kiilungi parandamisega kergesti viga juhtuda. Ent jäme tõlkeviga oleks ka lihtsalt tõlkida kohusetundlikult ära see, mis on kirjas. Tõlkija peab ikkagi ka mõtlema!

- **Tõlkida tuleb võimalikult täpselt, ümberjutustamine ei ole tõlge.**
- **Tõlge peab olema eri keeltes sisuliselt identne.**
- **Tõlkijad ei tohi iseseisvalt oma keeles parandada originaali vigu, vead tuleb parandada kõigis tõlgetes korraga.**
- **Õigusaktide pealkirju tuleb korrata täpselt sellistena, nagu need on Euroopa Liidu Teatajas.**
- **Tsitaate tuleb korrata täpselt sellistena, nagu need on Euroopa Liidu Teatajas.**
- **Teksti tõlge peab olema ühtlane, dokumendi muudatuse tõlkimisel ei saa kasutada teistsuguseid termineid kui originaaldokumendis.**

Väga põhjendatud juhtudel saame teksti tsiteerimisel siiski natuke muuta, lisades selgituse nurksulgudes. Seda on mõnikord ka tõesti vaja teha, kuna 2004. aastal läks tõlkimisega nii kiireks, et hulk õigusaktide tõlkeid tuli ära trükkida ilma toimetamata, nii nagu vabakutseline tõlkija selle oli tõlkinud.

Vaatleme nüüd ettetulevaid tõlkevigu. Eraldi tuleks peatuda katastroofilistel vigadel ehk kõige rängematel vigadel, mida tõlkija üldse teha saab.

Katastroofiline tõlkeviga

- **muudab tõlke täiesti kasutuks või isegi väga ohtlikuks,**
- **on selline, et ka spetsialist ei märka viga,**
- **on seda ohtlikum, mida paremini on tõlgitud ja toimetatud muu osa – seda raskem on sellist viga avastada.**

Tooksin selliste vigade kohta kaks näidet.

- Tõlgitud oli „lisada 15 ml reaktiivi”, kuigi tegelikult oleks pidanud olema 1,5 ml reaktiivi. Isegi keemik ei tarvitse taibata, et 15 ml reaktiivi on liiga palju – ta usaldab eeskirja ja tema töö (mõne aine määramine või süntees) ebaõnnestub kindlasti. Ent siin on puudu ju ainult üks koma!
- Tõlkija oli põlveliigese proteesi paigaldamise eeskirjas tõlkinud sõnad *Non-Modular Cemented* (‘mitte modifitseeritav, tuleb tsementeerida’) hoopis „ei ole vaja tsementeerida”. Sellest lähtudes pandi 47 patsiendile põlveliigese protees ilma tsementi lisamata, alles siis hakkasid patsiendid ja arstid kahtlustama, et uute põlveliigestega on „midagi lahti”.

Katastroofiline viga võib juhtuda eelkõige praktilise iseloomuga teksti või tekstilõigu tõlkimisel. Kui määrase tõlkimisel läheb üks põhjendus kaotsi, siis on tegemist ränga iluveaga ja tõlkija lohakusega, aga otsest kahju see vahest ei põhjusta. Kui aga mõnes tõlkemälust saadud tõlkeühikus jääb mõni tähtis kuupäev määrase tõlkes õigeks panemata, siis võib pahandust tulla palju.

Kõiki ülejäänud vigu, millega tõlke kasutajale otsest kahju ei tekitata, võib tegelikult pidada iluvigadeks. Siiski, kuna tegemist on õigusakti tekstiga, võib lausa igast sõnast kerkida Euroopa Kohtu kohtuasi (teoreetikud ütlevad, et isegi sellest võib tulla suur pahandus, kui originaalis on *and/or*, aga tõlkes „ja”). Iluvigade spekter on väga lai: väikesest formaadieksimusest kuni suurte prohmakateni, kuid katastroofilisest veast erinevalt taipab asjatundlik lugeja vähemalt seda, et siin on tõlkija vea teinud.

Komisjoni tõlkijad on nagu kvaliteedikontroll. Tõlkija võiks märgata autori viga ja juhtida neile tähelepanu.

Autori vead ei ole nagu päris tõlkija vead, aga kui tõlkija, kel peaks olema palju teravam silm kui autoril, sellist viga ei märka, siis pahandatakse temaga kõvasti. Meil oli hiljuti selline juhus, et kutse teksti autor oli kirjutanud 2007. aasta asemel 2006. aasta – kohe küsiti, kus olid tõlkija silmad, kui ta sellise vea läbi laskis. Peaaegu igas dokumendis on vigu, millest tuleb teavitada nii tellijat kui ka teisi tõlkijaid. Minule satub mu eriala tõttu palju keemiaalaseid tekste. Ühe eriti pika tabeli puhul saatsin ma tellijale kohe mitukümmend küsimust kirjete kohta, mis tundusid keemiku silmale kahtlased (ja enamasti osutusidki valeks). Näiteks üks keemikule päris arusaamatu tabelilahter osutus suureks *copy-paste* veaks: pool lauset oli sattunud valesse lahtrisse. Teine näide: tuli ette arusaamatu termin *visbaking*. Selgus, et see pidi olema *visbreaking* – lühend sõnadest *viscosity breaking* (viskoosuse vähendamine). Kuid keegi oli juba enne 2001. aastat teinud näpuvea ja nüüd võib Google'iga leida üle 170 dokumendi, kus on sees sõna *visbaking* – trükiviga on hakanud elama oma iseseisvat elu!

Valed terminid näitavad tõlkija puudulikku arusaamist asja sisust.

Ma olen toimetanud ühte keemiaalast teksti (aine ekstraheerimisega määramise meetodit), kus tõlkija oli tõlkinud kõik väga kenasti – arvasin juba, et selle on tõlkinud mõni keemik. Siis tuli aga ette sõna *interface* (õli- ja veefaasi piirpind), mille tõlkija oli tõlkinud sõnaraamatuvastega „liides”. Ei olnud ikkagi keemik!

Termini esmakordne tõlkimine on väga tõsine ülesanne. Kui see on esimesel korral tõlgitud ilma tegeliku arusaamiseta, siis on ka edaspidised tõlked kunstlikud ja raskesti mõistetavad. Näiteks selline termin nagu *specified risk material*, mida kasutatakse hullulehmatõve kontekstis: looma aju, selgroog, mandlid jms on *specified risk material*. Tõlkija on kunagi vaadanud neid kolme sõna reas ja lugenud kokku esimesed kaks sõna *specified risk*, nii sai ta termini „määratletud riskiga materjal” või „määratletud riskiteguriga materjal” – aga lugeja jaoks jääb siiski uduseks, mis on määratletud risk või määratletud riskitegur. Parem oleks olnud seostada kaks viimast sõna *risk material* ja tõlkida see kui ohtlikuks tunnistatud materjal.

Veel üks väike näide tõlkija argipäevast. Pidin tõlkima termini *slewing ring* (üks kraana või ekskavaatori osa). Kas see *ring* on nüüd ring, rõngas, ketas või ratas? Kulus hulk aega, kuni ma tegin Interneti abil kindlaks, et see on pöördering ja leidsin ka selle pildi. Ma ei olnud tol päeval ilmselt heas vormis – selle termini tõlge oli tegelikult olemas ESTERMis, aga mul ei tulnud seekord pähe seda sealt otsida ja meie otsimissüsteem seda ka ei leidnud.

Uusi termineid võib ootamatult esile kerkida igas tekstis.

Eesti Õiguskeele Keskuse terminite pärandist on ikkagi veel suur abi, uute terminite puhul oleks aga vaja mingit autoriteetset keskust, millele saaksid toetuda meie tõlkijad, kes töötavad Euroopa Liidu eri institutsioonide juures ja ka Eestis. Meil on küll olemas spetsialistide aadressid ning mõnel juhul olemegi terminiküsimustega nende poole pöördunud ja neilt ka abi saanud. Meie norm on aga 5–6 lehekülge tõlkimist või 10–18 lehekülge

toimetamist päevas – sellise tempo juures ei jää spetsialistidega suhtlemiseks palju aega. See tähendab, et tõlgime sageli seda, mis järgmiseks õhtuks peab olema juba toimetatud ja ülejäämiseks võib-olla äragi saadetud. Kiirel ajal (mais-juunis ja novembris-detsembris) ei ole mõnikord aega isegi tõlgitava teksti lugemiseks! Dokumentides on sageli selliseid osi, mis on mõnest varasemast samasugusest määrusest või otsusest täpselt üle võetud. Sellisel juhul pakub tõlkemälu meile valmistõlkeid ja tõlkimine läheb tõesti kiiresti. Kuid kui valmistõlkes juhtub olema viga, on võimalik, et tõlkija seda ei märka, ja koos vea kordamisega läheb tõlkemälusse kirja, et nii tõlkis selle Mart Paberit. Mina avastasin ükskord, et juba viie kalapüügiialase dokumendi tõlkes on räägitud kala püüdmisest kalakorvidega (*creels*, õige oleks tõlkida siin „mõrrad”).

Toimetamine on sama vajalik töö kui tõlkimine. Võimaluse korral püütakse toimetajaks määrata inimene, kel on rohkem tõlkimiskogemusi.

Ühel inimesel on väga raske kõike märgata ning kaks pead on ikka kaks pead. Tõlkimine on küllaltki isikupärane tegevus ja toimetamata tõlge võib olla liiga tõlkija näo järgi. Eesmärk on saada aga loomulik ja üldmõistetav tõlge, mille puhul keegi ei küsiks, et kes selle tõlkis; paremal juhul ei peaks lugejale meeldegi tulema, et ta loeb tõlgitud teksti.

Toimetaja ülesanded

- Kontrollida kogu tekst üle – ega tõlkija ei ole kusagil originaalist valesti aru saanud, tähelepanematusveigu teinud või mõne kokkuleppe vastu eksinud.
- Kontrollida, kas tõlke terminid on usaldusväärsed, keel ja lauseehitus loomulik ja ökonoomne (hea tõlge on adekvaatne, kuid võimalikult lühike).

- **Siluda neid kohti, kus tõlge on liiga isikupärane ja halvasti või mitmeti mõistetav. Tõlkija, kes püüab kramplikult edasi anda seda mõtet, mille ta on originaalist üles leidnud, või kasutada terminit, mille konteksti sobivuse ta on kindlaks teinud, võib mitte märgata, et tema vaevaga leitud termin on arusaamatu või et tema lauset saab mõista kuidagi valesti.**

Näiteks tõlkija tõlkis: „Kemikaali ohtlikkust määratakse äädikakärbe paljunemise katsega”. Toimetaja parandas: „Kemikaali ohtlikkust määratakse mõju järgi äädikakärbe paljunemisvõimele” (sest äädikakärbele ei saa paljunemise katset ju pahaks panna!).

Hea näide tõlkimisel ette tulla võivate probleemide kohta on sümpoosioni pealkirigi – „Euroopa Liidu keel kui meie ühine keel”. Sõnad „meie ühine keel” tuleks inglise keelde tõlkida nähtavasti sõnadega *our common language*. Kui see nüüd inglise keelest eesti keelde tagasi tõlkida, teadmata, kuidas see eesti keeles oli, peaksime küll mitu korda ja väga tõsiselt mõtlema, kas öelda „meie ühine keel” (aga kellega ühine?) või „meie tavaline, igapäevane keel”. Tõepoolest, tõlkimisel tuleb ette olukordi, kus jumala tühjast torukübarast hüppab äkki välja valge jänes ja pistab punuma. Ja kinni teda enam ei püüa!

EESTI KEEL

EUROOPA LIIDU TEKSTIDES

MEELI SEDRIK

Eesti Keele Instituudi leksikograaf

Praegust keeleolukorda on Kristiina Ross võrrelnud viie sajandi taguse ajaga, kui Saksa pastoriid löid eesti kirjakeele, mis hakkas aja jooksul kokku sulama selle eesti keelega, mida räägiti külas. Tekkis eesti ühiskeel. Viimase kümmekonna aasta jooksul on tekkinud uus euro-eesti dialekt. Nii nagu kunagi sulasid kokku kirikukeel, kirikus kasutatav eesti keel ja külas omavahel räägitav keel, nii sulavad kokku ka praegune ühiskeel ja nn eurokeel.¹

Veel Kristiina Rossi refereerides võib meelde tuletada, et tänu piiblitõlkele on meil praegu olemas arenenud ja korrastatud eesti kirjakeel. Euroopa Liidu õigusaktide tõlked ei saa enam kirjakeelt luua, sest meil ei ole uut kirjakeelt vaja ja õigusaktide tõlked kaovad olemasolevasse tekstihulka nagu tilk merre. Praegu saab tõlkija eesti kirjakeelt kasutada, risustada või (natukene ja tasapisi) arendada ning avardada.² Areng kirjutatud eesti keelest ühtlustatud keelevormi kujunemiseni kestis omal ajal kaks sajandit, praegune tõlkimise puhang võib eesti kirjakeelt mõjutada sama palju juba paarikümne aasta jooksul.³

Eurokeeleks (ehk euro-eesti dialektiks) peetakse enamasti keerukat, võõrsõnadest ning toortõlgetest ja -laenudest kubisevat (eesti) keelt, mis on seotud Euroopa Liidu temaatikaga ja mis võib

¹ <http://www.eelk.ee/-ltund/ross.html>.

² Kristiina Ross, Tõlkimisest ja tõlgendamisest ehk veel jaanalinnust ja eri maailmadest. – *Õiguskeel* 2001, nr 3, lk 24.

³ Kristiina Ross, Eesti kirjakeel kui tõlge. – *Õiguskeel* 1996, nr 3, lk 36.

jääda n-ö tavalisele inimesele üsna arusaamatuks. Peale selle teatakse, et porgandid on eurokeeles liigitatud (teatavas kontekstis) puuviljade alla ja on muidki veidrusi.

Kitsama ringi ametnike omavaheline keelepruuk ehk ongi selline, mida võib euroslängiks pidada. 2007. aasta septembris toimunud sümposiooni lõunalauas jäi kõrva lausejupp: „Kui ta aplikeerub sellele tenderile ...” (st esitab pakkumise). Sellist keelevormi oleks huvitav lähemalt uurida, kuigi materjali kogumine on tõenäoliselt raske. Samal ajal mõjutab nn eurosläng ilmselt ka dokumentide keelt.

Euroopa Liidu tekstides kasutatav keel mõjutab ka eesti keeles koostatavaid tekste, sealhulgas õigusakte. Tiiu Erelt ja Rein Kull on kirjutanud, et inglise keelest tõlgitud dokumentide suur hulk on toonud kaasa inglise keele jäljendamise ohu. Jäljendamist on nii üldises sõnastuses kui ka oskussõnavaras ning eesti keelde tõlgitud tekst „valgub laiali, kaotab täpse sisu ja jääb sageli paljuski arusaamatuks”.⁴

Kaia Alasi on juhtinud tähelepanu sellele, et meie õigustekstidele on omane eesti keelele võõras, kummaline sõnaseadmine ja tõlgete kaudu on levimas mõttelaad, mis võib meid jätta ilma eesti keelele omasest lauseehitusest, eestlase keeleloogikast, tarbetekstile sobivast vaashoitud sõnakasutusest ja ka õigekirjast.⁵ Kurdetud on ka selle üle, et „agarad” ametnikud töötavad selle nimel, et eesti-keelne tekst erineks võimalikult vähe ingliskeelsest ja sealt edasi on ainult väike samm täieliku inglise keelele üleminekuni.⁶

⁴ Tiiu Erelt, Rein Kull, Euroopasse integreerumine ja keeleminetussündroom. – Keelenõuanne soovitab 2. Koostanud Tiiu Erelt, Mati Erelt, Maire Raadik, Tiina Leemets, Sirje Mäearu. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2000, lk 159; <http://www.eki.ee/keeleabi/artiklid2/euroopasse.html>.

⁵ Kaia Alasi, Keeletoimetajate seminari I lennu lõpetamise puhul. – Õiguskeel 2003, nr 5, lk 24.

⁶ Vt nt Heljo Konts, Kas inglise keele interventsioon? – Õiguskeel 2004, nr 1, lk 27.

Teen artiklis ülevaate ELi tekstide eesti keelde tõlkimisest ning põhilistest probleemidest. Olen töötanud Eesti Õigustõlke Keskuses keeleteoimetajana, õpetanud eesti keelt Tartu Ülikooli tõlkijate kutsemagistriõppes ning tõlkijate koolitustel ELi institutsioonide juures. Isikliku kogemuse kõrval olen kasutanud ajakirja Õiguskeel artikleid, kus on sageli käsitletud ametikeele, õiguskeele, tõlkimise ja ELi tekstide teemat. Tõlkimist on käsitletud ka 2002.–2003. aastal koostatud kirjakeele seisundi aruannetes.

ÕIGUSTÕLKEKESKUS

Alates 2004. aasta 1. maist on Eesti Euroopa Liidu liikmesriik. Tegelikult hakati eesti keelt ELi tekstides kasutama siiski varem. Euroopa Liiduga ühinemise üks eeldusi oli ELi õigusaktide, *aquis communautaire*'i ehk eesti keeli ühenduse õigustiku tõlkimine eesti keelde, kokku umbes 100 000 standardlehekülge tekste.⁷ Seda ülesannet vedas põhiliselt Eesti Õigustõlke Keskus (EÕTK), tekste tõlgiti ka ministeeriumides ja tõlkebüroodes. EÕTK vastutas otse kohaldatavate õigusaktide tõlgete valmimise eest, tõlgiti peamiselt põhilepinguid ja määrusi.⁸

Eesti Õigustõlke Keskus alustas tööd Riigikantselei hallatava asutusena 4. septembril 1995. Keskus oli loodud selleks, et heal tasemel tõlkida Eesti seadusi ja seaduseelnõusid inglise keelde ning Euroopa Liidu omi eesti keelde. Keskuse olulisi eesmärke oli luua tõlkestandardid. Oli selge, et seda on võimalik saavutada üksnes koordineeritud tegevusega ühtsete terminiandmebaaside põhjal.⁹

⁷ Hiie Tamm, Õiguskeelekeskuse uus elu. – Õiguskeel 2004, nr 4, lk 3.

⁸ Inga Kukk, Eesti kirjakeele seisundi uuring. Õiguse ja halduse keele valdkonnauuringu aruanne. Tartu, 2002;
<http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=3990>.

⁹ Liina Kesküla, Tööd alustas Eesti Õigustõlke Keskus. – Õiguskeel 1996, nr 1, lk 14.

EÕTK põhitegevus aastatel 1995–2002 oli ELi õigusaktide tõlkimine eesti keelde, Eesti õigusaktide tõlkimine inglise keelde, õigusaktide tõlgete ning neis sisalduvate terminite andmebaaside loomine, haldamine ja kättesaadavuse tagamine. Keskuse töö põhiraskus oli õigusaktide tõlkimisel ja tõlkepõhisel, tõlkimist toetaval terminoloogiatööl, tõlketöö tulemusena valmisid õigusaktide tõlgete täistekstide andmebaas ja terminibaas ESTERM.¹⁰

1. jaanuarist 2003 tegutses keskus Eesti Õiguskeele Keskuse (EÕKK) nime all Justiitsministeeriumi alluvuses. Olulised muutused keskuse töös toimusid pärast Eesti ühinemist ELiga. Keskuse põhitegevuses oli nüüd suund õigustõlkimiselt õiguskeele süsteemsele arendamisele ja selleks tuli korrastada eelkõige õigusterminoloogiat ja toimetada õigusaktide eelnõude keelt; uus oli ülesanne tõlkida eesti keelde konventsioone ja välislepinguid. Keskuse kõige tähtsam ülesanne oli õigusterminite andmekogu loomine ja arendamine.¹¹

2006. aasta 1. veebruaril EÕKK tegevus lõpetati, keskuse keeletoimetajad ja tõlkijad läksid Justiitsministeeriumi alluvusse, terminoloogiatöö jagati Eesti Keele Instituudi (EKI) ja Justiitsministeeriumi vahel. EKIs loodi terminoloogiakeskus, kus hakkasid tööle terminoloogid ja jätkati terminoloogiaprojekte (NATO, Eurovoc). Terminoloogiakeskuse hallata jäi ka andmebaas ESTERM. Keskuse üks eesmärke on tõlkepõhise terminibaasi korrastamine ja edasiarendamine süstemaatiliseks terminibaasiks.¹² Ministeeriumis läbitöötatud õigusaktides ettetulnud oskussõnad sisestavad ministeeriumi terminoloogid ESTERMi, loomisjärgus on ka uus õigusterminoloogia andmebaas.¹³

¹⁰ Merit Ilja, Õigustõlkekeskusest õiguskeelekeskuseks. – Õiguskeel 2003, nr 4, lk 3.

¹¹ Samas, lk 3–4.

¹² Eva Tamm, Meryly Plado, Oskuskeele edendamise kavadest Eesti Keele Instituudi terminoloogiakeskuses. – Õiguskeel 2006, nr 3, lk 25.

¹³ Elice Paemurd, Eneli Illaru, Terminoloogiatööst Justiitsministeeriumis. – Õiguskeel 2006, nr 3, lk 27, 29.

Õigustõlkekeskuses oli tõlkeprotsess mitmeastmeline, koos töötasid terminoloog, tõlkija, õigustoimetaja ja keeleteoimetaja. Terminoloog suhtles terminite vastete selgitamiseks ja kooskõlastamiseks vajaduse korral ekspertidega, õigustoimetaja jälgis tõlke juriidilist korrektsust; keeleteoimetaja kontrollis tõlke vastavust lähtetekstile ja eesti keele normidele jms, samuti andis tagasisidet tõlkijale. Tõlkimisel oli lähtekeel inglise keel, sageli võeti võrdluseks kõrvale saksa, soome, prantsuse vm keel.¹⁴

Keskuses tõlgitavad tekstid olid enamasti õigusaktid – määrused, ka direktiivid, otsused –, neil on oma kindel ülesehitus ning terminoloogia ja korduvad väljendid, millest tuleb kinni pidada. Õigustõlkimise eripära on täpne ja kõigis tekstides ühtselt kasutatud terminoloogia ning lähtetekstis kattuvate tekstiosade ühtne tõlkimine ka sihtkeeles. On hinnatud, et kattuvat teksti võib ELi õigusaktides olla kuni 25%.¹⁵ Korduvate osade tõlkimisel on abiks arvutiprogrammide tõlkemälud. Hästi tõlkida saab ikkagi ainult inimene, küll programmide abiga. Tõlkemälusse sattunud vead tekitavad kergesti uusi vigaseid kordusi.

ELi määrustes ja direktiivides käsitletakse paljusid valdkondi: põllumajandus, raamatupidamine, statistika, rahandus, toll, keskkond, kaubandus jne. See tähendab ka nende valdkondade terminite kasutamist ja tõlkimisel neis orienteerumist.

Õigustõlkekeskuses koostati inglise-eesti õigustõlke käsiraamat,¹⁶ kus on kirjas olulisim teave, mida võib tõlkimisel vaja minna: fakte ELi kohta, tähtsaimad organisatsioonid ja mõisted, institutsioonid, õigusaktid, korduskeelendid ja tõlkeprobleemid jms. Hilisemast ajast on pärit juhtnöörid välislepingute tõlkijale ja välislepingute kordusväljendid. Keskuse abimaterjalid on kättesaadavad Justiitsministeeriumi kodulehel¹⁷ rubriigis „Õiguskeel”.

¹⁴ Liina Pohlak, Hille Saluäär, Euroopa Liidu õigusaktide tõlkimise iseärasusi. – Õiguskeel 1999, nr 1, lk 16.

¹⁵ Samas, lk 14.

¹⁶ <http://www.just.ee/23313>.

¹⁷ <http://www.just.ee>.

Terminibaasi ESTERM¹⁸ on koondatud ligikaudu 60 000 terminit.¹⁹ Andmebaasi on sisestatud terminid, mis on ette tulnud tõlgitavates tekstides. Seepärast tuleb ette ebajärjekindlust ja ebatäpsusi. Keskuse panus oli luua ja korrastada eelkõige ELi õiguse ja haldusega seotud terminite eestikeelsete vastete süsteem (nt ELi institutsioonid, asutused, põllumajandusterminoloogia jm).

Juristid on kritiseerinud, et ESTERMis ei ole arvestatud, et ühel ja samal terminil võib olla eri õigusharudes erisugune sisu.²⁰ Termineid tuleb hallata konkreetsetest tõlketöödest sõltumatult ning tuua selgelt välja nende rakenduspiirid kogu õiguslikus kontekstis.²¹ Andmebaasi esilehel on meeldetuletus, millega tasub arvestada: „Terminibaas ESTERM on tõlkepõhine ning selles esitatud terminid on mõnikord kasutatavad ainult antud kontekstis. Samuti võib baasis esineda termineid, mis on vananenud. Üldjuhul on terminid ka vastavalt märgendatud. Seetõttu tasub suhtuda kirjetesse kriitiliselt ja võimalusel kasutada täiendavalt muid allikaid ning pöörata tähelepanu kirje kõikidele väljadele (sh valdkonnaviitele). Õigusterminite osas on Justiitsministeeriumis loomisel uus eraldi terminibaas, kuid ka ESTERMi räiendatakse tõlgetes ettetulnud õigusterminitega.” Kõigest hoolimata on ESTERM kõigile kasutada olev abivahend. Praegu on andmebaas siiski ajast maha jäänud ja kindlasti oleks vaja süstemaatilist andmebaasi. 2004. aastast on kasutada ka ELi institutsioonide ühine terminibaas IATE.²²

¹⁸ <http://mt.legaltext.ee/esterm/>; terminoloogiatööst EÕTKs vt nt Ülle Männart, Terminoloogiatöö tõlkeprotsessi osana. – Õiguskeel 2002, nr 1, lk 38–42.

¹⁹ Eva Tamm, Merily Plado, Oskuskeele edendamise kavadest EKI terminoloogiakeskuses, lk 22.

²⁰ Jaan Sootak, Euroopa õiguskeelt tehakse Eestis. – Õiguskeel 2005, nr 4, lk 28.

²¹ Andres Parmas, Kas mitteametlik õigus? Rahvusvaheliste konventsioonide tõlkimise probleeme. – Õiguskeel 2006, nr 1, lk 28.

²² **Inter-Active Terminology for Europe**; <http://iate.europa.eu/iatediff/SearchByQueryLoad.do?method=load>.

Õiguse ja halduse keele valdkonnauuringu aruandes aastal 2002 anti õigustõlkekeskuse tööle selline hinnang: „Kuigi EÕTK tõlkeid on kritiseeritud sõnasõnalisuse pärast, on need siiski terminoloogiliselt ja keeleliselt tunduvalt ühtlasemad kui ministeeriumides ja muudes asutustes juhutõlkijate tehtud hädatõlked. EÕTK kogemusi on tunnustatud ka mitmetes teistes kandidaatriikides, kus ELi õigusaktide tõlkimine on üles ehitatud tõlkefirmadele ja vabakutselistele.”²³

PRAEGUNE OLUKORD

Pärast Eesti ühinemist Euroopa Liiduga tõlgitakse ELi õigusakte jm tekste ELi institutsioonide juures Brüsselis, Luxembourgis jm. Õigustõlkekeskuses oli inglise keelest eesti keelde tõlkimisega seotud 50–60 inimest, praegu on ELi institutsioonide juures hoopis rohkem tõlkijaid. Institutsioonide tõlkerühmades ei ole ette nähtud eraldi terminoloogi ega keeleteoimetaja ametikohta. Komisjoni juures täidab üks tõlkijatest terminoloogi ülesandeid ja kannab termineid andmebaasi IATE. Tõlkijad peavad ise terminitega tegelema ja toimetavad üksteise tekste. On võimalik kokku leppida töökorralduses, kus kogenumad ja asjatundlikumad tõlkijad kas toimetavad rohkem või peamiselt toimetavadki teiste tekste. Tõlkimisel kasutatakse ka vabakutseliste tõlkijate abi.

Võin oma koolitamiskogemuse põhjal öelda, et tõlkijate tase oli eriti algusaegadel ebaühtlane, kõikidel tõlkijatel ei ole enne tööleasumist olnud tihedat kokkupuudet tõlkimisega või seda tüüpi tekstide tõlkimisega. Eesti tõlkerühmade töö alguses tekitas segadust ka vastastikune toimetamine. Enamasti toimetajalt saadav tagasiside aitab tõlkijat. Kui aga tõlget toimetatakse eelkõige subjektiivse hinnangu alusel (sest piisavaid teadmisi ei ole), siis võib

²³ Inga Kukk, Eesti kirjakeele seisundi uuring. Õiguse ja halduse keele valdkonnauuringu aruanne.

toimetamine tõlke ka kehvemaks muuta ning peale selle muutub algaja tõlkija ise ebakindlamaks ja hakkab ka oma õigetes teadmistes kahtlema.

Raskemaks on muutnud olukorra asjaolu, et praegu tõlgitakse ka teistest keeltest, mitte ainult inglise keelest (see oleneb institutsioonist). Varasemal ajal, kui tõlgiti enne Eesti ühinemist olemasolevaid õigusakte, sai kasutada ka teiste keelte paralleeltekste, praegu ei pruugi seda võimalust alati olla, sest ka teiste keelte tekste tõlgitakse samal ajal. Enne ühinemist tõlgiti peamiselt õigusakte, nüüd on tekstiliike rohkem: õigusaktide kõrval pressiteated, ametikirjad, programmid, strateegiad, aruanded jm. Seegi eeldab tõlkimisel tekstiliigiga arvestamist ja oskuslikku keelevelikute tegemist.

EUROOPA LIIDU TEKSTIDE EESTI KEELE PÕHILISED PROBLEEMID

Jätan praegu kõrvale tõlgitavate tekstide endi keelelise udu probleemi (lopsaka sõnastuse, akronüümide rohkuse, tekstide ülesehituse), millest saab lugeda Hille Saluääre artiklitest.²⁴ Direktiivide keerukus tuleneb näiteks ebaharilikust keelekasutusest, vigastest lausekonstruktsioonidest ja info edastamise süsteemist, mis kajastab kehva tööd eelnõude koostamise ajal.²⁵

ELi tekste koostatakse nüüd ka eesti keeles, on ju eesti keel praegu üks ELi ametlikest keeltest. Käsitlen siiski tõlgitud tekstide eesti keelt ja kõrvutan nende probleeme ka eesti keeles koostatud tekstide ametikeele omadega. Uuemate eestikeelsete õigusaktide tekstides võib rohkem või vähem läbi kumada ka võõrkeelne eeskujud.

²⁴ Hille Saluäär, Võitlus udutamise eest. – *Õiguskeel* 2003, nr 1, 2, lk 46–49, 33–35. Vt ka <http://www.europa.eu.int/comm/translation/en/ftfog/index.htm>.

²⁵ Hille Saluäär, Võitlus udutamise eest. – *Õiguskeel* 2003, nr 2, lk 33.

On kardetud, et Euroopa Liiduga ühinemine võib ohustada eesti keele säilimist. Eesti keele saamine Euroopa Liidu ametlikuks keeleks sunnib meid oma keelt arendama, on ju vaja uusi mõisteid tähistada.

Emakeele Selts, Euroopa Liidu Teabekeskus, Haridusministeerium, Eesti Õigustõlke Keskus ja ajaleht Postimees korraldasid 2002. aastal sõnavõistluse, et täita lünki eestikeelses Euroopa Liidu sõnavaras. Sõnavõistluse žürii soovitas võtta kasutusse järgmised sõnad.

<i>ad hoc-komisjon, -komitee</i>	<i>sihtkomisjon, sihtkomitee</i>
<i>globaliseerumine</i>	<i>üleilmastumine</i>
<i>integratsioon</i>	<i>lõimimine, lõiming</i>
<i>kriisikorraldus, -reguleerimine</i>	<i>kriisiohjamine</i>
<i>nulltolerants</i>	<i>täisleppimatus</i>
<i>subsidiaarsus</i>	<i>lähimus(põhimõte)</i>
<i>struktuurifondid</i>	<i>tõukefondid</i>
<i>task force</i>	<i>rakkerühm, rakkejõud</i>
<i>twinning</i>	<i>mestimine</i>
<i>valitsusväline organisatsioon</i>	<i>vabavahendus</i>
<i>ühenduse acquis</i>	<i>ühenduse õigustik²⁶</i>

(Samast Tiiu Erelti artiklist saab lugeda veel kahest samal aastal korraldatud sõnavõistlusest ning uute sõnade keelelistest valikupõhimõtetest.) Muidugi ei saa iga vajaliku termini jaoks korraldada sõnavõistlust ja seda ei ole vajagi. Tuleb eesti keelt tunda ja seda kasutada osata ning eesti keelest lugu pidada.

Oskuskeelekorralduse seisundi aruandes on märgitud, et tõlkimisel kopeeritakse inglise keelt kahel viisil: tehakse tähttähelisi tõlkelaene ning toodetakse pseudovõõrsõnu.²⁷

²⁶ Tiiu Erelt, Sõnavõistlus andis uued eesti sõnad. – Keelenõuanne soovitab 3. Koostanud ja toimetanud Maire Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2004, lk 41–44.

²⁷ Tiiu Erelt, Arvi Tavast, Eesti oskuskeelekorralduse seisund. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2003, lk 14; <http://www.hm.ee/index.php?044904>.

Tõlkimisel tuleb leida vasted ka nendele mõistetele, mis on Eestis veel tundmatud. Sageli võetakse algul kasutusele toor-tõlkeline võõrtermin. Pärast seda, kui on selgunud mõiste sisu ja asend mõistesüsteemis, võetakse kasutusele omasõnaline vaste.

Nt ingl implement – *implementeerima* > *rakendama*
ingl harmonize – *harmoneerima* > *ühtlustama*
ingl regulation – *regulatsioon* > *määrus*
ingl convergence – *konvergens* > *lähenemine*
ingl transposition – *transponeerimine* > *ülevõtmine*²⁸

Õigustõlkekeskuse aegadel tõlkisime ja toimetasime ELi dokumente sekkumisest, sekkumisostudest jms, ajakirjanduses räägiti samal ajal interventsioonist.²⁹ Mõni aeg tagasi aga võis märgata, et ka ajakirjandus oli jõudnud sekkumise juurde. Võõrsõnade rohkust on märganud ka n-ö vabatahtlikud tõlkijad ning tõlkinud abivalmilt Eesti vanasõnu ja väljendeid, mida veel ametlikumas eurokeeles vaja ei lähe.³⁰

Võõrsõnade rohkuse ja põhjendamatu kasutuse üle on kurdetud ka Eesti õigusaktide ja juriidiliste tekstide puhul.³¹ Võõrsõnade liigset kasutamist ei ole takistanud ka asjaolu, et normitehnika eeskirja järgi on lubatud võõrsõnu kasutada juhul, kui eesti kirja-

²⁸ Inga Kukk, Eesti kirjakeele seisundi uuring. Õiguse ja halduse keele valdkonnauuringu aruanne.

²⁹ ESTERM: Sekkumine ehk interventsioon ELi ühise põllumajanduspoliitika tähenduses [...] sisaldas muu hulgas ühiste kokkuostuhindade kehtestamist ...

³⁰ Nt *aegruumi neljas mõõde annab diskussiooni produkti; eksponentsiaalne treeningmanöövritel, lineaarne relvastatud konfliktis; dekoratiivdändi 'ilu-eedi'; agraarbeibe 'talutüdruk'*.

³¹ Vt nt Heino Siigur, Et tekst oleks täpselt sõnastatud. – Õiguskeel 2003, nr 1, lk 29.

keeles puudub sõnale vaste või kui võõrsõna on eesti kirjakeeles levinud.³²

Võõrsõna asemel omasõna kasutades tuleks valida parim võimalik variant. Nii on haldustegevuse, õigusaktide, õigusnormide *transparentsus* ehk *läbipaistvus* (inglise *transparency*, saksa *Transparenz*) mõeldav ülekantud tähenduses, eesti keeles on see pigem *arusaadavus*, st et õigusnormi sätet ega mõtet ei varja segane sõnastus või akti struktuurinõrkus.³³ Ülekantud tähendus on antud ka ELi tekstides väga sageli kasutatud sõnale *väljakutse* (inglise *challenge*, saksa *Herausforderung*), mille puhul peetakse silmas võitlust millegi raskega või sellise ülesande täitmist, mille puhul tuleb arvestada paljude asjaoludega. Selles tähenduses on soovitatud kasutada sünonüüme: *proovikivi*, *raskus*, *katsumus*, *ülesanne*, vahel ka *probleem*.³⁴

Tõlkimine toob kaasa ohu, et juurdunud hea ja keelepärane eesti termin vahetatakse tõlke täpsuse huvides kohmakama vastu.³⁵ Nii on meil varasema *tervishoiu* asemel nüüd *rahvatervis* (vrd inglise *public health*).³⁶ Varasem termin *töökaitse* on nüüd peaaegu kõrvale tõrjutud ja asendatud inglise keele mõjul mitmesõnalise terminiga *tööohutus- ja tervishoid* (nt *tööohutus- ja tervishoiuküsimused*, *tööohutus- ja tervishoiudokumendid*, *tööohutus- ja tervishoiunõuded*), mõnikord ka variandiga *töökeskkonna-* (nt *töökeskkonnaspetsialist*, *töökeskkonnavolinik*) (vrd inglise *occupational safety and health*).³⁷

³² Raigo Sõlg, Õigustloovate aktide keelekasutuse õiguslik reguleerimine. – Õiguskeel 2000, nr 1, lk 25.

³³ Heino Siigur, Kui keel on sõlmes. – Õiguskeel 2002, nr 1, lk 53.

³⁴ Helika Mäekivi, Moesõnad. – Oma Keel 2004, nr 2, lk 65–66; http://www.emakeeleselts.ee/omakeel/2004_2/Maekivi.pdf.

³⁵ Inga Kukk, Eesti kirjakeele seisundi uuring. Õiguse ja halduse keele valdkonnauuringu aruanne.

³⁶ Krista Kerge, Terminist *rahvatervis*. – Õiguskeel 1996, nr 5, lk 28–30.

³⁷ Tiiu Erelt, Rein Kull, Euroopasse integreerumine ja keelemenetussündroom, lk 160.

Tähelepanu tuleb pöörata nendele juhtumitele, kus ühele ingliskeelsele sõnale võib eesti keeles vastata mitu terminivõimalust. Näiteks sõna *public* vaste võib olla *ühiskondlik*, *avalik*, *üld-*, *ühis-*, *rahva-*, *riigi-* vms; sõna *national* vasteks aga *riigi-*, *riiklik*, *üleriigiline*, *kesk-*, *sotsiaal-*, *rahvus-*, *rahvuslik* vms (niisiis *national coordinator* > mitte *rahvuslik*, vaid *riiklik koordinaator*).³⁸

Terminid tulevad sageli kasutusele valdkonna ametnike kaudu, kes neid otse tõlgivad. Kuid konsulteerima peaks ka eriala asjatundjatega ja keeleinimestega, et terminid oleks sisuliselt ja keeleliselt korras. Kui termin on juba kasutusele läinud, on raskem midagi muuta ja parandada.³⁹ Terminite puhul tuleb jälgida ka kasutuse järjepidevust seotud tekstides ning vastavust Eesti õigusaktides olevate terminitega. Kui Eesti õigusaktis võetakse mõiste kohta kasutusele uus termin, ei saa seda automaatselt ELi õigusaktidesse võtta, sest arvestada tuleb varasemate tõlgete terminoloogiaga. Tõlkijad ja ministriumide ametnikud teevad selleks koostööd.

Euroopa Liidu tekstides käsitletakse – nagu juba nimetatud – paljusid valdkondi ja sageli on tekstid väga spetsiifilised. Uurimused on näidanud, et eesti ametikeel erineb kirjutatud ühiskeelest kõige rohkem just lauseehituse poolest.⁴⁰ ELi õigusaktide lause võib olla üsna pikk ning seda ei saa tõlkes viitelisuse tõttu ka mitmeks lühemaks lauseks jagada. Algteksti (eriti just kehv) kvaliteet võimendub sageli tõlkes. Eksitakse reksiooniga, on tarbetuid kordusi, ollakse hädas nimisõnatõvega ja kõige rohkem on raskusi sõnajärjega, ladusa eestikeelse lausega.

ELi tekstides kummitab nimisõnatõbi ehk nominalisatsioon. *mine*-tuletistega liialdamist peetakse kantseliidi, s.o halva, kroonuliku keelekasutuse ilminguks. Uurimused on näidanud, et

³⁸ Inga Kukk, Eesti kirjakeele seisundi uuring. Õiguse ja halduse keele valdkonnauuringu aruanne.

³⁹ Vt nt Heljo Konts, Kas inglise keele interventsioon?

⁴⁰ Reet Kasik, Õiguskäele lauseehitus. – Õiguskeel 1995, nr 4, lk 17.

nominaalstiil on võimu atribuut ja on kandunud ametnike võimu fenomenina asjaajamise ja töösuhtluse.⁴¹ Just õigusaktides kasutatud keele puhul on ette heidetud liigset nimisõnalist väljendusviisi, mis muudab teksti raskesti loetavaks.⁴² Krista Kerge on märkinud oma doktoriväitekirjas, et teonimetarindid ei õigusta end umbes kolmandikul uuritud õigusaktide juhtudest.⁴³

Riikide osalemine toimub erineval tasandil ...

→ Riigid **osalevad** eri tasanditel ...

*... kutsub üles piisavalt rahastama kohaliku ja piirkondliku tasandi tegevusi, mille eesmärk on **diskrimineerimise vastu võitlemine ning kõikide kodanike õiguste kaitsmise tagamine.***

→ ... kutsub üles piisavalt rahastama kohaliku ja piirkondliku tasandi tegevusi, mille eesmärk on **võidelda** diskrimineerimise vastu ja **tagada** kõikide kodanike õiguste kaitsmine.

Furthermore, to support this improved implementation, legislative modification is necessary both to clarify certain existing requirements and to provide a legal basis for planned initiatives.

*Lisaks eespool nimetatule on kõnealuse direktiivi paremale rakendamisele kaasaaitamiseks vaja õigusaktide **muutmist** nii teatavate olemasolevate nõuete **täpsustamise** kui ka kavandatavate algatuste õigusliku aluse **loomise** näol.*

→ Peale eespool nimetatatu on kõnealuse direktiivi paremale rakendamisele kaasaaitamiseks vaja **muuta** õigusakte, et **täpsustada**

⁴¹ Krista Kerge, Keele variatiivsus ja *mine*-tuletus allkeelte süntaktilise keerukuse tegurina. Tallinna Pedagoogikaülikooli humanitaarteaduste dissertatsioonid 10. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus, 2003, lk 48.

⁴² Reet Kasik, Õiguskeele lauseehitus, lk 18; Sirje Mäearu, Nominaalstiil õigusaktides. – Õiguskeel 1996, nr 5, lk 9–14.

⁴³ Krista Kerge, Keele variatiivsus ja *mine*-tuletus allkeelte süntaktilise keerukuse tegurina, lk 49.

olemasolevaid nõudeid ja **luua** kavandatavate algatuste õiguslik alus.⁴⁴

Nominaalstiili kasutamine on mõnel puhul terminiühtsuse säilitamise huvides ka õigustatud, näiteks lauses *Ühingu tegevus lõpetatakse pankrotimenetluse algatamisega* pääseb mõjule terviklik õigustermin *pankrotimenetluse algatamine*, mis läheks kaotsi, kui kasutada pöördelist verbivormi (... *siis, kui algatatakse pankrotimenetlus*).⁴⁵

Peamised sõnajärjevead tekivad sellest, et grammatiliselt ja tähenduslikult seotud sõnad ja fraasid paigutatakse lauses üksteisest kaugemale. Omastavas käändes täiendi ja põhisõna vahele sattunud kõrvallauseid ja kiilungid või juhtumid, kus kõrvallause ei asu selle sõna järel, mida ta laiendab, muudavad teksti raskesti mõistetavaks ning tekitavad vääraseid.

*Komisjoni ettepanek näeb ette **tegevusi** liidu vanadel ja uutel piiridel, **mida** viiakse läbi koostöös Euroopa naabruspoliitika partnerriikidega ...*

→ *Komisjoni ettepanek näeb liidu vanadel ja uutel piiridel ette **tegevusi**, **mida** korraldatakse koostöös Euroopa naabruspoliitika partnerriikidega ...*

*Nõukogu väljendas rahulolu Bulgaaria meditsiinitöötajate **küsimuse**, mis oli seotud HIVi-AIDSi viirusepuhanguga Banghāzīs, **labenemise üle**.*

⁴⁴ Artikli lausenäited on pärit tekstidest, mida on analüüsitud ELi institutsioonide eesti rühmade tõlkijate koolitustel.

⁴⁵ Els Oksaar, Seaduskeele probleeme Saksamaal. – *Õiguskeel* 2002, nr 1, lk 7; vt ka Krista Kerge, Keele variatiivsus ja *mine*-tuletus allkeelte süntaktilise keerukuse tegurina, lk 36–37.

→ Nõukogu väljendas rahulolu, et **lahenes** Bulgaaria meditsiini-töötajate **küsimus**, mis oli seotud HIVi-AIDSi viirusepuhanguga Banghāzīs.

... tunnistab, et võrdse kohtlemise standardid ja kavad, mis on suuna-tud kogukondadevahelise võrdsuse, samuti rasside, sugude, puuetega inimeste ja seksuaalsete sättumuste võrdsuse strateegiatele, aitavad paremini mõista võrdse kohtlemise olulisust ning võrdse **juurdepääsu** olulisust **avalikele teenustele ja töökohtadele**.

→ ... **avalikele teenustele ja töökohtadele** võrdse **juurdepääsu** olulisust.

The text is agreeable to all, subject to a scrutiny reservation from the Commission regarding the deadline for it to report back to the Council ...

*Tekst on kõigile delegatsioonidele vastuvõetav ning selle suhtes on komisjon teinud reservatsiooni seoses **nõukogule aruande esitamiseks talle kehtestatava tähtajaga** ...*

→ *Tekst on kõigile delegatsioonidele vastuvõetav ning selle suhtes on komisjon teinud reservatsiooni seoses **tähtpäevaga, milleks tuleb komisjonil nõukogule aruanne esitada** ...*

Kui võrrelda ELi eestikeelsete (tõlgitud) tekstide probleeme nende probleemidega, mis on algupärastes eestikeelsetes tekstides ole-mas, on põhiosa sama. Nendest probleemidest on räägitud juba aastaid, ka enne ELiga ühinemist. Nii on aastal 1996 EÕTK direktor Liina Kesküla kirjutanud, et inglise keelde tõlkimisel on tulnud sageli tõdeda, et meie seaduste keel on kohmakas, mõte ähmane, terminikasutus ebajärjekindel või vasturääkiv.⁴⁶ Krista Kerge on leidnud, et õiguse valdkond ületab teksti keerukuselt muude uuritud valdkondade – igapäevasuhtluse, ilukirjanduse,

⁴⁶ Liina Kesküla, Tööd alustas Eesti Õigustõlke Keskus.

ajakirjanduse ja teaduse – keskmist üle kahe korra.⁴⁷ Olavi Jaggo on nimetanud just õiguskeelele omasena traditsiooni, et „õigusaktid ja muud juriidilised tekstid lihtsalt tuleb sõnastada kohutavas kantsleikeeles”.⁴⁸ Krista Kerge on võrrelnud, et õigustekstid meenutavad oma sõnade ja grammatikaga pigem murrakut.⁴⁹

Juba viidatud õiguse ja halduse keele seisundi aruandes (aastast 2002) on selle valdkonna keele põhiliste probleemidena nimetatud järgmisi:

- nominaalstiili ja stampväljendeid kui “juriidilise või ametliku keelekasutuse” tunnust,
- tekstide keerukust (leksikaalsel, süntaktilisel, tekstuaalsel, kontekstuaalsel ja ka tüpograafilisel tasandil),
- sõnajärjeprobleeme,
- aegade kasutamist.

Tuleb ette ka ühildumis- ja sõltumusvigu, oleva, alaleütleva, alalütleva ja saava käände liigtarvitust, stiilivigu (sõna-, sõnatüve-, liite- ja käändelõpukordust) ning vaegsõnasust.

Aastate jooksul korduvad vead ja ebasoovitavad konstruktsioonid näitavad, et õiguse ja halduse keelekasutus omandatakse eelkõige olemasolevate tekstide kaudu ja toel.⁵⁰

Nii nagu ikka ja jälle korduvatest vigadest on keeleinimesed rääkinud ka sellest, et kõige tähtsam on mõtteviis ja hoiak ning vaja on suuremat keeleteadlikkust.⁵¹ Tõlkijate ettevalmistamisel

⁴⁷ Krista Kerge, Kirjakeele kasutusvaldkondade süntaktiline keerukus. – Tekstid ja taustad. Artikleid tekstianalüüsist. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 23. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2002, lk 38.

⁴⁸ Olavi Jaggo, Kuidas tõlkida paremini. – Õiguskeel 2006, nr 2, lk 45.

⁴⁹ Krista Kerge, Õigusteksti hindamise raskused. – Õiguskeel 1996, nr 1, lk 5.

⁵⁰ Inga Kukk, Eesti kirjakeele seisundi uuring. Õiguse ja halduse keele valdkonnauuringu aruanne.

⁵¹ Vt nt Krista Kerge, Õigusteksti hindamise raskused, lk 9; Inga Kukk, Eesti kirjakeele seisundi uuring. Õiguse ja halduse keele valdkonnauuringu aruanne.

tuleks võõrkeelte oskuse ja erialateadmiste kõrval pöörata rohkem tähelepanu heale eesti keele oskusele.

Tõlkijad teevad Euroopa Liidus tõsist tööd, et saaksime seal loodavaid tekste eesti keeles lugeda. Nüüdseks on ELi eesti tõlkerühmade tõlkijatel juba kogemus, milliste tekstidega neil tuleb tegemist teha, on kogunenud sisulised teadmised. 2008. aasta kevadel alustasid Eesti Keele Instituudis tööd keelekorraldaja ja terminoloog, kes tegelevad ELi temaatikaga. Alates 2007. aastast rahastab Eesti riik ELi institutsioonide eesti rühmade tõlkijate eesti keele koolitust.⁵²

Lõpetuseks nimetan veel kord neli tegurit, mis on olulised head eestikeelsete tekstide saamiseks.

- **Suhtumine ja hoiakud**

Eesti keel on meile oluline, eesti keeles on olemas kõik tõlkimiseks vajalik. Meil peab olema selgroogu ja tahtmist võõrale mõjule vastu seista ja mitte minna kergema vastupanu, võõra jäljendamise teed, ja loobuda sellega eesti keelele omasest väljendusviisist.

- **Eesti kirjakeele oskus**

Head eesti kirjakeelt on vaja ka eestlastel õppida, eriti kui tegemist on erialaste tekstide ja terminitega. Selleks on vaja rohkem eesti keele teadmisi nii ametnikele kui ka praegustele ja tulevastele tõlkijatele.

⁵² Eesti keele arendamise strateegias aastateks 2004–2010 on üldkeelekorralduse ülesandena muu hulgas nimetatud ka eesti eurokeele (euroterminite eesti vasted, eurotekstide stiil ja arusaadavus jms) uurimist ja korraldamist ning oskuskeelekorralduse ülesandena õigus- ja halduskeele arendamist, sh Euroopa Liidu institutsioonide toetamist õigusaktide tõlke kvaliteedi tagamisel, ning Euroopa Liidu institutsioonides töötavatele Eesti ametnikele keelekoolituse andmist. Vt <http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=4149>, lk 9–10.

- **Koostöö**

On vaja tõlkijate, ametnike, erialainimeste, keelehooldajate ja toimetajate koostööd selle nimel, et terminid ja mõisted oleksid õigesti kasutatud ning tekstid selged, arusaadavad ja loogilise ülesehitusega.

- **Terminibaasid**

Avalikult kasutatavad andmebaasid, kust on hea järele vaadata termineid ja nende tähendust, aitavad termineid järjekindlalt ja õigesti kasutada.

MIDA EUROTÕLKIJAD KEELENÕUST KÜSIVAD?

MAIRE RAADIK

Eesti Keele Instituudi vanemkeelekorraldaja

Kirjutise aluseks on ettekanne, mille pidasin 14. novembril 2007 Luxembourgis Eesti eurotõlkijatele. Materjal pärineb Eesti Keele Instituudi keelenõuande meilibaasist. 2007. aasta oktoobris, kui väljavõtte tegin, oli andmebaasis ligi 300 küsimust, mis saadetud Euroopa Liidu institutsioonide aadressidelt.

Mida küsitakse? Osalt on mured samad mis keelenõuküsimustel üldiselt (nimed, kokku- ja lahkukirjutus, kirjajahemärgistus, lausestus), osalt spetsiifilised (nt termini- ja tõlkeküsimused). Silma hakkab täheortograafia ja sõnamuutmise küsimuste vähesus, EKI keelenõus tervikuna on neil üsna suur osatähtsus.

Ortograafia puhul küsitakse pigem abi peensustes, mida üldortograafias pole siiani olnud vajadust või põhjust normida. Näiteks on uuritud, kas Euroopa Liidu liikmesriikide arvu näitavad *EL 15*, *EL 10* ja *EL 25*, mis esinevad eurotekstides üsna sageli, kirjutada kokku, lahku või sidekriipsuga – viimast varianti on eriti palju inglise keeles. Keelenõuandjad on asja arutades leidnud, et pikemad ühendid on selgem kirjutada tühikuga, nt *EL 10 tööhõive määr, ettevõtete arvu suurenemine EL 25s - EL 25-s*, lühemad, kus kõrvu ainult üks täht ja üks number, võib kirjutada kokku, nagu siiani on tehtud: *A4*, *G8*.

Morfoloogia vallast on eurotõlkijaid muu hulgas huvitanud, kas käänta *süstel* : *süstli* või *süstel* : *süsteli*. Oleme soovitanud tulestisest üldse loobuda, sest *süstel* läheb kergesti segamini sõnaga *süstal*, ja tarvitada selle asemel sõnaühendit *eeltäidetud süstal* või liitsõna *eeltäitesüstal*.

Jättes oma ülevaatest kõrvale nimeküsimumused, keskendun neljale sagedamini küsitud teemale: 1) ortograafiast nimisõnade ning ühend- ja väljendtegasõnade kokku- ja lahkukirjutus, 2) sõnamoostusest üht mõistet väljendava liitkeelendi elementide järjestus, 3) lausestusest rinnastus ja ühildumine, 4) kirjavahemärgistusest kõrvallause, järellisandi ja ühendsidendi koma.

KAS LIITSÕNA VÕI SÕNAÜHEND?

Kokku- ja lahkukirjutuse küsitumad kohad on, millal kirjutada ainsuse omastavas olev täiend sõna kokku, millal lahku, ja kuidas kirjutada ühend- ja väljendverbide kesksõnu ning tuletisi.

riigi strateegia ja riigistrateegia

Ainsuse omastavas oleva täiendosa kokku- ja lahkukirjutamiseks on kaks põhireeglit: kirjutada 1) kokku liigimõistelise sisu korral ja 2) lahku, kui liigimõistet väljendava omastava kohta käib omakorda täiend. Paistab aga, et küsijail on raske otsustada, millal on keelendi taga liigimõiste, millal mitte. Ehk on abi teadmisest, et liigimõistelise sisuga on tegemist siis, kui räägime asjadest, mida on palju ja erisuguseid.¹

Näiteks tuleks kirjutada lahku *riigi strateegia*, kui mõtleme ühe konkreetse riigi, nt Eesti strateegiat, ja kokku *riigistrateegia*, kui mõtleme Euroopa Liidu strateegiat liikmesriigi või -riikide kohta. Sama moodi: *riigi programm* – *riigiprogramm*, *piirkonna strateegia* – *piirkonnastrateegia*, *piirkonna programm* – *piirkonnaprogramm*.

Selleks, et saaksime liiginimetuse kokku kirjutada, on terminis sageli otstarbekas asendada mitmuse omastavas täiend ainsuse omastavaga, nt *linnugriip* (mis liiki griip?), mitte lindude griip (kelle griip?).

kalapüügi luba ja kalapüügiluba

Eelmainitud kaheosaliste, liigimõistet tähistavate ühenditega on asi ses mõttes lihtsam, et arvestada tuleb vaid ühe reegluga, st

¹ Rein Kull, Kokku- ja lahkukirjutamise probleemjuhtumeid. – *Õiguskeel* 1998, nr 2, lk 38 jj.

kokkukirjutamise üldreegliga. Kolmeosaliste ja pikemate puhul peame aga korraga silma ees hoidma kaht vastukäivat põhimõtet: liigikuuluvus võib nõuda **kokkukirjutust**, nt *postiaadressi* kõrval ka *elektronpostiaadress* (mõlemad on aadressi liigid), kuid täiend ajendada **kirjutama lahku**, nt *postiaadress* küll kokku, kuid *elektronposti aadress* lahku (sest omastavas käändes olevat täiendsõna *post* laiendab omakorda täiend *elektron-*). Seetõttu on kolmeosaliste ja pikemate ühendite puhul otstarbekas jälgida, et **sama pikusega sõnad saaksid samas tekstis kirjutatud ühtemoodi**, nt leppida kokku, et kolmetüvelised kirjutame veel kokku, pikemad juba lahku (või kirjutada juba alates kolmest tüvest lahku). Lahku kirjutama kallutab tihtipeale seegi, kui tüved on pikad.

Näiteks on küsitud, kas õige on *süvamere kalapüügiluba*, *süvamere kalapüügi luba*, *süvamerekalapüügi luba*, *süvamerekalapüügiluba*. Kaks tüve, *püük* + *luba*, kahtlusi ei tekita, need kirjutame liigimõiste tähistajana kokku. Kolme tüvega *kala* + *püük* + *luba* on juba kaks võimalust: 1) arvestada lahkukirjutamise üldreeglit ja kirjutada *kalapüügi luba* (sest täiendile *kala-* on lisandunud *püügi-*) või 2) arvestades kokkukirjutamise üldreeglit kirjutada *kalapüügiluba* (ka *kalapüügiluba* on liik lube). Kui ette tuleb veel üks täiend, *süvamere-*, on mõistlik kirjutada *luba* lahku. Seega:

püügiluba – kalapüügi luba ~ kalapüügiluba – süvamerekalapüügi luba

valvesüsteem – järelevalve süsteem ~ järelevalvesüsteem – turujärelevalve süsteem

riigi strateegia dokument ja riigistrateegia dokument

On küsitud ka juhtumeid, kus olemasolev ühend ise saab täiendiks ehk võtab midagi endale sappa. Erinevalt eestäienditest ei mõjuta see algse ühendi kokku-lahkukirjutust. Kui kirjutame muidu lahku *riigi strateegia*, on õige kirjutada ka *riigi strateegia dokument*, mitte riigi strateegiadokument (vrd *õe lamp* ja *õe lambi juhe*, mitte *õe lambijuhe*). Kui kirjutame *riigistrateegia*, on õige *riigistrateegia dokument*. Sama moodi: *piirkonna strateegia* ja *piirkonna strateegia dokument*, *piirkonnastrateegia* ja *piirkonnastratee-*

gia dokument. Kolmas võimalus, *riigi strategiadokument*, näitaks kuuluvust (kelle strategiadokument?) nagu ka *õe lambijube*.

kalanduse kontrolli programm, mitte kalanduse kontrolli-programm

Mõtlemata on pannud ka sellised kolmeosalised ühendid, kus keskmine osa väljendab tegevust – nt on küsitud, kas kirjutada (*riiklik*) *kalanduse kontrolliprogramm* või (*riiklik*) *kalanduse kontrolli programm*. Kuivõrd ühendi keskel olev *kontroll* võrdub siin *kontrollimisega*, mis tuleneb sihilisest tegusõnast *kontrollima*, on omavahel tihedamalt seotud *kalandus* ja *kontroll* kui *kontroll* ja *programm*. Seetõttu pole õige kirjutada kokku kaht tagumist komponenti, vaid tuleks jätta kõik lahku või ühendada liitsõnaks *kalandus* ja *kontroll*. Seega: *riiklik kalanduse kontrolli programm* või *riiklik kalanduskontrolli programm*, mitte *riiklik kalanduse kontrolliprogramm*; *liikmesriikide kalanduse kontrolli, inspekteerimise ja järelevalve programmid*, mitte *liikmesriikide kalanduse kontrolli-, inspekteerimis- ja järelevalveprogrammid*.

Mõnel puhul tuleb muud kokku-lahkukirjutuse põhimõtet allutada selgusele, nt kirjutada *reformitud stabiilsus- ja kasvupakt*, kuivõrd *reformitud stabiilsuse ja kasvu pakt* oleks kahemõtteline. Eelneva täiendita on lahkukirjutus seevastu täiesti sobiv: *stabiilsuse ja kasvu pakt*.

litsentsi välja andnud - väljaandnud riik

Nimisõnade kõrval on teine suur küsimuskoht ühend- ja väljendtegusõnade kokku-lahkukirjutus. Omaaegsed vabariikliku õigekeelsuskomisjoni soovitusel peaksid kirjutajate elu lihtsamaks tegema, kuid kõhklustel ei näi lõppu olevat. Oma põhi-olemuselt on soovitus lihtne: kui ühend- või väljendtegusõna on lauses täiendiks (või öeldistäiteks), saab kirjutada nii kokku kui ka lahku (*ülevärvitud - üle värvitud* maja). Täis- või ennemineviku vormide puhul tuleb kirjutada ainult lahku (maja *on üle värvitud*), tuletised ainult kokku (maja *ülevärvimine*).

Keelenõuküsimustest paistab silma kaks suuremat kõhkluskohta. Täiendiks olev ühend- või väljendverbi kesksõnavorm (*üle*

värvitud ~ *ülevärvitud* maja) läheb segi muu kesksõnaihendiga (*hästi värvitud* maja) – esimesi saab kirjutada nii kokku kui ka lahku, viimased tuleb kirjutada lahku. Tuletiste puhul on raskusi vahetegemisega, kas tuletis on saadud ühend- või väljendverbist (kauplusesse *sisseastumine*) või on tegemist hoopis kaassõnafraaasiga (*lombi sisse astumine*)² – esimesi kirjutame kokku, teisi ainult lahku. Vaatame neid võimalusi tabeli abil.

	on ühend- või väljendverb	ei ole ühend-ega väljendverb	kui ei oska määrata
kesksõna	<i>üle värvitud</i> ~ <i>ülevärvitud</i> maja	<i>hästi värvitud</i> maja	kirjuta lahku
tuletis	(kauplusesse) <i>sisseastumine</i> , (kauplusesse) <i>sisseastuja</i>	<i>lombi sisse astumine</i> , <i>lombi sisse astuja</i>	–

Kui ühendverbi kesksõnavormile, mis on lauses täiendiks, eelneb süntaktiliselt seotud laiend, kirjutame pigem lahku. Vaid tuletiste puhul tasub meeles pidada, et need on vabariiklik õigekeelsuskomisjon oma otsuses mõelnud kokkukirjutistena, ka eelnev täiend ei tohiks siis lahku kirjutama mõjutada.³

² Kuidas neil vahet teha, on õpetatud „Eesti keele käsiraamatus”: esiteks ei saa kaassõna ja nimisõna vahele paigutada muid sõnu, teiseks nõuab kaassõna nimisõnalt omastavat või osastavat käänat (*vankri peale, mööda teed*), ühendverbi koosseisus olev määrsõna nõuab ühendverbi nimisõnaliselt laiendilt eelkõige kohakäänat. – Mati Erelt, Tiiu Erelt, Kristiina Ross, Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2007, lk 446–447.

³ Kirjakeele teataja 1976–1983. Õigekeelsuskomisjoni otsused. Koostanud Tiiu Erelt, Henn Saari. Tallinn: Valgus, 1985, lk 41 jj.

Võtame küsitud verbinäidete peal asja kokku:

- a) **täiend – nii kokku kui ka lahku:** õigusrikkumised *toime pannud* – *toimepannud* ettevõtja, asukohaliikmesriigis *toime pandud* – *toimepandud* tõsised rikkumised; litsentsi *välja andnud* – *väljaandnud* riik, enne kohaldamise kuupäeva *välja antud* – *väljaantud* litsentsid; litsentsi *välja andva* – *väljaandva* liikmesriigi keel; liikmesriigi *sisse seatud* – *sisseseatud* süsteemid;
- b) **süntaktiliselt seotud laiendi korral pigem lahku:** *ühendusse sisse veetud, ühendusest välja veetud* tooraine, *sõiduki välispinnast välja ulatuv* osa (lühemalt: *sõiduki eenduv osa*);
- c) **tuletis – alati kokku:** enne määruse *vastuvõtmist*, *ühendusse sissevedu*, *ühendusest väljavedu*.

KUIDAS JÄRJESTADA ÜHT MÕISTET VÄLJENDAVAL KEELENDI OSI?

Sõnamoodustuse valdkonnast on eurotõlkijaid huvitanud muu hulgas võoresikomponentide genitiivse ja nominatiivse liitumise vahekord, samuti *s*-liitumine. Mõlema teema kohta tasub lugeda Tiiu Ereli põhjalikku käsitlust „Terminiõpetuse” raamatust.⁴

Täiendsõna vormist sagedamini on küsitud täiendite järjestust, tuletuse küsimusi on olnud mõni üksik.

pigem *asekaitseminister* kui *kaitseministri asetäitja*

Ametinimetuste puhul on probleemiks olnud asetäitjate nimetamine, nt kas inglise *deputy minister* tõlkida eesti keeles *aseministriks* või *ministri asetäitjaks*.

Õpetus on olemas Anna Argali, Tiiu Ereli ja Kristjan Toropi „Vene-eesti kutse- ja ametinimetuste sõnastikus”, kus on öeldud, et asetäitjate puhul tuleb kirjutada ametinimetuse põhiosa ette *ase-*, nt *arvutuskeskuse asedirektor*, *arvutuskeskuse asejuhataja*. Kui

⁴ Tiiu Erelt, Terminiõpetus. Tartu Ülikool. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007.

on täpsemalt näidatud asetäitja tegevusala, tuleb kirjutada ametinimetuse põhiosa ette selle ala nimetus ning *ase-* jääb ära: *haldusdirektor* (seega mitte halduse asedirektor ega direktori asetäitja halduse alal), *tootmisdirektor*, *ehitusdirektor* jt.⁵

Põhimõtte rakendamist raskendab ilmselt otsustamine, mis on see ametinimetuse põhiosa, mille ette *ase-* panna. Samasugused kõhklused on nõuküsjail läbi aegade olnud sõnade *vanem* ja *noorem* puhul, mis samuti tuleks liita ametinimetuse põhiosale. EKI keelenõuande praktikast on ühetüvelise põhiosa kõrval (*vanemvalvur*, *vanempõetaja*, *vanemkonstaabel*) näha liitmist ka kahe- ja enamatüvelistele, nt *vanemnõuandja*, *vanemraamatupidaja*, *vanemoperatsiooniõde* (kahetüveline põhiosa); *vanem-automaatikalukksepp*, *vanem-remondilukksepp*, *vanem-pumbaseadmeoperaator* (kolmetüveline põhiosa). Kui nimetuses on vaid kaks tüve, kirjutame nad kokku (*vanempõetaja*), pikematesse võib panna ka loetavussidekriipsu (*vanem-vahetusülem*, *vanem-katlaoperaator*, *vanem-automaatikalukksepp*). Kui täiendiks on rindühend, jääb *vanem* lahku, nt *vanem elekter- ja gaaskeevitaja*.

Tuleme tagasi aseministrite juurde. Siin on näha kaks malli: a) kui täiend on rindühend (*hariduse ja teaduse*), saab *ase-* liita sõnale *minister – hariduse ja teaduse aseminister*; b) muul juhul läheb *ase-* liitsõnalise põhja ette, nt *välisminister – asevälisminister*.

Seega:

- a) Deputy Minister for Foreign Affairs – asevälisminister, Deputy Minister for Finance – aserahandusminister, Deputy Minister for Defence – asekaitseminister, Deputy Minister for Justice – asejustiitsminister, Deputy Minister for Transport – asetranspordiminister, Deputy Minister for Health – asetervishoiu- minister, Deputy Minister for Culture – asekuultuuriminister;
- b) Deputy Minister for Education and Science – hariduse ja teaduse aseminister, Deputy Minister for the Economy and Energy

⁵ Anna Argal, Tiiu Erelt, Kristjan Torop, Vene-eesti kutse- ja ametinimetuste sõnastik. Tallinn: Valgus, 1979, lk 16.

– majanduse ja energeetika aseminister, Deputy Minister for Agriculture and Forestry – põllumajanduse ja metsanduse aseminister, Deputy Minister for Labour and Social Policy – töö- ja sotsiaalpoliitika aseminister.

pigem eelmised sama küsimust käsitlevad lepingud kui sama küsimust käsitlevad eelmised lepingud

Täiendite järjestamises on olnud probleem, kuhu panna

- 1) omadussõna, nt kas *eelmised sama küsimust käsitlevad lepingud* või *sama küsimust käsitlevad eelmised lepingud*;
- 2) ürituse nimetuses järjekorranumber, nt kas *sõidukite eeskirjade ühtlustamise 139. ülemaailmne foorum* või *ülemaailmne sõidukite eeskirjade ühtlustamise 139. foorum*;
- 3) omajat näitav omastavas käändes täiend, nt kas *geneetiliselt muundatud toidu ja sööda ühenduse register* või *ühenduse geneetiliselt muundatud toidu ja sööda register*.

Omaja- ja liigitäiendi asendi kohta on olemas päris kindlad juhised:

- 1) **omajat** näitav omastavas käändes täiend paikneb põhjast kaugemal (olles täienditest sageli esimene),
- 2) selgelt **liiki** näitav täiend paikneb põhjale lähemal, ka lähemal kui omadussõnaline täiend.⁶

Omajat väljendava täiendi määramine on lihtne (vastab küsimusele *kelle? mille?*), raskem on otsustada, mis on liigitäiend. Määramine läheb hõlpsamini, kui vaatame, kuidas on liigitus käinud: *lepingud – sama küsimust käsitlevad lepingud – eelmised sama küsimust käsitlevad lepingud* (me ei liigita ju tõenäoliselt: *lepingud – eelmised lepingud – sama küsimust käsitlevad eelmised lepingud*). Liigituses sammhaaval tagasimineku näitabki meie kätte liigitäiendi (*sama küsimust käsitlevad*), mis reegli järgi tuleks paigutada põhjale lähemale kui omadussõnaline täiend, seega *eelmised sama küsimust käsitlevad lepingud*.

139. ülemaailmne sõidukieeskirjade ühtlustamise foorum

⁶ Eesti keele käsiraamat, lk 538.

Kõhklusi on põhjustanud ka ürituse järjekorranumber: kas *sõidukite eeskirjade ühtlustamise 139. ülemaailmne foorum* või *ülemaailmne sõidukite eeskirjade ühtlustamise 139. foorum*.

Vaatame jälle tõenäolist liigituskäiku: *foorum – sõidukieeskirjade ühtlustamise foorum – ülemaailmne sõidukieeskirjade ühtlustamise foorum – 139. ülemaailmne sõidukieeskirjade ühtlustamise foorum*. Ka üldine tava on panna järjekorranumber ürituse nimetuses kõige ette ja ürituse ulatus tema järele (*ülemaailmne, üleriigiline, üle-euroopaline*).

Euroopa fond kolmandate riikide kodanike integreerimiseks ja ühenduse register geneetiliselt muundatud toidu ja sööda kohta

Kui täiendite asendist oleneb sisu, peaks järjestada olema lihtsam, tuleb üksnes kõrvale jätta need võimalused, kus tekib väärses. On küsitud, millist eestikeelset vastet eelistada Euroopa Liidu fondile European Foundation for the Integration of Third Country Nationals: 1) *Euroopa Kolmandate Riikide Kodanike Integreerimise Fond*, 2) *kolmandate riikide kodanike integreerimise Euroopa fond*, 3) *Euroopa fond kolmandate riikide kodanike integreerimiseks*.

Kuuluvust näitav täiend on harilikult eespool kui muud täiendid, ses mõttes on Euroopa esikohale asetamine põhjendatud – tegu on Euroopa fondiga. Samas tekitab see võimaluse välja lugeda, nagu asuksid kolmandad riigid Euroopas. Teise ja kolmanda variandi puhul väärseseid ei teki. Olgu vaid öeldud, et teist varianti on tekstis mugavam tarvitada, sest selles pole järeltäiendeid nagu kolmandas. Kui fond ei ole juriidiline isik, ei vaja ta ka suurtähte, seega *Euroopa fond kolmandate riikide kodanike integreerimiseks* või *kolmandate riikide kodanike integreerimise Euroopa fond*.

Mõnikord on küsija ka ise kahemõttelisusele osutanud, näiteks variantides *geneetiliselt muundatud toidu ja sööda ühenduse register* (kas on olemas geneetiliselt muundatud toidu ja sööda ühendus?) või *ühenduse geneetiliselt muundatud toidu ja sööda*

register (kas tegemist on ühenduse geneetiliselt muundatud toidu ja söödaga?).

Võimalik järjekord oleks teisena osutatu, s.o *ühenduse geneetiliselt muundatud - geenmuundatud toidu ja sööda register* (sest omajat väljendav genitiivtäiend on harilikult täienditest kõige eespoolsem), kahemõttelisuse vältimiseks tuleks aga ilmselt kasutada kaassõnafraasi: *ühenduse register geneetiliselt muundatud - geenmuundatud toidu ja sööda kohta*. Ehkki **järeltäiendiga fraase** on enamasti tülikam lausesse siduda kui eestäiendiga fraase, **peab neidki aeg-ajalt kasutama, kui sisu selgus seda nõuab**.

litsents merikogerlaste või tuuni püügiks Prantsuse Guajaana - Guajaana departemangu vetes, mitte merikogerlaste või tuunipüügi litsents Prantsuse Guajaana departemangu vetes

Väärad seosed täiendite vahel võivad tekkida ka siis, kui fraase üksteise sisse kiiluda. Nt on küsitud, kas õige on 1) *merikogerlaste või tuunipüügi litsents Prantsuse Guajaana departemangu vetes* või 2) *litsents merikogerlaste või tuuni püügiks Prantsuse Guajaana departemangu vetes*.

Küsija pakutud esimeses variandis on *litsents* kiilutud *püügi* ja *vetes* vahele, nii et tuleb välja *litsents .. vetes*. Kokku on sulanud kaks fraasi: *merikogerlaste või tuuni püügi litsents* ning *merikogerlaste või tuuni püük Prantsuse Guajaana vetes*. Teises variandis on seosed õigesti edasi antud: *litsents .. püügiks .. vetes*. Selle Lõuna-Ameerikas paikneva Prantsuse departemangu tavanimetus eesti keeles on Prantsuse Guajaana, ametlik nimekuju on Guajaana departemang.

KUIDAS RINNASTADA JA ÜHILDADA?

Rindühendi ellipsi ehk väljajätu puhul on kaks rasket kohta:

- a) kas ellipsit saab rakendada, kui ärajäetav element korduks muidu teises vormis ja funktsioonis, nt *Liikmesriigid määravad ühe või mitu riigiasutust, mis täidavad määruses sätestatud ülesandeid*;

b) kas korduva ainsusliku põhja ärajätmine võib muuta allesjääva põhja mitmuslikuks, nt kas *saksakeelne tekst* ja *inglisekeelne tekst* annavad kokku *saksa- ja ingliskeelse teksti* või *saksa- ja ingliskeelsete tekstid*.

Tavapärase on väljajätu rakendada üksnes siis, kui ärajäetav element on samas vormis ja funktsioonis kui allesjääv element. Seekõrval on siiski leitud, et näiteks ärajäetava sihitise vormiline samasus allesjääva sihitisega pole oluline, mis lubab pidada lauset *Liikmesriigid määravad ühe või mitu riigiasutust, mis täidavad määruses sätestatud ülesandeid* vastuvõetavaks.⁷ Muidugi võib appi võtta ka sulud ja lause ümber sõnastada: *Liikmesriigid määravad riigiasutuse (riigiasutused), kes (- mis) täidab (täidavad) määruses ette nähtud ülesandeid* (sest seadus sätestab, määrus näeb ette, fikseerib).

ainult saksa- ja ingliskeelne tekst on autentsed

Teine küsimus puudutab vana vaidlusteemat ja päris ühest lahendust siin polegi, sest nii reegli rakendamine kui ka rakendamata jätmine ei pruugi anda tulemust, mis oleks ühemõtteline. Tasub ehk järgida kaht punkti:

- a) kui mitmetähenduslikkust ei õnnestu muud moodi vältida, on suurt täpsust nõudvatel juhtudel otstarbekam **põhja korrata**, nt *kütuseelemenditehnoloogia ja vesinikutehnoloogia* (kaks eri tehnoloogiat, ingl *fuel cell and hydrogen technologies*), ja mitte kütuseelementide ja vesinikutehnoloogiad või kütuseelementide ja vesinikutehnoloogia;
- b) kui see, kas alusega tähistatuid on üks või mitu, selgub öeldise või ka öeldistäite vormist, järgitagu reeglit ehk **jätagu põhi ainsusesse**, nt *ainult saksa- ja ingliskeelne tekst* kehtivad (st ainult saksakeelne tekst ja ingliskeelne tekst kehtivad), *ainult saksa- ja ingliskeelne tekst on autentsed*.

Aluse ja öeldise ühildumine on harilikult vormiline (nt viisakusmitmus kajastub ka öeldise vormis), öeldistäite ühildumine alusega

⁷ Eesti keele käsiraamat, lk 519.

aga sisuline (kui alus tähistab mitut, on öeldistäide mitmuses). Seega, kui meil on *saksakeelne tekst* ja *inglisekeelne tekst*, mille me võtame kokku *saksa- ja ingliskeelseks tekstiks*, on öeldistäide mitmuses, sest tekste on kokku kaks, niisiis *saksa- ja inglisekeelne tekst on autentsed*. Ning nagu eespool näites osutatud, on mitmuses ka öeldis: *ainult saksa- ja ingliskeelne tekst kehtivad*.

Bosnia ja Hertsegoviina teeb, Ameerika Ühendriigid teevad

Küsitud on veel kahe riiginime ühildumist: Bosnia ja Hertsegoviina ning Ameerika Ühendriigid. Kui nimi on vormilt mitmuslik, on ka öeldis mitmuses (sest aluse ja öeldise ühildumine on vormiline) ning öeldise mitmus laieneb omakorda öeldistäitele: *Ameerika Ühendriigid sobivad võrdlusriigiks, Ameerika Ühendriigid on võrdlusriigiks sobivad*.

Liitnimede puhul nagu Bosnia ja Hertsegoviina jääb öeldis ainsusesse, nt *Bosnia ja Hertsegoviina peab* .. (st Bosnia ja Hertsegoviina riik peab). Olgu lisatud, et käänduvad mõlemad nimeosad: *sõitis Bosniasse ja Hertsegoviinasse*.

pooled esindajad, pooled esindajatest, pool esindajatest

Küsitud on ka arvsõna *pool* ühildumist mitmusliku laiendi korral. Küsijad ei suuda otsustada, kas võtta hulgasõnadest eeskujuks *osa, enamik* (*pool esindajatest* nagu *osa, enamik esindajatest*) või *mitu, palju* (*pooled esindajatest* nagu *mitmed/paljud esindajatest*).

Keelehooldajad on siiani püüdnud normida sõnu *enamik* ja *osa* tüüpiliste hulgasõnadena, mis peaks jääma alati ainsusesse ja nimetavas saama osastavas käändes laiendi – *osa tööd, osast töödest, osal töödel*. Osastava kõrval on siiski mõõndud ka seestütlevas laiendit (*osa töödest, osast töödest, osal töödest*), mis asesõnade puhul on pealegi ainuvõimalik (*osa meist*). Samas on näha, et *osa* ja *enamik* on asunud läbi tegema sama arengut, mille tulemusena on juba varem sõnadest *mitu* ja *palju* saanud ühilduvad hulgasõnad⁸ – viimati nimetatud käituvad sama moodi nagu omadussõnad, nt

⁸ Eesti keele käsiraamat, lk 551.

mitmed/paljud tööd, mitmete/paljudele töödele nagu rasked tööd, rasketele töödele.

Põhiarvsõnad, mille hulka kuulub ka *pool*, on harilikult oma laiendiga ühes ja samas arvus: *pool häda – pooled hädad* (vrd n-ö tavapärase arvsõnaga *kümme meest – kümned mehed*). Kui põhi on nimetavas, on laiend osastavas, kui põhi on muudes käänetes, ühildub laiend põhjaga käändes.⁹ Hulgasona laiend võib olla ka seestütlevas käändes, nt *pool majadest* (st *pool* mingist majade kogumist, vrd *kaks meestest*, st *kaks* meest mingist meeste rühmast) või *pooled majadest*.

Seega saame öelda 1) *pooled esindajad, pooltel esindajatel* (nagu *kümned/mitmed/paljud esindajad, kümnetel/mitmetel/paljudel esindajatel*), 2) *pooled esindajatest, pooltel esindajatest* (nagu *paljudl mitmed esindajatest, paljudell/mitmetel esindajatest*), 3) (eriti nimetavas) ka *pool esindajatest* (nagu *osa esindajatest* või *kaks meestest*). Ainult osastav mitmuslik laiend ainsusliku põhja juures näib võimaliku: *pool esindajaid*.

KUHU PANNA KOMA?

Suhteliselt palju on küsitud koma kohta. Kolm põhiprobleemi on, kuidas komastada a) kõrvallause, b) järellisandit, c) ühendisendit.

Kas kõrvallause lõpus on koma?

Suurim kõhkluskoht on kõrvallause koma, kui kõrvallause lõpeb sidendite *ja* või *ning* ees. Teatakse, et need sõnad koma ei nõua,

⁹ Mati Ereht, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare, Eesti keele grammatika. II. Süntaks. Lisa: Kiri. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, 1993, lk 142 jj.

kuid ei teata, et kõrvallause lõpus peab igal juhul koma olema – ka siis, kui see satub sõnade *ja* või *ning* ette. Mõnigi kord võib koma olemasolu või puudumine määrata lause mõtte.

- a) .. täitmise peatamine puudutaks kõiki kalureid, kes soovivad Assooride vetes kala püüda, ja kutsuks esile suure õigusliku ebakindluse .. – Koma on kõrvallause *kes soovivad Assooride vetes kala püüda* järel õige. Kui koma poleks, võiksime välja lugeda, nagu kutsuksid kalurid esile ebakindluse.
- b) .. kohtuasja esemeks on tunnistada kehtetuks meetmed, mis võimaldasid .. algatada kampaania optikateenuste edendamiseks, ja saada tagasi .. rahalised sissemaksed. – Kui eeldada, et viimane osalause seostub esimesega (tunnistada kehtetuks meetmed ja saada tagasi sissemaksed), on õige panna kõrvalause *mis võimaldasid .. algatada kampaania optikateenuste edendamiseks* järelle koma. Koma puudumine annaks lausele teistsuguse mõtte: meetmed võimaldasid algatada kampaania ja saada tagasi sissemaksed. *Rahaliste sissemaksete* asemel piisab *sissemaksetest*.

Kas järellisandi järel on koma?

Järellisand nõuab koma nii enda ette kui ka taha:

Kitsas tõlgendamine on vajalik ühest käibemaksu juhtmõttest, mittediskrimineerimise põhimõttest kinnipidamiseks. → .. ühest käibemaksu juhtmõttest, mittediskrimineerimise põhimõttest, kinnipidamiseks.

Erinevalt kõrvallausest ei ole järellisandi puhul tagumine koma lause selguse seisukohalt samavõrd tähtis (mis võimaldab ühtlasi tema ärajätmissel leebemalt suhtuda).

Järellisandit võib alustada ka selgitav või täpsustav sõna, nagu on järgmistes küsimusnäidetes olevad *elkõige* (näide a) ja *nagu* (näide b). Esimeses lauses on õige panna järellisand mõlemalt poolt komade vahele (nagu üldreegel ette näeb), teise lause *nagu-*

fraas saab ainult ühe koma, sest omastavas käändes täiendi (*kinnisasja, maa, ehitiste*) ja selle põhja (*kasutamine*) vahele koma ei panda.

a) Kaubandustõkkes ei ole takistanud teisi kolmandate riikide tootjaid, eelkõige Ladina-Ameerika tootjaid_eksportimast .. tooteid .. → .. teisi kolmandate riikide tootjaid, eelkõige Ladina-Ameerika tootjaid_eksportimast ..

b) Tootja annab kinnisasja, nagu maa või ehitiste_kasutamise õiguse üle teisele .. → Tootja annab kinnisasja, nagu maa või ehitiste_kasutamise õiguse üle teistele ..

Teise lause puhul on nõuandja toonud lisaks näite, kus omastavas käändes täiendit pole ja koma saab panna: *Tootja annab kinnisasjad, nagu maa ja ehitised_ajutiselt kasutada teistele*. Liitsõna *kasutamiseõigus* lahkukirjutuse tingib täiend: *kinnisasja kasutamise õigus, maa või ehitiste kasutamise õigus* (vt ka eespool *kalanduse kontrolli programmi näide*).

da-tegevusnime kujul esinev järeltäiend koma ei nõua. Näiteks on küsitud, kas lauses *Täiendav nõudmine esitada dokumendi välja andnud riigi kinnitus raskendab .. dokumendi tunnustamist moodustab esitada .. kinnitus* kiillause, mis tuleks panna komade vahele. Et sõnaga *esitada* algab täiend, mis kuulub ühendi *täiendav nõudmine* juurde, ei ole vaja koma panna. Ühtlasi on nõuandja küsijat õpetanud, et venemõjulise *täiendava nõudmise* asemel on eesti keeles õige *lisanõudmine*.

Kuidas komastada ühendsidendeid?

Ühendsidendite *ilma et, nii et, selleks et, selle asemel et, enne kui, juhul kui, siis kui, eeldusel et* jms komastamine lause keskel oleneb rõhutamisest, pealausele eelneva kõrvallause algul võib neid ühenditeid kirjutada nii komata kui ka komaga.

Üks küsija on pannud ette kolm varianti, kuidas komastada ühenditeid *eeldusel et*:

- a) Komitee nõustub, et on kohane muuta eeskirju, et võimaldada toota uut bensiini, eeldusel et lahendatud on võimaliku saaste probleem.
- b) Komitee nõustub, et on kohane muuta eeskirju, et võimaldada toota uut bensiini, eeldusel, et lahendatud on võimaliku saaste probleem.
- c) Komitee nõustub, et on kohane muuta eeskirju, et võimaldada toota uut bensiini eeldusel, et lahendatud on võimaliku saaste probleem.

Vastaja on arvanud, et kui bensiini saab toota eeldusel, et lahendatud on võimalik saaste probleem, on õige variant c; kui eeskirju muudetakse eeldusel, et lahendatud on saaste probleem, on õige b. Nii või teisiti on kolme järjestikust *et*-lauset raske mõista, lisaks seegi viga, et omadussõna *kohane* ei saa harilikult olla eestäiendita. Lahendus võiks olla ümbersõnastamine:

Eeldusel, et (võimaliku, potentsiaalse) saaste probleem on lahendatud, nõustub komitee eeskirjade muutmisega, võimaldamaks toota uut bensiini.

Kunagi ei lõhuta komaga ühendeid *olgugi et, ainult et*.

Kokkuvõtteks. Eesti eurotõlkijate küsimused on huvitav materjal ja küllap on küsimisest-vastamisest kasu mõlemal poolel, st mitte ainult küsijail, vaid ka vastajail. Praegu teevad seda tööd üle nädala Argo Mund ja Tuuli Rehema, edaspidi võtab euroküsimuste põhiraskuse loodetavasti üle eurokeelekorraldaja.

KEELEMAASTIK ÕIGUSTÕLKE ÜMBER JA EESTI KEEL ÕIGUSTÕLKE MAASTIKUL¹

KRISTA KERGE

Tallinna Ülikooli dotsent, Tartu Ülikooli Õigusinstituudi õppejõud²

Kui murdvargad teeksid samuti ise seadusi kui kaupmehed, oleks nendegi tegevus täiesti seaduslik.

Karl Ristikivi, Õige mehe koda

Me elame omal moel keele ajastut. Õigus on ulatumas igasse meie elualdkonda ning asendamas õiglust, teisendades pisitasa kõiki kõlbluse kategooriaid. Kirjutatud sõna määrab meie elu. Keel võib olla lihtne või keerukas, aga keele kasutamine ei ole kunagi kerge, sest iga tekst on haruliselt seotud paljude muude tekstidega meie elu ja toimingute keerukais võrkudes.

¹ Artikkel on valminud HTMi ja EKI lepingu nr 10-10/700 (26.04.2007) raames novembris 2007 Luxembourgis toimunud koolituse põhjal.

² Siinkirjutaja kogemus õiguskeele vallas piirdub peamiselt õpetamisega – olen 1995. aastast õpetanud õiguskeelt õigusteaduse esimese aasta üliõpilastele; ajapikku on lisandunud õigus- ja halduskeele kursused keeleerialade magistriõppes. Õiguse rakendusoskust on andnud osalus omaaegses õigusterminoloogia komisjonis, vähesed õigustõlgenduse ühisloengud ja kümme-kolme õigusasja keeleekspertiis, eriti aga avalike asutuste täiendusõppepäevad, mille aluseks on osalejate koostatud õigus- ja haldustekstid, kusjuures ainult mõni koolituspäev on toetunud õigustõlkele. Vaateid on kujundanud õppe- ja uurimistöõ kirja-keele variatiivsuse ning eesti teksti analüüsi vallas, mis hõlmab ka tõlkeid. Kahjuks pole minu tööalal allikaid, millele kirjalik õigustõlge sageli kõige enam toetub, s.o eurotõlkijate intraneti spetsiaalseid sõna- ja käsiraamatuid. Usutavasti saaks nõu anda pigem iga sellise allika otsustuste üle kontekstisidusalt

Õigustõlge on üks raskeimaid keelekasutuse valdkondi, sest ta hõlmab tõlkimise üldise raskuse koos õigusloome keelelise väljenduse ülimal nõudlikkusega. Keel ei ole loomult ühemõtteline, täpne ja selge, aga õigustekst peab suutma keelevahendeid nii kombineerida, et läheneda mõtte- ja mõisteseoste väljendustäpsuses ideaalile seda enam, mida vähem püütakse suhetes lugeda mõtet ja mida enam tõlgendada sõnu. Allpool esitatakse õigustõlke probleeme ennekõike eesti teksti analüüsija kogemuse najal, sest siinkirjutajal puudub tõlkija ettevalmistus.

TAUSTA

Õigusloome ja -tõlge nõuavad meeskonnatööd ning pidevat kontakti eesti keelenormi määrajatega, sest õigus kui sõnaline valdkond on muutumas üha olulisemaks kirjakeele osaks.

Keelenorm kujuneb spontaanselt ja varieerub tugevasti sõltuvalt keelekasutuse valdkonnast ja olukorrast. Suhteliselt kindlate kokkulepete ala on õigekiri, kuid mida aeg edasi, seda enam kõigutab Internet isegi kirja aluseid.

Emakeel omandatakse tekstide kaudu. Keelekorralduse objekt on ennekõike asjalikud tekstid: just asjalikus suhtluses vajatakse ühetaolist keelevormi, mis väldiks ühiskonnarühmade pingeid ja ei annaks ühelegi neist eeliseid. Eesti keele norm on just sellisel taustal Vabariigi Valitsuse määrusega³ ametlikkuses kohustuslik

diskuteerides kui Euroopa Liidu õigusaktide tõlkeid analüüsides, nagu siin on tulnud talitada. Suunaku see teadmine lugejat valvsusele seal, kus küsimuse all pole eesti keele ja žanrinormid, tekstilisuse kriteeriumid vm põhimõtteline, vaid praktilise tõlke nüansid. Näitestik illustreerib probleeme, mis vajavad eesti keele asjatundja arvates tähelepanu.

³ Eesti kirjakeele normi kehtestamise kord. Vabariigi Valitsuse määrus nr 196 (07.09.2006); <http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12733264>.

ja see puudutab ka õigustõlget, mille kaudu Euroopa Liitu esindatakse Eestis ja Eestit kui liikmesriiki selles liidus.

Eesti kirjalikku õigus- ja eriti halduskeelt on tugevasti mõjutanud Vene-aegne tõlkeõiguse kroonulik pruuk.⁴ Kantseliidilimingud on aga nähtus, millega keelekorraldajatel on võimu iseloomust sõltumata enim tulnud tegelda. President Lennart Meri on Euroopa avalikkuse tähelepanu juhtinud sellele, et juristid suruvad avalikkusele lubamatult peale oma keelevormi.⁵ Võimukas kroonulikkus on aga muutumas millekski möödapääsmatuks, kuivõrd sõnastatud õigus on meie elu alus isegi siis, kui me Eesti või Euroopa kodanikena seda ei loe ega tunne.

Siiski ei püsi õigusteksti keelekvaliteet muutumatuna ega sarnane 21. sajandil enam sellega, mis iseloomustas 1990. aastaid. Ühest küljest on õigusaktide selgus ja arusaadavus märgatavalt suurenenud. Teisest küljest on õigusakte sel määral, mis devalveerib õigusteadlase ja õiguspraktiku erialase üldhariduse. Kohati tähendab see ka niivõrd abstraktset spetsialiseerumist õiguse sees, et see kaugendab õigusakti keele üldkeelest ja isegi erialakeele keskmest.⁶

Täpsemini on defineerimata paraku see, mida üldse tähendab Euroopa Liidu aktide tõlkimine suveräänse liikme riigikeelde, mis on üks sama liidu ametlikke keeli. Suveräänsus peaks tähendama seda, et liikmesriik on juba kohandanud oma õigustiku ja

⁴ Vt nt Krista Kerge, Keele variatiivsus ja *mine*-tuletis allkeelte süntaktilise keerukuse tegurina (artiklid [4] ja [5]). Tallinna Pedagoogikaülikooli humanitaarteaduste dissertatsioonid 10. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus, 2003.

⁵ Lennart Meri, Kas väikesed jäävad ellu. Ertekanne Helsingi Ülikoolis sarjas „Studia Generalica”, 21.10.1999. – Õiguskeel 2000, nr 1, lk 3–10.

⁶ Viitan näiteks võlaõigusseadusele, mis väga kõrgel abstraktsusastmel reguleerib pea kõiki eluvaldkondi ja nõuab sellise üldistustasandi tõttu ka allvaldkonna eripära sügavat tundmist, mis ei ole näiteks bakalaureusekraadiga praktilise juristigi puhul tavaline.

selle terminoloogia ning teeb seda pidevalt. Nii on Eesti seadustes määratletud ja kasutatud sõnavara primaarne ja kohustuslik ka õigustõlkes. Samas on igal keelemärgil, k.a oskussõnal nii vorm kui ka sisu, sealjuures on sisu ehk mõiste paratamatult ajas muutlik ja muuski mõttes kontekstitundlik.⁷ Nii muudavad Euroopa aktid ka Eesti õiguse sisu, ilma et peaksime tingimata muutma mõiste kandjaid, st eestikeelseid sõnu.

ÕIGUSTÕLKIJAJA RASKUSED

Tõlke objekt on kogu Euroopa elu katta püüdev õiguse keerukas valdkond oma eri žanrites avaldustega. Tegemist on äärmiselt täpsust ja trafaretset väljenduslaadi nõudvate tekstidega, mille sõnastamisel saab eesti kirjakeele varamust kasutada väljendusvormelite suhteliselt kitsast ringi.⁸

Samas on õigustõlkija lähtetekst sisult sageli kontekstivõrras või väga laias kontekstis kohaldatav. Kui probleemiks polegi Euroopa või Eesti jaoks uus teema, peavad ELi aktid ometi toimima ühteaegu nii angloameerika kui ka kontinentaalõigusele tuginevas õigusruumis. Tõlkija peab seejuures oskama arvestada just Eesti õigusruumis domineerivat mõtteviisi ja väljendustava, sest otstarbekas, st tõhus on ainult see tekst, mis peale valdkonna tavade arvestab ka oma adressaati (rakendab õnnestunud koodi).⁹

⁷ Vt pikemalt Krista Kerge, Terminid leksikaalse ja grammatilise keelendina. – Rahvusvaheline terminoloogiakonverents „Eesti oskuskeel 2003” 10. ja 11. oktoobril 2003. Ettekanded. Eesti Terminoloogia Ühing, Eesti Keele Instituut, Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2004, lk 19–46.

⁸ Täpsemalt: Krista Kerge, Keelenormi tänapäevane olemus (1). – Õiguskeel 2003, nr 4, lk 26–34.

⁹ Vt Krista Kerge, Teksti lingvistiline analüüs ja toimetamine. – Keel ja Kirjandus 2003, nr 4, lk 271–280.

Probleeme ja küsimusi on veelgi.

Esiteks, õigustõlkija haridus. Ideaalne oleks ühтеаegu vallata nii õiguse aluseid, tõlkimise aluseid, õigusega reguleeritava valdkonna ehk oma tõlkevaldkonna aluseid ja sisu kui ka keelilise toimetamise põhitõdesid, suundumusi ja probleemdetalle. Keegi ei ole aga samal ajal eesti ja võõrfiloloog, tõlgitava ala ja õigusteaduse asjatundja. Neid, kel filoloogilist või vähemalt tõlkija eriharidust pole, kummitavad ühed probleemid, võõrfiloologe sootuks teised – terve kõrghariduse omandamise aja on hariduskeeleks olnud õpingute sihtkeel, mistõttu haritud emakeelt ei ole tegelikult valdama õpitud, rääkimata tõlgitava valdkonna tundmisest.

Teiseks, asjalikku ja tõhusat teksti iseloomustab sobiv kood, mis arvestab oma vastuvõtjat jm vastuvõtu konteksti. Küsimus on aga, kui võrd saab tõlge lugejat arvestada sellise lähteteksti juures, mis on eesti tunnetusviisi jaoks kohati lausa pidulikult paljusõnaline või kus mõtet ja seoseid on kohati võimatuigi tabada. Euroopas on sellise küsimuse ajendil tekkinud ja ka kadunud mitmesuguseid õigusteksti selgusele suunatud liikumisi. Eriti aktiivsed on inglased, kes ühe ja sellesama kriitilise lingvistika teooria toel kirjutavad kodanikele arusaadava õiguse poolt või selle vastu terveid raamatuid.¹⁰ On ka Euroopa Liidus algatatud ettevõtmisi, näiteks *Fight the Fog* või *Clarifying Euro-law*.¹¹

Ometi jääb eesti keelde tõlkijate põhiargumendiks eesti kirja-keel oma tavadega. Eestikeelne õigus seisab vanade Euroopa keelte õigusega võrreldes üldkirjakeelele vägagi lähedal ja eesti kirjakeel omakorda on umbes 50 aastat toetunud igapäevasele asjalikumale suulisele keelele. Nõnda peaks ka eesti õigustõlge suutma olla kirjakeelele väga palju lähemal kui näiteks ingliskeelne õigus.

¹⁰ Nt Peter Butt, Richard Castle, *Modern Legal Drafting: A Guide to Using Clearer Language*. Cambridge: CUP, 2001; Alfred Philips, *Lawyers Language: the Distinctiveness of Legal Language*. Routledge, 2002.

¹¹ Vt nt *How to Write Clearly*. Directorate-General for Translation European Commission; <http://www.europa.eu.int/comm/translation/en/ftfog/index.htm>.

Viimast on kohapeal juba 50 aasta eest nimetatud pretsedendi-õiguseks, sest õigusakti tekst ei ole ka juristile arusaadav, vaid pigem õigustavade raames rakendatav ja jäljendatav.¹²

Uuemat teavet asjaliku tõlke kohta vahendab eesti keeles näiteks Hille Saluäär, kelle algatus suunab võörkeeleraskusteta inimesi ehk ka vahendatavasse originaali süvenema.¹³

Niisiis ei ole midagi raskemat, kui õigustõlke keerukas olukorras vahendada täpselt kõiki tähendustunnuseid, mõiste- ja mõtteseoseid, mis tõlgitava teksti taga seisavad, ja teha seda selges eesti keeles. Sageli surub peale ka kiirus.

On selge, et mõni Euroopa akt on meile praktilise tähenduseta ja ei vaja seesugust tähelepanu kui aktide enamik, mis meie elu mõjutama hakkab. Keele mõju elule on Sapiri-Whorfi omal ajal kaheldavana mõjunud hüpoteesist muutunud igapäevaseks realiteediks.¹⁴ Sõnastatud õigus ja eriti Euroopa Liidu sõna on muutumas millekski, mis muudab, dikteerib ja suunab terve Euroopa olemist. Üks selle tõsiasja kurbi tulemusi on Eesti JOKKi fenomen. Kuid see on mõtteaine, mille arendamiseks ei ole siinkohal aega ega ruumi.

SEADUSKEEL

Eesti oma riigikeelega on Euroopa Liidu suveräänne liige ja eesti kirjakeel oma normidega on Euroopa Liidu ametlik keel. Selles mõttes ei olekski õigustõlke tulemuse näol justkui tegu tõlkega,

¹² Vt pikemalt Peter Butt, Richard Castle, *Modern Legal Drafting: A Guide to Using Clearer Language*.

¹³ Hille Saluäär, *Mis on tõlkepõhine tekstianalüüs ja mis kasu on sellest eesti õigustõlkijal?*; <http://www.just.ee/33353> (16.01.2008).

¹⁴ Vt nt Ralph Fasold, Jeff Connor-Linton (eds.), *An Introduction to Language and Linguistics*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: CUP, 2006, pp. 164, 367.

vaid paljude võrdsete keelte keskkonnas toimiva aktiga. Kahe võimaliku tõlkelahenduse juures on seepärast alati õige lähtuda eesti õiguskeele tavadest.

Eesti õiguskeelel kui seaduskeelel on kirjakeele allkeelena seejuures mitu alust.

- Kaks liiki temaatilisi nimisõnu, nimelt eesti *õigusterminid* ja aktiga *reguleeritava valdkonna terminid* kui õigusterminid. Õigustermin on õigusaktis või muus viitamist lubavas allikas defineeritud ja standardne: (a) ühest ja samast mõistest rääkides kasutatakse kindlat terminikeha (oskussõna või -väljendit) ning (b) selle terminikeha (oskussõna) kasutus viitab alati täpselt samale viidatud aktis vm allikas õiguslikult määratletud sisule.
- *Muud nimisõnad, mis tulenevad üldkirjakeelest*, sest neil puudub õigusspetsiifiline sisu, k.a reguleeritava valdkonna aspektist (nt *alus*, *põhimõte* vm).
- *Muu eesti kirjakeele üldsõnavara* (verbid, numeraalid, adjektiivid, adverbid, mis ei ole termini osa). Õiguskonteksti varasemate keelendivalikutega tuleb arvestada üksnes niisuguste levinud tavade piires, mis ei ole kirjakeele normiga vastuolus.
- *Eesti kirjakeele grammatika* (sh grammatilised sõnad, nagu kaassõnad ja tekstipartiklid).
- *Eesti õigekiri* oma normingutega, mille mitmetisusest eelistab õigustekst alati ühelaadset valikut.

Samas võib ühel võõrkeele terminikehal olla eesti keeles mitu tõlkevastet (vt allpool). Samuti on termin ennekõike sõnatüvi: *us*-liiteline nimisõna lubab lauses kasutada aluseks olevat omadussõna, omadusele võib viidata verbi kesksõna, nimisõnana legaliseeritud verbe (nt *mine*-tuletisi) lubab keele korrapära kasutada verbi kujul¹⁵ jne – allpool vaadatakse selliseid võimalusi kui süntaktilisi strateegiaid.

¹⁵ Vt Krista Kerge, Eesti süntaks keeleõppe praktikule. Tallinn: TEA, 2001, lk 114–115, 145–151.

Avaliku asjaliku keelekasutuse jaoks määratakse kirjakeele norm¹⁶ vajadusel õigekeelsusnormingute kaudu, lähtudes variantide sagedusest, süsteemsusest, väljendusrikkusest, üldvastuvõetavusest jpm tunnustest, mis tagab ühiskonnarühmade tasakaalu. Kuid keelt ei ole võimalik kuigi suures ulatuses normida. Normingud puudutavadki peamiselt õigekirja ja metagraafiat, st teksti ladumise ja osade esiletõstmise tavasid¹⁷, aga ka näiteks sõnamuutmist. Nüüdse eesti keele muute- ja sõnavaranorme, k.a sõnade stiiliväärtust ja näidete kaudu ka tavakohaseid kasutusümbrusi kajastab ÕS 2006.¹⁸ Lause- ja tekstinorme, sh sõna- ja vormikasutust ette näha ja normida ei ole peaaegu võimalik. Samas on normi võimalik kirjeldada eesti kirjakeele tavade jm regulaarsuse piires, mida akadeemiline grammatika¹⁹ esitab ja kommenteerib ning mis on lühidalt kokku võetud „Eesti keele käsiraamatus“²⁰.

Üldkirjakeele korralduse raames ei ole võimalik tagada erialasõnavara kaasaegsust – terminikorrastus saab vaid kindla mõiste lahktähistajatest ühele oma asjatundliku eelistuse anda, kuid ei saa asjatundja eest termineid luua. Kahjuks ei ole Eestis enam lingvistide kaasavat ametlikku õigusterminoloogia komisjoni, kes muu hulgas

¹⁶ Vt Eesti kirjakeele normi kehtestamise kord. Vabariigi Valitsuse määrus nr 196 (7.09.2006).

¹⁷ Henn Saari, Kiri. – Mati Erelt, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare, Eesti keele grammatika. II. Süntaks. Lisa: Kiri. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, 1993, lk 342–425.

¹⁸ Vt Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Toimetanud Tiiu Erelt. Koostanud Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2006; <http://www.eki.ee/dict/qs2006>.

¹⁹ Mati Erelt, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare, Eesti keele grammatika. I. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut, 1995; II. Süntaks. Lisa: Kiri.

²⁰ Vt Mati Erelt, Tiiu Erelt, Kristiina Ross, Eesti keele käsiraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 1997 j. Uusim variant alati: www.eki.ee > Raamatud.

saaks püsivalt tegelda Euroopa Liidust eesti keele keskkonda liikuvate uute mõistetega ja leida neile parima võimaliku tähistusviisi. Eesti Keele Instituudi kodulehel leiab ainult lingi õigusmõistete tesaurusel²¹, mis omakorda suunab vanale tuttavale *legaltext*'i lingile²² – nüüd Justiitsministeeriumi kodulehel. Kirjakeele normi määrus ütleb, et kirjakeele normi täiendavad need „oskussõnastikud, mis on koostatud Eesti Terminoloogia Ühingu, Eesti Keele Instituudis või terminoloogiakomisjonides kooskõlastatult Eesti Keele Instituudiga”. EKI heakskiidule võib kaudselt osutada asjaolu, et keelenõuanne oma kodulehel sõnastikku soovitab.²³

PRAKTILISI TÄHELEPANEKUID EUROOPA LIIDU MÄÄRUSI SIRVIDES **Õigustólke üldised raskused**

Tavaliselt muudavad keelendite valiku lihtsamaks normitehnilised eeskirjad ja soovitusel. Euroopa Liidu mitmekeelses ja paljukuultuurilises keskkonnas näivad normitehnilised kokkulepped kas puuduvat või pole neil õigusjõudu. Eestis on normitehnika õigusloovate aktide jaoks suisa kohustuslik, kuigi ei laiene automaatselt muudele õigusaktidele.²⁴ Siiski – mõni näiliselt lihtne tähelepanek on ehk vajalik, sest õigusloome võib Eestis tuleneda just Euroopa ühise tahte avaldusest, mis jõuab meieni õigustólkija sulest. Väga oluline on valida mitme samatähendusliku keelendi hulgast kõige keskem ja ühemõttelisem, kirjakujustest aga tãpsem ja levinuim.²⁵

²¹ Vt http://www.eki.ee/keele tehnoloogia/projektid/jur_tesaurus/.

²² Vt <http://www.legaltext.ee/et/tesaurus/>.

²³ Vt <http://www.eki.ee/keeleabi/artiklid2/oskuss.html>.

²⁴ Vt Õigusloovate aktide eelnõude normitehnika eeskiri. Vabariigi Valitsuse määrus nr 279 (28.09.1999); <http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=916454>.

²⁵ Keelemuutustena tekkivate grammatikamuutuste puhul on uus keelend tihti mitmemõtteline, vt pikemalt Krista Kerge, Keelenormi tänapãevane olemus (1).

Sõnavara poolel pakuvad tuge näiteks sagedussõnastikud: Tartu Ülikoolis on loodud aja- ja ilukirjanduskorpusele tuginev suur sagedussõnastik²⁶, Eesti Keele Instituudis aga väike õiguse oma²⁷.

Normitehnilise kokkuleppe järgi kasutatakse võõrsõnu ainult siis, kui mõiste edasiandmiseks omasõna puudub või on võõrsõna kasutus kirjakeeles väga sage. Nii võiks väljendit *ei või klasifitseerida* asendada ühemõtteline *ei tohi liigitada*. Teisal tundub, et tõlkija ei ole kontrollinud võõrsõna tähendust: *kontsessioon* on 'lepinguline luba ekspuaterida riigile kuuluvaid varasid või sooritada riigis töid kokkulepitud tingimustel', järelikult ei saa rääkida *kontsessioonide muutmisest riikide loendites*, vaid tõenäoliselt mõeldi *kontsessioonide muutmist loendi riikides*. Näide *respekteerides rahvaste kultuuri* võiks omasõnaga kõlada *austades* või *tunnustades rahvaste kultuuri* või *rahvuskultuure*.

Õigusaktide nimetused kirjutatakse viitamisel normitehnika järgi läbivalt väikse tähega, välja arvatud neis sisalduv pealkiri. Teisalt rakendatakse akti muutmise aktide preambulis veel täpsemat pealkirjamalli ehk jutumärke ja suurt algustähte.

Iga normitehniline kokkulepe kiirendab õiguslooja ja -tõlkija tööd ning õnneks on õigustõlkijatel oma sisevõrgus palju selliseid ka olemas.

Kahjuks ei ole ELi keskkonda võimalik üle kanda eestikeelsete seaduste lausestusnõudeid, kus pikad ja keerukad loendid soovitatakse jälgitavuse huvides punktideks liigendada. Tõlkijal jääb üle seda enese jaoks teha, seejärel on lihtsam keerukas lause kokku panna. Näiteks koosneb palju pikemast lausest nopitud loend kolmest osast, mida siinkohal märgin lisatud tähtedega:

[a] *the health and safety aspects of services and non-food products* and [b] *the economic and legal interests of citizens, as well as* [c]

²⁶ Heiki-Jaan Kaalep, Kadri Muischnek, Eesti kirjakeele sagedussõnastik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2002.

²⁷ Indrek Hein, Ülle Viks, Seadustekstide grammatiline sagedussõnastik. Tallinn: Eesti Keele Instituut, 2006; <http://www.eki.ee/teemad/>.

consumers' interests in the development of standards for products and services.

Selle loendi lahutamisel saame kolm tõlkeüksust:

[a] *health and safety aspects of A and O* 'A ja O tervise- jm ohutusaspektid / tervise ja ohutusega seotud tahud', kus A on *teenus* ning B *muuks kui toiduks mõeldud toode*

[b] *the economic and legal interests of citizens* 'kodanike majanduslikud ja õiguslikud huvid' (sest *majandus- ja õigushuvid* tähendaks huvi majanduse ja õiguse vastu)

[c] *consumers' interests in the development of standards for products and services* 'tarbijate huvid toote- ja teenusstandardite arendamise vastu', täpsemini aga ilmselt nende *huvide esindatus* või *arvestamine* nimetatud tegevuste puhul.

Need üksused liites saab normaalselt kõlava loendi:

teenuste ja muuks kui toiduks kasutatavate toodete tervise- jm ohutusaspektid / tervise ja ohutusega seotud tahud ning kodanike majanduslikud ja õiguslikud huvid, samuti tarbijate huvide arvestamine toote- ja teenusstandardite arendamisel.

Lausestus

Alati jääb püsima probleem, et sisu täpne edastamine nõuab juriidiliste nüansside mõistmist. Oletamisi on küsitavalt tõlgitud näide 1, kuid originaalist ei selgu vähikule, millega seostub 'ajutine viibimine Iirimaa': kas toime pandud teoga või dokumendi üleandmisega. Seepärast ei saa kindel olla ka tõlke kohendustes 2 ja 3.²⁸ Küsimus näib olevat sätetes, mis lubavad teise riigi kodaniku üle kohut mõista riigis, kus tema asjas on menetlus algatatud, lisatingimus on aga see, et asjakohane dokument on talle kätte antud:

²⁸ Siin ja edaspidi märgitakse analüüsitud tõlke ingliskeelne originaal lühendiga *ingl*, tema autentne tõlge märkega *ee*, parandustel aga keelemärke puudub.

- (1) ingl *the rules which enable jurisdiction to be founded on the document instituting the proceedings having been served on the defendant during his temporary presence in Ireland*
ee sätted, mis võimaldavad kohtualluvuse alusena käsitada menetluse algatamist käsitlevat dokumenti, mis on kostjale kätte antud tema ajutise viibimise ajal Iirimaal
- (2) sätted, mis lubavad põhjendada jurisdiktsiooni kostjale ajutise Iirimaal viibimise ajal üle antud dokumendi najal, millega tema suhtes on algatatud menetlustoimingud
- (3) sätted, mis lubavad põhjendada kohtualluvust kostjale üle antud dokumendiga, millega tema suhtes on ajutise Iirimaal viibimise ajal algatatud menetlustoimingud.

Õigussõnastuses peetakse ideaaliks lakoonilisust, mis eesti õigustõlke puhul võiks tähendada vajadust indoeuroopa kirjakeelte pikki lauseid poolitada, nagu soome õigustõlge on osati omaks võtnud – Soome kolleegidega on võimalik kohapeal konsulteerida ja kogemusi vahetada.

Teisalt ei maksa kopeerida Eesti seadusi seal, kus nende lauseehitus unustab inimtaju piirid.²⁹ Sõnade seosed fraasis ning lausungite seosed ja piirid lõigus peavad olema selged, see sunnib tihti eelistama kõrvallauset lauselühendile (vt näide 4), kuigi seadustes kipub olema vastupidi:

- (4) ingl *information on new buildings (in surface terms) expected for the year to come ...* >
ee *teave nende uute hoonete (pindala) kohta, mis on eelseisval aastal kavas kasutusse võtta ...*

Kõrvallause (6) on selgelt parem seal, kus süntaktilised seosed muidu ähmastuvad (5): märgin ee-näites üsna kergesti tekkiva

²⁹ Vt Reet Kasik, Rinnastavate sidesõnade ja, ning, või kasutamine seadustekstis. – Õiguskeel 1995, nr 3, lk 18–21.

väärseose versaalis (vrd). Pandagu tähele, et kui ka kõrvallause seostamine ei ole kerge, aitab tema korrelaat ehk asesõnaline vaste seose esile tuua, sest näite 6 kõrvallause viitab universaalselt (paljudes keeltes) ja selgelt just sellisele asesõnalisele korreleaadile pealauses.

(5) ingl *Effective regulatory control of the air carrier is exercised and maintained by the Member State responsible for issuing its Air Operators Certificate.*

ee *Lennuettevõtja ON LENNUETTEVÕTJA CERTIFIKAADI VÄLJA ANDNUD liikmesriigi tõhusa ja jätkuva reguleeriva kontrolli all.* >

(6) *Lennuettevõtja on SELLE liikmesriigi ... kontrolli all, KES talle lennuettevõtja sertifikaadi on väljastanud.*

Lauselühenditest tuleks omakorda eelistada verbilisi (vt näide 8), sest *mine-* jm nominalisatsioon on lauses kohmakam, eristub visuaalselt vähem ja teda kui nüansi võrra abstraktsemat on ka raskem tajuda.

(7) ingl *widening of possibilities for Europol to support Member States* on tõlgitud oma lausefunktsioonis kui

ee *Europoli võimaluste laiendamine liikmesriikide toetamiseks* (vrd 8–11)

(8) *laiendades Europoli võimalust liikmesriike toetada ...*

Ühe ja sellesama sisu edastamiseks on sõltuvalt lausungi asendist lauses alati rohkem kui üks võimalus. Ühe eelistamist teisele nimetatakse süntaktilise strateegia valimiseks. Näiteks sobivad 9 ja 10 eeltoodutest paremini teksti või tekstiosa pealkirjaks. Näide 11 omakorda sobib Euroopa Liidu määruse tüüp-preambulisse (*Lähtudes soovist ...*).

(9) *Europolile liikmesriikide toetamiseks laiemate võimaluste loomine*

(10) *Liikmesriikide toetamise võimalus(t)e laiendamine Europoli jaoks*

- (11) ... lähtudes soovist laiendada Europoli võimalust (võimalusi) liikmesriike toetada.

Sidumisprobleeme

Tekstis juba kasutatud sõnale või fraasile viitamiseks pruugitakse asendust, kordust või ellipsit.³⁰ Asendus on õiguseski lubatav, kuid peab olema väga selge. Näites 12 on asesõna *see* kaheksa nimisõna, mis tähendab tõlgendusvõimaluste piires vähemalt nelja võimalikku tagasiosutust (põhisõnad märgitud versaalis). Sel põhjusel tuleks eelistada tõlget 13, kus sidumiseks on kasutatud ellipsit, mis *ning*'iga ühendatud rinnastuse juures selgelt subjektile (*ajavahemik*) osutab.

- (12) ingl *The length of this period is a compromise between the completeness of the checks and the institution's wish to occupy the building, and depends on the complexity of the projects and on the available resources.*

ee *See AJAVAHEMIK on KOMPROMISS lõpliku kontrolli LÄBIVIIMISE ja institutsiooni SOOVI vahel hoonesse sisse kolida ning SEE sõltub projekti keerukusest ja olemasolevatest vahenditest. >*

- (13) *See ajavahemik on kompromiss kontrolli lõpetamiseks vajaliku aja ja institutsiooni soovi vahel hoonesse sisse kolida / hoone kasutusele võtta ning sõltub projekti keerukusest ja käsutuses olevatest rahalistest vahenditest.*

Kui tõlkija soovib sellise keeruka lause viiteahelaid paika saada, on ehk abi sihtlause esmasest lihtsustamisest põhistruktuurideni (nt *See ajavahemik on kompromiss ning sõltub mitmest asjast*).

Teksti mõtteseoseid ja lugeja järelendusvõimet usaldades tõlgitavat sisu lausesse laotada on keele grammatika osa; kuidas üht ja seda-

³⁰ Pikemalt vt Krista Kerge, Eesti süntaks keeleõppe praktikule, lk 158–182.

sama sisu kindlas lausepositsioonis väljendada, see on süntaktiline strateegia. Kord öeldakse *isiku abistamine*, teisal *kui isikut abistatakse*, kolmandas lauses räägitakse *abistatud isikust*, kombineerides leksikaalse tähenduse tunnuseid erinevaks grammatiliseks koosluseks.

Õigustõlkes tuleb aga ette liiast kordust, mis (paraku) on õiguskeelele üldomane, märkides suutmatust lausestusstrateegiat vahetada. Küsimuses on teinekord lihtsad juhud: üldmõiste *klassijuhataja* on definiitsena *IV klassi juhataja*, ametitekstides aga asjatult tihti *IV klassi klassijuhataja*. Nii võiks kaaluda ka näite 14 asendamist näitega 15.

(14) ingl *References in each of the agreements listed in Annex I to nationals of the Member State that is a party to that agreement shall be understood as referring to nationals of the Member States of the European Community.*

ee Viiteid I lisas loetletud LEPINGUTES LEPINGUOSALISEKS OLEVA liikmesriigi kodanikele tõlgendatakse viidetena Euroopa Ühenduse liikmesriikide kodanikele. >

(15) Viiteid IGA [kus loetletud] LEPINGU OSALISENA NIMETATUD liikmesriigi kodanikele mõistetakse viitena [millele].

Osakorduse asemel (näites 16 *riik* ja *riiklik*) on alati subjektile viitav *oma* reeglipärane, kuid mitte tingimata ainuõige:

(16) vrd: *RIIK annab aru RIIKLIKU ARENGUKAVA edenemisest ja RIIK annab aru OMA ARENGUKAVA edenemisest.*

Teisal suunab ellips teksti loogiliseks sidumiseks arvestama sisu. Nii on sisult vigane näide 17.

(17) ingl *Payment of the financial contribution referred to in paragraph 1 shall be made no later than 30 November 2006 for the first year and no later than 30 June 2007, 2008, 2009 and 2010 for the following years.*

ee *Rahalise toetuse ESIMESE AASTA OSAMAKSE tasutakse hiljemalt 30. novembril 2006 JA 30. juunil 2007., 2008., 2009. JA 2010. aastal.*

Näites 17 ei saa kasutada ühendavale rinnastusele üldomast ellipsit, vaid tuleb välistada fraasitäiendite *esimese aasta* ulatumine esimese ühendava sidendi järele, nagu paranduses 18. Ühtlasi saab kasutada Eesti juristide kokkulepet, et kahe tasandi ühendava seose korral pannakse kõrgema tasandi üksuste vahele *ning* ja madalama tasandi omade vahele *ja*.

(18) *Rahalise toetuse ESIMESE AASTA OSAMAKSE tasutakse hiljemalt 30. novembril 2006 NING järgmised hiljemalt 30. juunil 2007, 2008, 2009 JA 2010.*

Palju küsitakse sõna *käesolev* kohta, mis on tekstisisese viitamise tavapärase vahend (nagu ka *eelviidatud, eespool mainitud, ülal loetletud* jms). Eesti normitehnika eeskiri soosib ühe seaduse piires viitamist ellipsi abil, st sõna *seadus* viitab samale seadusele ilma mingi täiendita, samal ajal kui teistele seadustele viidatakse nime-tusega. See ei tähenda aga, et *käesolev* oleks kuidagi vale – kohati võib ta viite selgusele kaasagi aidata. Nii pole midagi viga taga-poolisel näitel 51 otse lühendite osa ees, kuigi niisama mõeldav oleks 19.

(19) *Artikli lõike 2 sätted on ülimuslikud II lisa punktis a ja b loetle-tud artiklite vastavate sätete suhtes, kui kõne all on lennuettevõtja määramine kõnealuse liikmesriigi poolt ning tegevus- ja muude lubade andmine sellele ettevõtjale X riigis.*

Probleeme on ka välistava asendusega, kus peab täpselt selguma, mis on *teised, muu* või mis on *mujal* (jne). Näide 20 jätab mulje üsna võimatust asendusest 'see vastupidine siin ja muud vastupidi-sed mujal', teda võiks oletamisi parandada kujul 21 või 22:

- (20) ingl *notwithstanding any other provision to the contrary*
ee olenemata muudest vastupidistest sätetest >
- (21) *hoolimata millisest tahes vastupidise sisuga sättest*
- (22) *olenemata ettekirjutusest, mis on siinsega vastuolus.*

Tuleks silmas pidada, et kui tekst vähegi lubab (vt 23), peaks valima stilistiliselt rahulikuma variandi, nagu emb-kumb näitest 24.

- (23) ingl *In the event that all agreements listed in Annex I are terminated, this Agreement shall terminate at the same time.*
ee *Kui kõik I lisas loetletud lepingud LÕPETATAKSE, LÕPETATAKSE samal ajal ka käesolev leping.* >
- (24) *HETKEL(,) KUI kõik lisas I loetletud lepingud ON LÕPETATUD, LÕPEB ka käesolev leping või KUI kõik I lisas loetletud lepingud LÕPETATAKSE, LÕPEB ka käesolev leping.*

Eesti sõnavaranorm ja tõlkevalikud

Sõnakasutuses tuleks eristada mõistet ja sõna:

- Sõna (KEELEÜKSUS) tähendab mõistet (MENTAALNE ÜKSUS).
- Sõna osutab mõistele, sõnal ON tähendus ehk MÕISTESISU.
- Mõiste koosneb tähendustunnustest ja hõlmab endaga alam-, vastandus- vm seoses mõisteid.
- Mõistet määratletakse tähendustunnuste väljendamise või alammõistete loetlemise kaudu.

Tõlkimine on lähtekeele teksti tähendustunnuste ümberkombineerimine sihtkeele sõnade-väljendite ja grammatika taha. Seejuures laotub lähtetähendus kas sihtkeele lause piiridesse või (peamiselt) sisulõigu piiridesse. Allpool vaadatakse probleeme siiski sõnatasandil.

Raske näib olevat langetada eelistust sõnade *kohaldama* ja *rakendama* vahel. Tegemist on mõttelahkse tähistuse juhuga, st kohal-

damine on rakendamine kuskil ja kunagi (mingil maal, mingil ajal, kindlal juhul, kindlat tüüpi osaliste korral, kindla tingimuse olemasolu korral jne). Nii saab *õigusaktist või selle sätestest juhinduda* ehk neid *kohaldada* KUS, MILLAL, KELLELE ja MILLELE.

Esiialgu võiks jälgida, kuidas tagasi tõlgituna kõlaksid *kohaldamise, rakendamise, kasutuselevõtu, juurutamise ja käikuandmise* tüvedega lähtelaused. Näide 25 kõlab eesti keeles halvemini kui parandused (26), kuid see on ainult üks näide selle kohta, kui inglise *application* ja *implementation* (või nende tüved) on tõlgitud ühtemoodi sarnastes või ka täiesti erinevates kontekstides:

(25) ingl *in the context of the implementation of the programme*
ee programmi rakendamisega seoses >

(26) *programmi juurutamise käigus või programmi rakendamise juures.*

See tähenduspesa vajab juristidega konsulteerimist ja kontekstikaupa ühtlustamist. Teemasse süvenemine käib ühe artikli raames üle jõu.

On ka väiksemaid valikuprobleeme, mis näivad kiirustamisena. Näiteks memorandumeid ehk (diplomaatilisi) märgukirju KOOSTATAKSE ja ESITATAKSE, lepinguid SÕLMITAKSE ja KINNITATAKSE. Inglise *Memorandum done in Vienna* peaks siis olema *Viinis koostatud [vastastikuse mõistmise] memorandum* (vrd *signed* kinnitatud, alla kirjutatud).

Sõnavaliku puhul pole mõnigi kord tegemist tõlkeprobleemi ega -veaga, vaid trafaretsuse nõude liigse järgimise või eiramisega. Näiteks kui üht ja sedasama üldsõna annab eesti keeles edasi mitu vastet, siis on soovitav teha valik lähtesõnast sõltuvalt. Nii võiks *mean* olla alati 'tähendama' ja *be understood* 'mõistma MILLENA, MILLE ALL'.

(27) ingl *For the purposes of this Agreement, „Member States” shall*
MEAN Member States of the European Community.

Käesolevas lepingus TÄHENDAB „liikmesriik” Euroopa Ühenduse liikmesriiki.

Vrd: *TO BE UNDERSTOOD: Käesolevas lepingus mõistetakse liikmesriigina / liikmesriigi all Euroopa Ühenduse liikmesriiki.*

Samalaadseid küsitavusi esindab valik *kindlaks tegema* (28) ja *tuvastama* (29) vahel, mis on sünonüümid ainult isiku puhul, kuid mitte nentimise kontekstis.

(28) ee *Nõukogu otsus,*

28. november 2006,

millega TEHAKSE Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikli 104 lõike 8 kohaselt KINDLAKS, et meetmed, mida Poola on võtnud vastuseks Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikli 104 lõike 7 kohasele nõukogu soovitusele, on osutunud ebapiisavaks. >

(29) *otsus ..., MILLES kooskõlas EÜ asutamislepingu artikli 104 lõikega 8 / EÜ asutamislepingu artikli 104 lõike 8 alusel TUVASTATAKSE, et meetmed, mida Poola on võtnud vastuseks Nõukogu soovitusele ...*

Täpselt samuti tuleb mõelda omadussõnade valiku üle. Näiteks *relevant* on ilmselt *asjakohane, appropriate kohane* (vt näide 65) jne. Näites 30 tuleks lähtuda eesti tekstinormist (näide 31), täpselt nagu me ei tõlgi vene keelest *pikka* meest eesti keeles *kõrgeks* meheks:

(30) ingl *X is better achieved at Community level*

ee *Xi on PAREM saavutada ühenduse tasandil >*

(31) *X-i on LIHTSAM saavutada ühenduse tasandil.*

Termini puhul tuleks lähtuda Eesti seadustest. Elektroonilise Riigi Teataja otsingus lubab tekstirida sisestada iga võimaliku termini-kuju. Valides aktiiviigiks Riigikogu seadused, saame ülevaate, millist võimalikku valikut eelistatakse Eesti õiguses. Näiteks *unacceptable risk* võiks olla kas 'lubamatu risk' või 'vastuvõetamatu risk':

(32) *unacceptable risk* > *lubamatu risk* (7 seaduses)

(33) *unacceptable risk* > *vastuvõetamatu risk* (5 seaduses).

Järelikult on mõlemad legaalterminid, mis tähendab, et vaja on püsiva lahenduse edasist kaalumist.

Esiteks on võimalik oma tõlkeasutuse piires otsus langetada, kui seda tehakse üksmeelselt. Näiteks on *vastuvõetamatu* subjektiivse värvinguga sõna, õigus aga peab lubama ühemõtteliselt tegutseda – see annab selge eelise variandile 32 (*lubamatu risk*).

Teiseks on alati mõistlik pöörduda EKI keelenõuandesse, et küsida sealsete keelekorraldajate ja terminoloogide eelistust, vaagida nende poolt- ja vastuargumente. EKIsse pöördumiseks on põhjust, sest see asutus määrab oma õigekeelsussõnastikuga osa eesti kirjakeele normist, vajades ühtlasi ise teavet keelekasutuse probleemide kohta. Peale selle on üsna võimalik, et keegi on kindlas asjas varem pöördunud ning kirjakeele kasutuse ühtsust tagav vastus on neil juba olemas.

Tuleb jälgida, et tõlkevigu ei peidetaks trafaretsuse sildi taha. Näiteks võib *universal service* olla mitmes juba tõlgitud aktis 'universaalteenindus' (34), kui aga kontekstis mõeldakse 'ettevõtjat', siis arvestab adekvaatne tõlge seda tähendustunnust ja tulemus on teine (35):

(34) *universal service* > *universaalteenindus*

(35) *universal service* > *UNIVERSAALTEENINDUSETTEVÕTJA*.

Analoogiliselt on inglise keele avarama leksikaalse metonüümia tõttu *public health*'i vastena eesti keelde toodud *rahvatervis* selmet *avalik tervishoid*, kuid ... Üle kümne aasta käibinud sõna ei pruugi muidugi tagasi vahetada, sest sõna on teatud piirini alati sümbol: raamatukogu ei pea nimetama teabekeskuseks jne. (Vt ka pealkirjade osa.)

Kohati on lähtetekst ka muus mõttes eesti keele jaoks liiga ebamäärane (nt 36; vrd 37 ja 38).

(36) *buildings EXPECTED FOR THE YEAR TO COME*

Ilmselt tuleb valida väga üldine verbiline väljend (37), riskides jääda ebamääraseks või isegi ebatäpseks (*kasutusele võtma* võib tähendada ka remondijärgset ekspluatatsiooni), või loetleda selle alamõisted (38), kui need on kontekstis selged:

(37) *hooned, mis kavatsetakse eelseisval aastal KASUTUSELE VÕTTA*

(38) *hooned, mis kavatsetakse eelseisval aastal OSTA VÕI RENTIDA.*

Julgemini peaks kasutama verbaalnoomeneid. Näiteks on selgeid eeliseid variandil 40.

(39) ingl *These historic EU commitments account for almost 80% of promised G8 AID INCREASES for Africa.*

ee Need ELi ajaloolised kohustused moodustavad peaaegu 80% sellest abi suurendamisest, mida G8 on Aafrikale lubanud.

Inglise *increase* ja *decrease* võivad vabalt olla *kasv* ja *kahanemine*/ *vähenevine*:

(40) *Need ELi varem võetud kohustused moodustavad peaaegu 80% ABI KASVUST, mida G8 on Aafrikale lubanud.*

Samas on head kokkulepped ühe või teise tõlkevaste eeliste kohta kontekstis, nt varu *kasvab* ja *kahaneb*, kiirus *suureneb* ja *väheneb*, kulud ja rahalised kohustused *kasvavad* ja *kahanevad* või *suurenevad* ja *vähenevad*, millegi või kellegi arv *suureneb* ja *väheneb*, temperatuur *tõuseb* ja *langeb* vms. Kohati vajavad parameetrid veel täpsemat väljendust: räägitakse toodangu, elanikkonna jms *juurdekasvust*.

Hea lugeja märkab, et sisuliselt on näites 40 püütud tõlkida seda, mida tähistatakse inglise adjektiiviga *historic*: tegemist on aja jooksul enda kanda võetud kohustustega; *ajalooline kohustus* (39) oleks eesti keele normis pigem minevikuline ja seega lõppenud.

Vahel oleks vaja toimetajasilma, et märgata sõnavaliku küsitavusi (vt näide 41). Näiteks aruandeid küll esitatakse, aga hinnanguid neis *antakse*, nagu paranduses (42).

(41) ingl *The Preliminary Draft Budget gives information on new buildings (in surface terms) expected for the year to come, and an estimate of the global budgetary impact of building policy is included in annual report on Heading V.*

ee *Esialguses eelarveprojekti antakse teavet nende uute hoonete (pindala) kohta, mis kavatakse eelseisval aastal osta või rentida, ning Veelarverubriiki käsitlevas aastaaruandes ESITATAKSE HINNANG kinnisvarapoliitika [rentimine jääb välja] üldise mõju kohta eelarvele. >*

(42) *Eelarve kavand [eelarve esialgne eelnõu] annab teavet nende uute hoonete (pindala) kohta, mis on eelseisval aastal kavatud kasutusse võtta, ning eelarve V rubriigi aastaaruandes ANTAKSE HINNANG kinnisvarapoliitika üldmõju kohta eelarvele.*

Vahel on probleemiks hoopis tõlgitava kompleksi grammatiline kuju – kas valida nimetavaline või omastavaline liitumine. Pikka aega on ELi tõlkijad arutanud, kas õige oleks *kontroll-* või *kontrolli-asutus*. Siin näen kaht interpretatsiooni ja varianti:

(43) tüveline liitumine: ‘kontrolliv asutus’ > KONTROLLASUTUS
nagu *kontrollreid*

(44) *kontroll* ‘kontrollimine’, *vrđ* õpe = õpetamine > KONTROLLI-
ASUTUS nagu *õppeasutus*.

Üldiselt tuleb termin niisuguste otsingute järel standardiseerida ehk (a) tähistada sellise funktsiooniga asutusi alati, nagu kokku lepitud, ning (b) mõista sama tähistajat alati nii, nagu tema sisu algselt esitati. Paraku jääb õhku küsimus, kas viisil 43 või 44 nimetatud asutus ei ole eesti legaalterminite mõistes hoopis *järelevalve-asutus*. Selle taga on laiem küsimus: mida teha siis, kui lähtetekst

ei ole trafaretne, st tavaliselt on mõistet tähistatud ühe sõnaga, aga kindlas tõlgitavas dokumendis põhjendamatult teisega? Ilmselt viga eesti õiguskonteksti üle kanda ei näe ma mingit põhjust. Teisisonu, kui tegemist on järelevalveasutusega, siis peakski tõlkes seda terminit kasutama, kui aga selle mingi liigiga, siis muutma.

Peale põhimõtteliste küsimuste ja otsuste vajab tõlkimine pidevat tähelepanu. Näiteks *improving coexistence* 'tõhustades kooseksisteerimist' võiks kõlada pigem *edendades kooseksisteerimist*; *knowledge-based economy* 'teadmistel põhinev' kõlaks paremini üsna levinud kujul *teadmispõhine* jms.

Stamp või trafarett?

Õigustekstis nõutakse väljendustrafaretti. See puudutab aga ennekoike terminoloogiat ja grammatilisi valikuid. Esimestest oli juttu eespool. Grammatika poolelt torkab silma, et inglise abisõnad *can, may, must* tõlgitakse kord ühteviisi, kord teistviisi.

Üldkirjakeele sõnavara, eriti aga näiteks kaassõnade kui grammatiliste sõnade kasutamine ei pea trafaretsusnõude tõttu muutuma stampseks, sest kindla keelevariandi stambid muutuvad selle keelevariandi psühholoogiliseks markeriks. Õigus- ja haldustekst hakkavad liigse stampsuse juures mõjuma võimukalt, andes märku juristi ja ametniku kohalolust ja lükates sisu tagaplaanile.

Tegelikult jätavad *poolt*-konstruktsioonid, *mine*-tuletiste eelistanamine verbivormidele, kaassõnade *tõttu, vastavalt* ja *kohaselt* ainuvalitsus jms, mida käsitletakse artikli muudes osades, just nimelt seesuguse keelilise eristumise märgi. Lisatagu siin üksnes mõni näide.

Üsna levinud on hoida kinni kaassõnatuletisest *vaheline*. Eesti keeles on *agreement between X and Y* 'leping X-i ja Y-i vahel' ehk 'X-i ja Y-i leping' – autentne tõlge *X- ja Y-VAHELINE leping* on liiane.

Sõna *vastavalt* kasutamine viitab tavaliselt väljapoole kõnehetke või loetavat kirjalikku teksti. Nii jätab näide 45 mulje, et midagi tehakse tulevikus mingi muu teksti alusel.

(45) *ee Määruse (EÜ) nr 3223/94 artiklis 4 osutatud kindlad impordiväärtused kehtestatakse vastavalt käesoleva määruse lisale.*

Mõte on kontekstis, et kõnealused väärtused leiab samast tekstist:

(46) *... kehtestatakse käesoleva MÄÄRUSE LISAS.*

Sõna *tase* on muutunud stambiks kvantitatiivse piiri märkimisel (*turvavarustuse kasutamise madal tase; jõudma 3% tasemele* jms). Et aga sõna kipub üldkeeles tähistama peamiselt kvaliteeti (nt *turvarvarustuse kõrge tase* või *magistritaseme õpingud*), siis ei ole stamp (47) hea. Soovitada võiks järgmises näites (48) pakutud variante:

(47) *ingl to achieve the 0.7% target*
ee saavutada ... tase 0,7% >

(48) *jõuda milleski 0,7%-ni; tõsta millegi osatähtsus 0,7%-ni.*

Väga heade ajafrasisitõlgetega eestinduse võib ebamäärane stamp-sõna koguni rikkuda, vt näites 49 läbi vaatama.

(49) *ingl No later than three years after the date of entry into force of this Agreement, and every three years thereafter, both Contracting Parties may review the implementation of this Agreement on the basis of Israel's actual participation in one or more Community programmes.*

ee Hiljemalt kolm aastat pärast käesoleva lepingu jõustumise kuupäeva ja seejärel iga kolme aasta tagant võivad mõlemad lepinguosalised käesoleva lepingu rakendamise LÄBI VAADATA, võttes aluseks Iisraeli tegeliku osavõtu ühest või enamast ühenduse programmist.

Läbivaatamise sisu võiks siinkohal olla 'muutmine', st osalistel on õigus sätestatud rütmis lepingut muuta, võttes aluseks asjade tegeliku seisuga. (Vt sama lauset koos kommentaaridega näidete 61 ja 62 all.)

Kaassõnadest on üks n-ö võimukaimaid ja enim üle tarvituid *seoses* – näites 50 satuvad kõrvuti ja segavad mõistmist lähedase tähendusega *suhtes* ja *seoses*. See ei tähenda, et asjalik tekst saaks iga kirjakeele ületarvitatud vahendit vältida või peaks seda tege-ma. Pakun siinkohal asendusvõimaluse (51).

(50) ingl *The provisions in paragraphs 2 and 3 of this Article shall supersede the corresponding provisions in the Articles listed in Annex II (a) and (b) respectively, in relation to the designation of an air carrier by the Member State concerned, its authorisations and permissions granted by X.*

ee Käesoleva artikli lõigete 2 ja 3 sätted on ülimuslikud II lisa punktis a ja b loetletud artiklite vastavate sätete suhtes SEOSSES lennuettevõtja määramisega kõnealuse liikmesriigi poolt ning sellele X-i poolt tegevus- ja muude lubade andmisega. >

(51) Käesoleva artikli lõigete 2 ja 3 sätted on II lisa punktis a ja b loetletud artiklite vastavate sätete suhtes ülimuslikud siis, KUI lennuettevõtja määrab kõnealune liikmesriik ning sellele ettevõtjale antakse X riigis tegevus- ja muud load.

Sõnast *käesolev* on juttu mujal (vt näidet 59 ja tema kommentaare).

Lühendid ja lühendamine

Suurtähtlühendite kasutamine on pisitasa laienemas (nt AS vms, ehkki varem kasutati üldsõnu väiketäheliselt). Eesti keelele on siiski võõras tarvitada akronüüme väljaspool organisatsioonide ametlikke nimetusi (EL, ERÜ), pealkirjalühendeid (ESA, ÕS) jms.

Euroopa Liidu tõlked võivad oma keelega siin eeskujuks olla, nagu nähtub näidetest 52 ja 53:

(52) ingl *All other Member States committed to achieve at least 0.33% ODA/GNI.*

- ee *Ülejäänud liikmesriigid kohustused jõudma AMETLIKUS ARENGUABIS vähemalt 0,33% OSATÄHTSUSENI KOGURAHVATULUST.*
- (53) ingl *Member States undertake to achieve the 0.7% ODA/GNI target by 2015.*
- ee *Liikmesriigid kohustuvad 2015. aastaks jõudma AMETLIKU ARENGUABI 0,7% OSATÄHTSUSENI KOGURAHVATULUST.*

Eelmiste näidete taga peitub keelenõuande soovitus jätta sümbolitele liitmata adjektiivi tunnus (*0,33% osatähtsus nagu 60 W pirn, vrd 60-vatine pirn*).

Pealkirjastamine

Vältida tuleks keele tunnetusruumis võõraid väljendusvahendeid ja mitte kopeerida võõrkeele malle. Näiteks on väga kontekst tundlikud metonüümilised terminid ja pealkirjad (54), mida leiame väga palju inglise keeles.

- (54) Pealkiri *Designation by a Member State* vajab eesti keeles kohustuslikke laiendeid > *KELLE-MILLE määramine liikmesriigis* või *KELLE-MILLE määramine liikmesriigi poolt* selmet ebaesti-pärane *Määramine liikmesriigi poolt*.³¹

Vormilised valikud

Inglise keeles tarvitatakse mõiste edastamiseks enamasti mitmust, eesti keeles aga ainsust. Juriidiline ainsus on ainsus tähenduses „kõik ja igaüks”, näiteks abielluja õigused on iga abielluja ja kõigi abiellujate õigused ühteaegu. Nii võiks ka mõiste *ad hoc*-määratlused olla ainsuslikud (mitte 55, vaid 56).

³¹ Vt ka Krista Kerge, Kirjakeele normi tänapäevane olemus (1).

- (55) ingl *For the purposes of this Agreement, „Member States” shall mean Member States of the European Community.*
 ee Käesolevas lepingus tähendab mõiste³² „LIIKMESRIIGID” Euroopa Ühenduse LIIKMESRIIKE. >
- (56) Käesolevas lepingus tähendab „LIIKMESRIIK” Euroopa Ühenduse LIIKMESRIIKI.

Eesti ametikeeles on üle tarvitatud subjektiline passiiv. Sedasama liiasust leiab ka õigustõlkes.

- (57) ee *Aastaaruandes Euroopa Komisjonile KAJASTATAKSE LIIKMESRIIGI POOLT riikliku arengukava rakendamise tõhusust.* >
Aastaaruandes Euroopa Komisjonile KAJASTAB LIIKMESRIIK riiklikul oma arengukava rakendamise tõhusust.
- (58) ee *Ohtlikud jäätmed maeti X-i POOLT selleks otstarbeks eraldatud kohta.* >
X MATAB ohtlikud jäätmed selleks otstarbeks eraldatud kohta.

Juhin samas tähelepanu, et pealkirjades, millele tuleb harva viidata (st neid tuleb harva lausesse sobitada) ei ole *poolt*- ega muudel kaassõnatarinditel midagi viga – seda illustreerib näite 54 teine parandusvariant. Esimene variant näitab kohakäände kasutamise võimalust. Näiteks *Euroopa Komisjonis 6. märtsil 2008 heaks kiidetud meede* ei tähenda kindlasti komisjoni Luxembourgigi maja sööklapersonali heakskiitu komisjoni liikmete otsusele, sest iga organi või organisatsiooni otsustusõigused ja -jõud on seadustega määratud. Kohakäändeid võib seega *by*-ühendite tõlkes senisest julgemini kasutada.

Subjekti kohustust tähistab tavaliselt kindla kõneviisi olevik.³³ Seda normitehnilist soovitus peaks ka tõlkes rakendama – võr-

³² Eespool oli juttu mõiste ja sõna erinevusest, siinkohal viidatakse sõnale.

³³ Õiguskeele erijoonte kohta vt autori magistritöö; vt ka Aaro Mõttus, Seaduse sõnastamine ja terminoloogia. – Õiguskeel 1997, nr 1, lk 42–51, nr 3, lk 34–51, nr 4, lk 34 jj, nr 5, lk 44 jj.

reldagu näiteid 59 ja 60, mis viitavad normitehniliste kokkulepete puudumisele Euroopa Liidus ja eesti tõlke asjatundjate seas. Kesksõnade kasutamine kindla oleviku asemel on õigustatud staatilise tunnuse nimetamisel, kuid ei sobi dünaamilise puhul (sidumise kohta vt eespool).

(59) ee *Käesolev määrus ON tervikuna siduv ja vahetult KOHALDATAV kõikides liikmesriikides.* >

(60) *Määrus tervikuna ON liikmesriikidele SIDUV ja seda KOHALDATAKSE kõigis neis.*

Paraku on lauseid, mis osutuvad tõlkimatuks, teisisõnu – vastuolu on lähtetekstis. Näiteks selgub see, mis on võimalus, mis on kohustus, mõnikord hoopis ajafraasist – väljend *no later than* ja sõna *hiljemalt* on lauses 61 kohustava loomuga. See tähendab, et juhul 61 nimetatud lepingu peab ajakohastama hiljemalt kolm aastat pärast seaduse jõustumist ja seejärel iga kolme aasta tagant, kusjuures muutmine on lubatud (*may* 'võima'). Nii on tegelikult vastuolus kohustus ja luba, mis saavad kokku hämara tähendusega verbis *review*. Mõttelt sobiv peaks olema variant 62, mis aga ei ole enam tõlge.

(61) ingl *No later than three years after the date of entry into force of this Agreement, and every three years thereafter, both Contracting Parties may review the implementation of this Agreement on the basis of Israel's actual participation in one or more Community programmes.*
ee *HILJEMALT kolm aastat pärast käesoleva lepingu jõustumise kuupäeva ja seejärel iga kolme aasta tagant VÕIVAD mõlemad lepingu-osalised käesoleva lepingu rakendamise LÄBI VAADATA, võttes aluseks Iisraeli tegeliku osavõtu ühest või enamast ühenduse programmist.*

(62) seadusandja oletatav mõte: *Hiljemalt kolm aastat pärast käesoleva lepingu jõustumise kuupäeva ja seejärel iga kolme aasta tagant vaatavad mõlemad osalised lepingu läbi ja muudavad seda*

tegeliku rakendamise selle külje järgi, kas Iisrael tegelikult võtab ühest või enamast ühenduse programmist osa.

Neil jm keelenormi teemadel olen pikemalt kirjutanud mõne aasta eest.³⁴

Kõige põhimõttelise kõrval tulenevad kirjakeele normist lihtsad rektsioonid, näiteks kui õige on *meetmeid võtma* MILLEKS, MILLE SUHTES ja MIS ASJAS, siis võetakse ka ühismeetmeid millegi suhtes või mingis asjas. Näide 63 on seega vigane ja 64 pakub õigeid variante:

(63) *ee ühismeede ... Euroopa Liidu Satelliidi-keskuse loomise kohta >*

(64) *ühismeede ... Satelliidikeskuse loomiseks või loomise asjas.*

Vahel ei taibata otsida üldkeele analooge, nagu *üleminek* MILLELT MILLELE:

(65) ingl *it is appropriate to ensure transition between x and y*

*ee on *asjakohane tagada üleminek *x ja y vahel.*

Kui parandada kaks näites 65 tärniga märgitud viga ja oletada, et tagamine tähendab protsessi, mitte tulemuslikkust, siis kõlaks tõlge nii:

(66) *on KOHANE kindlustada/toetada üleminekut X-LT Y-LE.*

Samas ei tohi liitsõna täiendi rektsiooni üle kanda tervele liitsõnale, nagu näites 67, st lähtuda tuleb liitsõna põhikomponendist (järelosisest; vt 68).

(67) *ee Üksikasjalikud RAKENDUSEeskirjad Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikidest (AKV riikidest) pärit teatavate kodulinnulihaj- ja munatoodete impordi KORRA SUHTES. >*

³⁴ Vt Krista Kerge, Kirjakeele normi tänapäevane olemus (1).

(68) *Kindlatest Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikidest (AKV riikidest) pärit kodulinnuliha- ja munatoodete impordi korra üksikasjalikud rakenduseeskirjad.*

LÕPETUSEKS ...

... tuleb kiita Euroopa Liidu tõlke valdkonnas kohtunud erineva hariduse jm taustaga inimeste tööd. Olukorras, kus kaugelt kõik tõlkeüksused ei saa kasutada toimetajat, on leitud lahendus mitme tõlkija koostöö näol. Kiiduväärsed on sisemiseks kasutuseks mõeldud programmid, sõna- ja käsiraamatud. Huvi igasuguse tugiteabe ja koolituse vastu näib suur.

Üldiselt aga võiksid Eesti ülikoolid tõsisemalt mõelda tõlkijate vajadustele: küllap leiaks just väljaspool Eestit töötavate tõlkijate seas neid, kes meelsasti võtaks Interneti-põhiseid kursusi nii tõlke- kui ka toimetajaerialade õppekavadest. Eesti keelele ei ole abi loota mujalt kui kodumaalt.

KIRJANDUST JA LINKE

Ametniku keelekäsiraamat. Õigusaktide ja muude dokumentide koostaja abiline. Teine trükk. Justiitsministeerium. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS, 2003.

Eesti Keele Instituudi keelenõuanne;

<http://www.eki.ee/keeleabi/>; telefon: + 372 631 3731.

Eesti Keele Instituudi kohanimeandmebaas;

<http://www.eki.ee/knab/knab.htm>.

Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Toimetanud Tiiu Erelt.

Koostanud Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2006; <http://www.eki.ee/dict/qs2006>.

ELi õigusloomepank; <http://eur-lex.europa.eu/et/index.htm>.

ELi ühtne terminipank IATE; <http://iate.europa.eu>.

Mati Erelt, Lause õigekeelsus. Juhatused ja harjutused. Tartu: Bookmill, 2006.

Mati Erelt, Tiiu Erelt, Kristiina Ross, Eesti keele käsiraamat.

Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2007; <http://public.keelevaara.ee/login/?d=ekkr>.

Tiiu Erelt, Eesti ortograafia. Neljas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2005.

Tiiu Erelt, Terminiopeetus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007.

Reet Kasik, Sissejuhatus tekstiopeetuse. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007.

Reet Kasik, Mati Erelt, Tiiu Erelt, Eesti keele väljendusopeetus kõrgkoolidele. Tartu: Bookmill, 2007.

Keelenõuanne soovitab. Koostanud Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 1996; <http://www.eki.ee/keeleabi/artiklid/sisukord.html>.

Keelenõuanne soovitab 2. Koostanud Tiiu Erelt, Mati Erelt, Maire Raadik, Tiina Leemets, Sirje Mäearu. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2000;

<http://www.eki.ee/keeleabi/artiklid2/sisukord.html>.

Keelenõuanne soovitab 3. Koostanud ja toimetanud Maire Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2004;

<http://www.eki.ee/keeleabi/artiklid3/sisukord.html>.

Oma Keel; <http://www.emakeeleselts.ee/omakeel/index.php?leht=0>.

Aino Piehl, Inkaliisa Vihonen, Autor, arvesta ka tõlkijat. Emakeeles – selgelt ja rahvusvaheliselt. Tõlkinud ja kohandanud Jüri Valge. Tallinn: Eesti Keele Instituut, 2007.

Soome Riiginõukogu terminipank Valter;

<http://mot.kielikone.fi/mot/valter/netmot.exe>.

Soome Terminikeskuse TSK terminipank Tepas;

<http://www.tsk.fi/tepa>.

Õiguskeel; <http://www.just.ee/23345>.

